

Yarışma Yoluyla Elde Edilen Halkevlerinin Kamusal Niteliğinin Mekânsal Olarak
İncelenmesi

Arda İlayda Sağlam

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Aralık 2018

Spatial Analyses Of The Publicity Of The People's Houses Obtained By Competitions

Arda İlayda Sağlam

MASTER OF SCIENCE THESIS

Department of Architecture

Aralık 2018

Yarışma Yoluyla Elde Edilen Halkevlerinin Kamusal Niteliğinin Mekânsal Olarak
İncelenmesi

Arda İlayda Sağlam

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Lisansüstü Yönetmeliği Uyarınca
Mimarlık Anabilim Dalı
Bina Bilgisi Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

Danışman: Prof. Dr. Ayşen Çelen Öztürk

Aralık 2018

ONAY

Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Arda İlayda Sağlam'ın YÜKSEK LİSANS tezi olarak hazırladığı “Yarışma Yoluyla Elde Edilen Halkevlerinin Kamusal Niteliğinin Mekânsal Olarak İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, jürimizce lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek oybirliği ile kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Ayşen Çelen Öztürk

İkinci Danışman : Doç. Dr. Ayşe Duygu Kaçar

Yüksek Lisans Tez Savunma Jürisi:

Üye: Prof. Dr. Ayşen Çelen Öztürk

Üye: Doç. Dr. Ayşe Duygu Kaçar

Üye : Prof. Dr. Nuray Özaslan

Üye : Prof. Dr. Figen Beyhan

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Orkun Alptekin

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Hürriyet ERŞAHAN
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Ayşen Çelen Öztürk danışmanlığında hazırlamış olduğum “Yarışma Yoluyla Elde Edilen Halkevlerinin Kamusal Niteliğinin Mekânsal Olarak İncelenmesi” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezimin özgün bir çalışma olduğunu; tez çalışmamın tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; tezimde verdiğim bilgileri, verileri akademik ve bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olarak elde ettiğimi; tez çalışmamda yararlandığım eserlerin tümüne atıf yaptığımı ve kaynak gösterdiğimi ve bilgi, belge ve sonuçları bilimsel etik ilke ve kurallara göre sunduğumu beyan ederim.

17/12/2018

Arda İlayda Sağlam

İmza

ÖZET

Bu araştırmanın konusu, Erken Cumhuriyet Dönemi Halkevi yapı tipine ait kamusal niteliklerin, projeleri yarışma yoluyla elde edilen örnekler üzerinden, mekânsal olarak incelenmesidir. Literatür incelendiğinde; kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının çoğunlukla kentsel bağlamda tartışıldığı, Halkevi yapı tipinin ise geçmiş çalışmalarda doğrudan kamusal bağlamında incelenmediği gözlemlenmektedir.

Projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi örnekleri üzerinden mekânsal okumalar yapılması çalışmanın temel yöntemidir. Çalışma sırasında, incelenen Halkevlerinin başta kat planları olmak üzere orijinal çizimleri, cephe fotoğrafları ve mimarlarına ait izahat notlarından yararlanılmıştır. Bu yöntem ile Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak ele alınmasını sağlayan mekânsal niteliklerin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın ilk iki bölümünde; araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi açıklanmıştır. Üçüncü bölüm, kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının tanımlanması ve aralarındaki farkların irdelenmesinden oluşmaktadır. Dördüncü Bölümde, kamusal mekân kavramının Erken Cumhuriyet Dönemi içerisindeki gelişimi incelenmiş ve Halkevleri kavramsal olarak tartışılmıştır. Beşinci Bölüm, projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi örneklerine ait plan okumaları ve analizlerden oluşmaktadır. Altıncı Bölümde ise, bu okumalar incelenerek söz konusu örneklerle dair genel bir program ve kamusal yorumlaması yapılmıştır.

Sonuç olarak ise, Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak tanımlanması; bu yapılara ait mekânların nitelikleri, bu mekânların kamu kullanımına açıklığı ve bu açıklığın plan düzleminde kurgulanış biçimi ile açıklanmaktadır. Bu çalışmanın, Halkevi yapı tipinin mekânsal kurgusunun incelenmesi ve bu bağlamda bir kamusal tartışması yürütmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kamusal Mekân, Erken Cumhuriyet Dönemi, Halkevi Yapı Tipi, Halkevi Yarışma Projeleri.

SUMMARY

The subject of this research is to spatially analyse the publicity of The Early Republican Period building type People's Houses over the projects obtained by competitions. When the literature is examined; It is observed that the concepts of the public space and the public sphere were mostly discussed in the urban context and also it's observed that The People's Houses Typology was not directly examined in the context of publicity in previous studies.

Developing spatial analysis of The People's Houses examples obtained by competitions is the main method of this study. The original drawings especially the floor plans, photographs, and the Architect's own explanation notes had been utilized during the study. With this method, it is aimed to examine the spatial qualifications that make The People's Houses public spaces.

In the first two chapters of the study; the subject, purpose and method of the research are explained. The third chapter consists of defining the public space and the public sphere concepts and examining the differences between them. In the fourth chapter, the development of the concept of public space in the Early Republican Period was examined and The People's Houses were conceptually discussed. The fifth chapter consists of the plan readings and analyzes of the People's Houses examples obtained by competitions. In the sixth chapter, these readings were examined and a general program and publicity interpretation about these examples were made.

As a result, the definition of The People's Houses as public spaces are explained over the qualifications of the spaces in these buildings, the openness of these spaces to the public use and the configuration of this openness in the plan. It is believed that this study will contribute to the literature in terms of the examination of the spatial structure of The People's Houses typology and conducting a publicity discussion in this context.

Keywords: Public Sphere, Public Space, Early Republic Period, People's Houses, Competition Projects of People's Houses.

TEŞEKKÜR

Çalışma sürecimde desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım ve danışmanlarım Prof. Dr. Ayşen Çelen Öztürk ve Doç. Dr. Ayşe Duygu Kaçar'a, tez yazım sürecimde bana evini açan Deniz Kaşık'a, yüksek lisans sürecim dâhil olmak üzere her alanda beni sonsuz bir şekilde destekleyen Fatih Aktan'a, var olmamdan başlayarak hayatımdaki her şeyi borçlu olduğum çok sevgili anne ve babama ve tüm bu süreç boyunca tez konum hakkındaki bitmeyen fikirlerimi dinleyen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	vi
SUMMARY	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. YÖNTEM	5
3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	7
3.1. Kamusal Alan ve Özel Alan	7
3.2. Kamusallığın Mekân Üzerinden Tartışılması.....	16
3.2.1.Mekân kavramı.....	16
3.2.2.Mekânın toplumsal üretimi ve kamusal mekân	22
3.2.3.Yarı kamusal – yarı özel mekânlar ve mekânın kamusalılık dereceleri.....	27
4. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMUSAL MEKÂN ÖRNEĞİ OLARAK HALKEVLERİ	29
4.1. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kamusal Mekânın Gelişimi.....	29
4.2.Halkevlerinin Kuruluşu ve Halkevi Yapı Tipi	38
5. YARIŞMA YOLUYLA ELDE EDİLEN HALKEVİ ÖRNEKLERİNİN MEKÂNSAL ANALİZİ	58
5.1. Zonguldak Halkevi (1933).....	61
5.2. Bursa Halkevi (1938).....	70
5.3. Sivas Halkevi (1938).....	80
5.4. Kadıköy Halkevi (1938)	89
6. BULGULAR VE TARTIŞMA	101
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	112
KAYNAKLAR DİZİNİ	118
EK AÇIKLAMALAR	128
Ek Açıklama – A: Zonguldak Halkevi Orijinal Çizimleri	129

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Ek Açıklama – B: Bursa Halkevi Orijinal Çizimleri	131
Ek Açıklama – C: Sivas Halkevi Orijinal Çizimleri	134
Ek Açıklama – D: Kadıköy Halkevi Orijinal Çizimleri.....	138
Ek Açıklama – E: Kadıköy Pervitiç Haritası	141
Ek Açıklama – F: Zonguldak Halkevi’ne Ait Görseller	142
Ek Açıklama – G: Bursa Halkevi’ne Ait Görseller	147
Ek Açıklama – H: Kadıköy Halkevi’ne Ait Görseller	149

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
3.1. "Habermas'ın kamusal alan teorisi" şemasal anlatımı	10
3.2. "Lefebvre'in üçlü diyalektiği" şemasal anlatımı	22
4.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'na ait bir sunum örnekleri	31
4.2. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi yapı örnekleri	32
4.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal mekân kullanımı.....	34
4.4. Şevki Balmumcu'nun Ankara Sergi Evi	36
4.5 Ankara Gençlik Parkı	37
4.6. "Halkevleri Türk Birliğinin Kültür Kaynağıdır" - Bolu Halkevi	42
4.7. Halkevi, Meydan ve Gazi Heykeli ilişkisi	44
4.8. Cumhuriyet Gazetesi 20 Şubat 1932 Tarihli Halkevleri Açılışı Haberi	48
5.1. Zonguldak Halkevi Ön Cephe Görünüş Çizimi.....	62
5.2. Zonguldak Halkevi Vaziyet Planı.....	63
5.3. Zonguldak Cumhuriyet Meydanı kullanımı.....	64
5.4.Zonguldak Halkevi Kat Planları.....	65
5.5. Zonguldak Halkevi İşlev Şeması.....	66
5.6. Zonguldak Kamusalılık Analizi.....	69
5.7. Bursa Halkevi Aksonometrik Çizimi	71
5.8. Bursa Halkevi Vaziyet Planı	72
5.9. Bursa Halkevi Kat Planları.....	73
5.10. Bursa Halkevi İşlev Şeması	75
5.11. Bursa Halkevi Kamusalılık Analizi.....	79
5.12. Sivas Halkevi Maket Fotoğrafları.....	81
5.13. Sivas Halkevi Vaziyet Planı.....	82
5.14. Sivas Halkevi Kat Planları.....	83
5.15. Sivas Halkevi İşlev Şeması.....	84
5.16. Sivas Halkevi Kamusalılık Analizi	87
5.17. Kadıköy Halkevi Vaziyet Planı	90
5.18. Kadıköy Halkevi Maket Fotoğrafları.....	91
5.19. Kadıköy Halkevi Kat Planları	92
5.20. Kadıköy Halkevi İşlev Şeması	93
5.21. Kadıköy Halkevi Kamusalılık Analizi	97

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
A.1. Zonguldak Halkevi Zemin Kat Planı.....	129
A.2. Zonguldak Halkevi 1. Kat Planı.....	129
A.3. Zonguldak Halkevi diğer Kat Planları.....	130
A.4. Zonguldak Halkevi Kesit Çizimleri.....	130
B.1. Bursa Halkevi Plan Çizimleri.....	131
B.2. Bursa Halkevi Vaziyet Planı Çizimi.....	132
B.3. Bursa Halkevi Kesit Çizimleri.....	132
B.4. Bursa Halkevi Görünüş Çizimleri.....	133
C.1. Sivas Halkevi Bodrum ve Zemin Kat Plan Çizimleri.....	134
C.2. Sivas Halkevi Birinci ve İkinci Kat Plan Çizimleri	135
C.3. Sivas Halkevi Vaziyet Planı Çizimi	136
C.4. Sivas Halkevi Kesit Çizimi.....	136
C.5. Sivas Halkevi Görünüş Çizimi.....	137
C.6. Sivas Halkevi Görünüş ve Kesit Çizimleri.....	137
D.1. Kadıköy Halkevi Bodrum Zemin ve Birinci Kat Plan Çizimleri.....	138
D.2. Kadıköy Halkevi İkinci Bodrum ve İkinci Kat Plan Çizimleri.....	139
D.3. Kadıköy Halkevi Vaziyet Planı	140
E.1. Kadıköy Pervitiç Haritası.....	141
F.1. Zonguldak Gazi Paşa Caddesi ve Halkevi yapısı.....	142
F.2. Zonguldak Halkevi Fotoğrafı.....	142
F.3. Zonguldak Cumhuriyet Meydanı, Gazi Heykeli ve Zonguldak Halkevi.....	143
F.4. Zonguldak Halkevi.....	143
F.5. Zonguldak Gazi Pasa Caddesi ve sağ tarafta Halkevi binası.....	144
F.6. Zonguldak Halkevi giriş kapısı.....	145
F.7. Zonguldak Halkevi müzikholü.....	145
F.8. Zonguldak Halkevi sinema ve tiyatro salonu	146
G.1. Bursa Halkevi Fotoğrafı.....	147
G.2. Bursa Gazi heykeli ve Bursa Halkevi Fotoğrafı.....	147
G.3. Bursa Halkevi	148
H.1. Kadıköy Halkevi Ön Cephe Fotoğrafı.....	149
H.2. Kadıköy Halkevi Arka Cephe Fotoğrafı.....	149

ŞEKİLLER DİZİNİ (devam)

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
H.3. Kadıköy Halkevi meydanı ve girişi.....	150
H.4. Kadıköy Halkevi Ön Cephe Fotoğrafi	150
H.5. Kadıköy Halkevi spor salonu iç mekânı.....	151
H.6. Kadıköy Halkevi spor salonu iç mekân kullanımı	151
H.7. Kadıköy Halkevi Bodrum Kat soyunma odaları iç mekânı.....	152
H.8. Kadıköy Halkevi atölye iç mekânı.....	152
H.9. Kadıköy Halkevi konferans salonu iç mekânı ve localar.....	153
H.10. Kadıköy Halkevi kütüphane odası iç mekânı.....	153
H.11. Kadıköy Halkevi giriş holü iç mekânı.....	154
H.12. Kadıköy Halkevi derslik iç mekânı.....	154

ÇİZELGELER DİZİNİ**Çizelge****Sayfa**

6.1. Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri Karşılaştırmalı Analiz Tablosu	104
---	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ**Kısaltma****Açıklama**

AVM

Alışveriş Merkezi

C.H.P.

Cumhuriyet Halk Partisi

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Bu araştırmanın konusu, Erken Cumhuriyet Dönemi yapı tipi olarak Halkevlerine ait kamusal niteliklerin, projeleri yarışma yoluyla elde edilen örnekler olan Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri üzerinden, mekânsal olarak incelenmesidir. Bu çalışma ile Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak ele alınmasını sağlayan mekânsal niteliklerin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Literatür incelemesi yapıldığında; kamusal kavramının büyük ölçüde açık alanlar ile ilişkilendirildiği ve çoğunlukla da kentsel ölçekte incelendiği gözlemlenmiştir. Mekân üzerinden yapılan kamusal tartışmaları olmasına karşın bu konuda eksiklik olduğu düşünülmektedir. Kamusal alan ve kamusal mekân kavramları arasındaki ayrımın da, özellikle mimarlık alanında tartışmalı olduğu söylenebilir. Bu sebeple, kamusal mekân kavramının irdelenmesi ve mimari örnekler üzerinden tartışılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma sürecinde kamusal mekân kavramının, Halkevi yapı tipi üzerinden incelenmesi hedeflenmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'nın özelleşmiş bir yapı tipi olarak gelişen Halkevi yapı tipi, yetişkinler için eğitim vermeyi amaçlayan, halka açık eğitim ve kültür kurumları olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1932 yılında faaliyete geçen ve dönemi için önemli bir kültürel yapı önerisi olan halkevi yapı tipinin mekânsal bağlamda incelenmesi, kendi dönemi için yeni bir kullanım öneriyor olması ve kendine has bir plan tipi geliştirmiş olması bakımından önem taşımaktadır.

Geçmiş çalışmalar incelendiğinde; halkevi yapılarının daha önce de sosyolojik ve ideolojik açılardan incelendiği ve bazı çalışmalarda halkevlerinin kamusal mekân işlevi gösterdiğine değinildiği görülmüştür. Ancak halkevlerinde kamusal özelliklerini sağlayan mekânsal kurgunun daha önce incelenmediği ve doğrudan bir kamusal tartışmasının yürütülmediği gözlemlenmiştir. Bu anlamda da, kamusal tartışmalarının halkevi yapı tipi üzerinden ve bizzat plan kurgusu kullanılarak yapılması önemsenmektedir.

Bu sebeple; bu çalışmada halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak ele alınma nedeni, mekânsal kurgunun oluşturulma mantığı ve yapıların mekânsal kurgusundaki kamusal özellik gösteren unsurların neler oldukları üzerinde durulmuştur. Araştırma sürecinde, belirlenen örneklerin ilk kuruldukları dönemlerine ait dokümanlar üzerinden, mekânsal kurgu çözümlemeleri yapılması temel yöntem olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü araştırmanın konusunun açıklandığı Giriş ve Amaç bölümünden oluşmaktadır. İkinci bölüm olan, Yöntem bölümünde ise, çalışma sırasında kullanılan yöntemler ve bu yöntemlerin kullanım amaçları açıklanmaktadır.

Literatür Araştırması olarak adlandırılan Üçüncü Bölüm, çalışmanın temel kavramları olan, kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının literatürdeki karşılıklarının araştırılması ve tartışılmasından oluşmaktadır. Bu bölümde kamusal alandan farklı bir kavram olarak kamusal mekân irdelenmekte ve bu bağlamda mekân kavramı da ele alınmaktadır.

Dördüncü Bölüm içerisinde, bir önceki bölümde tanımlanmış olan “kamusal mekân” kavramının, Halkevlerinin bir yapı tipi olarak ortaya çıktığı dönem olan, Erken Cumhuriyet Dönemi içerisindeki oluşum ve gelişim süreci ilgili örnekler üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın konusu olan Halkevi Yapı Tipi de bu bölüm altında incelenmiş ve toplumsal olduğu kadar yapısal ve mekânsal özelliklerinin de tartışılması amaçlanmıştır.

Beşinci Bölüm, yöntemsel anlamda önceki bölümlerden ayrılmaktadır. Bu bölümde; Halkevlerinin genel özelliklerinin tanımlanabilmesi ve bu bağlamda bir kamusal tartışması yürütülebilmesi adına, projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapıları örnek olarak belirlenmiş, bu yapılar üzerinden plan okumaları ve mekânsal analizler gerçekleştirilmesi başlıca yöntem olarak kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesindeki temel amaç, halkevlerinin mekânsal anlamda incelenmesi ve bir yapı tipi olarak genel özelliklerinin irdelenmesidir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda ise, halkevi yapı tipi üzerinden kamusal tartışması yürütebilmek adına gerekli verilerin üretilmesi, bölümün temel hedefidir. Bölüm içerisinde, projeleri yarışma ile belirlenen halkevi örnekleri olan Zonguldak Halkevi (1933), Bursa Halkevi (1938), Kadıköy Halkevi (1938) ve Sivas Halkevi (1938) üzerinden plan okumaları gerçekleştirilmiştir.

Bulgular ve Araştırma Bölümünde ise, önceki bölümlerde gerçekleştirilmiş olan okumalar kendi içlerinde ve birbirleri ile kıyaslama yoluyla incelenmiş ve halkevlerine dair genel bir işlev ve kamusalılık yorumlaması gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Dönemin halkevi yapılarının incelenmesi adına; yarışma projeleri ile tasarlanan yapıların örnek olarak belirlenmesi birkaç farklı nedene dayanmaktadır. Söz konusu yapıların yarışma yolu ile inşa edilmesinin, projelerinin doğrudan bu yapı tipi için geliştirilmiş olmasını sağlaması, bu durumun başlıca sebebidir. Halkevlerinin ilk açıldığı yıllarda başka amaçlarla inşa edilmiş yapıların dönüştürülerek kullanıldığı sıkça görülmektedir. Ancak tipoloji tartışması için kendi işlevine uygun olarak inşa edilmiş yapıların kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Projelerin üçü ulusal, biri uluslararası yarışmalar sonucunda belirlenmiş olmasının, projelere özgünlük kazandırdığı ve dönemin toplumsal ve mimari özelliklerinin anlaşılmasında etkili olduğunun düşünülmesi de bir diğer sebep olarak ele alınabilmektedir.

Söz konusu yapıların projelerinin yarışma yoluyla elde edilmek istenmesi, bu yapıların bulundukları dönem içerisinde gördükleri önemi ifade eden bir unsur olarak da yorumlanabilmektedir. 1933 yılında inşa edilen Zonguldak Halkevi, bu amaçla tasarlanarak inşa edilen ilk yapıdır. Bu durumun yarışma yoluyla gerçekleştirilmesi, mimari yarışmalara atfedilen prestijli bir durum olarak ele alınabilir. 1937-1938 yıllarında diğer üç Halkevi yapısı (Bursa, Kadıköy, Sivas) için açılan yarışmaların; dönemin en önemli kentlerinden üçünde inşa edilmek üzere ve bu duruma uygun bir ölçekte tasarımlar talep ediyor olmaları da, bu anlamda değerlendirilebilmektedir. Tasarlanan bu üç yapının her biri, halkevlerinin karşılaması beklenen bütün işlevleri bünyesinde barındırmakta ve önemli kentlerde bulunmanın getirdiği koşullar sonucunda, ideolojik anlamda da halkevi tipolojisini yansıtmaktadır. Bu anlamda da, incelenen bu dört yapının, dönemin halkevi yapıları içerisinde en önemli örneklerden birkaçı olduğunu söylemek mümkündür.

Yarışma şartnameleri ve izahat notları sayesinde, yapılar için istenilen ihtiyaç programı, işlevsel özellikler ve metrekaresi gibi verilere ulaşılabilmesi de, bu çalışma için oldukça önemlidir. Dolayısıyla, çalışmanın kapsamının yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapıları olarak belirlenmesinin, yapılan incelemelerin niteliği ve tutarlılığı açısından belirleyici olacağı düşünülmektedir.

Sonuç bölümünde ise, Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri üzerinden gerçekleştirilen mekânsal okumalardan yararlanılarak; Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak ele alınma nedenleri incelenmiştir. Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak tanımlanması; halkın kullanımına açıklık üzerinden tasarlanmaları, bir program dâhilinde olmaksızın kullanılabilmeleri, içerisinde bulunan mekânlardan kamusal nitelikli olanların çoğunlukta olması, bu mekânlara ulaşımın herhangi bir engel ile karşılaşmadan gerçekleşebilmesi ve bütün mekânlar arasındaki ilişkinin devamlılık üzerinden kurgulanması ile açıklanmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle de, Halkevi yapılarının kamusallığını sağlayan temel unsurun bu yapılara ait mekân kurgusu olduğu söylenebilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın yöntemi, Erken Cumhuriyet Dönemine ait bir yapı tipi olan Halkevlerinin, yarışma yoluyla elde edilen proje örnekleri üzerinden mekânsal incelemeler yapılmasıdır. Bu incelemelerde gözetilen temel kriter yapıların kamusal nitelikleridir.

Projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi Yapıları olan Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevi Yapıları'nın mekânsal kurgusu incelenmiş ve bu yapıların kat planları üzerinden kamusal analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma sırasında, incelenen Halkevlerinin başta kat planları olmak üzere orijinal çizimleri, cephe fotoğrafları ve mimarlarına ait izahat notlarından yararlanılmıştır. Bu yöntem ile Halkevi yapılarının mekânsal anlamda kamu kullanımına ne derece açık olduğu ve bu açıklığın plan düzleminde ne şekilde kurgulandığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma metni yöntemsel olarak üç aşamadan oluşmaktadır. Literatür incelemelerine dayanan ilk aşama, metnin ikinci bölümünü kapsamakta ve üçüncü bölüme de hazırlık görevi görmektedir. Bu bölümde, metnin temel kavramlarından kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının literatürdeki karşılıklarının araştırılması ve tartışılması gerçekleştirilmektedir. Üçüncü bölümde ise, önceki bölümde tanımlanmış olan, “kamusal mekân” kavramının, Türkiye’de Halkevi yapı tipinin ortaya çıktığı dönem olan, Erken Cumhuriyet Dönemi’ndeki oluşum ve gelişim süreci ilgili örnekler üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın konusu olan Halkevi Yapı Tipi de bu bölüm altında incelenmiş ve toplumsal olduğu kadar yapısal ve mekânsal özelliklerinin de tartışılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümü ise, yöntemsel anlamda, önceki bölümlerden farklı özelliklere sahiptir. Bu bölümde; Halkevlerinin genel özelliklerinin tanımlanabilmesi ve bu bağlamda bir kamusal tartışması yürütülebilmesi adına, projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapıları örnek olarak belirlenmiş, bu yapılar üzerinden plan okumaları ve mekânsal analizler gerçekleştirilmesi başlıca yöntem olarak kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesindeki temel amaç, halkevlerinin mekânsal anlamda incelenmesi ve bir yapı tipi olarak genel özelliklerinin irdelenmesidir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda ise, halkevi yapı tipi üzerinden kamusal tartışması yürütebilmek adına gerekli verilerin

retilmesi, bölümün temel hedefidir. Bölüm içerisinde, projeleri yarışma ile belirlenen halkevi örnekleri olan Zonguldak Halkevi (1933), Bursa Halkevi (1938), Kadıköy Halkevi (1938) ve Sivas Halkevi (1938) zerinden plan okumaları gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise, bu okumalar kendi içlerinde ve birbirleri ile kıyaslama yoluyla incelenmiş ve halkevlerine dair genel bir işlev ve kamusallık yorumlaması gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Özetle çalışmanın beşinci bölümü olan analiz bölümünde, 1932-1951 yılları arasında kurulan halkevi yapıları içerisinden örnek olarak belirlenen – Zonguldak, Bursa, Kadıköy ve Sivas –Halkevlerinin; plan şemaları başta olmak üzere, maket fotoğrafları ve mimari çizimlerinden yararlanılarak, mekânsal kurguları incelenmiştir. Bu inceleme sırasında, yapı tipolojisine konu olan antre, konferans salonu, kütüphane ve çalışma alanı, spor salonu ve diğer mekânların ilişkileri birbirleriyle karşılaştırmalı çalışma yapılarak, mekân okuması yapılmıştır. Bu incelemeler doğrultusunda Halkevi yapılarının mekânsal kurgusunun, kamusal alan işlevini ne ölçüde sağladığı ve bu işlevi ortaya çıkaran mekânsal örgütlenmelerin neler olduğunun irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu okumalar sırasında önemsenen başlıca unsur, mekânların kamu kullanımına ne derece açık olduğu ve bu açıklığın plan düzleminde ne şekilde kurgulandığıdır.

Çalışmanın altıncı bölümü, yöntemsel olarak üçüncü aşamaya denk gelmekte ve tartışma kısmını oluşturmaktadır. Bu bölüm, önceki bölümde incelenen örnekler yoluyla edinilen verilerin değerlendirilmesi ve literatür çalışmaları sırasında yürütülen tartışmalar kapsamında yorumlanmasını içermektedir. Bölümün temel amacı, incelenen Halkevi rneklerinin kamusallık bağlamında değerlendirilmesi için elde edilen verilerin tanımlanması ve bu konu özelinde tartışılmasıdır.

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

3.1 Kamusal Alan ve Özel Alan

Kamusal alan –public sphere- kavramı, 18. yüzyıldan itibaren tartışmaların içinde yer almaya başlamıştır. Ancak başlı başına bir tartışma konusu olarak ele alınıp, sosyal bilimler literatürüne katılması Jürgen Habermas’ın 1962 yılında yayınlanan, konuyla ilgili çalışması “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” (Strukturwandel der Öffentlichkeit) ile olmuştur. Habermas bu çalışmasında kamusal alanı, özel alanın karşısı olarak ele almakta ve bu kavramların Roma döneminde oluşmuş olan biçimleri ile bize aktarıldığını savunmaktadır. Aynı çalışmada bu dönemin kent yapısını inceleyerek; kamusal hayatın, pazar meydanında ve *agora*’da cereyan ettiği, fakat mekânsal olarak bağlanmış olmadığını ortaya koyar. Özel alan ise; Yunanca adı olan *idia* itibarıyla, eve bağlıdır (Habermas, 2003).

Kamusal alan kavramının tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelendiğinde, Hannah Arendt’e de yer verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Kamusal alanın bir kavram olarak ilk kez Habermas ile tanımlandığının düşünülmesine karşın, Arendt’in daha önceki tarihlerde kamu alanı ve özel alan tartışmaları yürüttüğü görülebilmektedir. Bu tartışmalara, Habermas da dâhil olmak üzere, takip eden bazı düşünürler tarafından kendi metinlerinde de yer verilmiştir.

Arendt, kamusal alan özel alan ayrımını Antik Yunan’daki polis ve hane ayrımı üzerinden açıklamaktadır. O’na göre, hane doğal bir topluluk olarak zorunlulukların yerine getirilmesi gereken bir alan iken; polis özgürlükler alanıdır. Bu tanımdan hareketle de, poliste özgür olmanın koşulu hanede hâkim olmaktan geçmektedir (Arendt, 1994).

Arendt’in kamu alanı yaklaşımındaki en önemli noktalardan bir tanesinin ise; kitle toplumunun ortaya çıkması sonucunda toplumsal alanın, yüzlerce yıllık gelişimin ardından, belirli bir toplumun bütün fertlerini eşit bir şekilde ve eşit güçle kapsayan bir yapıya ulaştığı görüşü olduğu söylenebilir. O’na göre, modern dünyada eşitliğin zaferi, toplumun kamu alanını fethettiği ve ayrımın, hem siyasi hem de yasal anlamda, bireylerin özel

meselesi haline geldiğinin tescil edilebilmesidir (Arendt, 1994). Ardent'in bu yaklaşımı bazı anlamlarda oldukça idealist olarak değerlendirilebileceği gibi, kamusal alanın tartışılması için büyük ölçüde yol gösterici olarak kabul edilebilmektedir.

Günümüz kamusal alanının en geçerli yaklaşımlardan bazılarına sahip olan ve bu konu kapsamında, literatürde en çok adına rastlanılan isimlerden olan Jürgen Habermas ise kamusal alan tartışmalarında; bugün kullandığımız anlamda bir kamusal alanın tarihsel süreç içerisinde her zaman aynı şekilde var olmadığını öne sürmektedir. O'na göre tek bir kamusal alan modeli yoktur. Aksine; tarihsel olarak incelendiğinde, Roma Döneminin ardından, Feodal Dönem, ardından da Burjuva Dönemi gelmekte ve her bir dönem kendine has kamusal özellikler taşımaktadır. O'na göre, genel anlamda değindiği şekliyle, bir kamuoyu varlığı üzerinden şekillenen kamusal alandan ise; ancak 17. Yüzyılın sonları İngiltere'si ve 18. Yüzyıl Fransa'sında bahsedilebilir. Habermas bu durumu, Geç Ortaçağ'da tam anlamıyla oluşmuş bulunan toprak egemenliğinin, köylülerin özgürleşmesi ve toprağa bağlı olmaktan çıkmaları ile özel toprak mülkiyeti biçimini almasına bağlamaktadır (Habermas, 2003).

Habermas, kamusal alanın başlangıcı olarak gördüğü Roma döneminde, kamusal hayata katılabilmenin koşulunun; bir aile reisi olarak, özel hayat alanında özerk olmak olduğunu öne sürmektedir (Habermas, 2003). Habermas'ın bu yaklaşımının büyük ölçüde Arendt ile paralellik gösterdiği söylenebilir. İki düşünürün de yaklaşımları hane içerisinde erk ile yani bir anlamda toplumsal cinsiyet ile ilişkilidir. Aynı şekilde, kamusal alanda var olabilmenin öncül bir koşulu olarak hane içindeki üstünlüğün belirleyici olması yani, aslında kamusal alanda var olabilenin yalnızca aile reisi olmasına karşın, diğer aile bireylerinin tamamen özel alanda hapsedilmiş olması da, iki düşünürün de yaklaşımlarındaki önemli noktalardan birisidir.

Daha ileri bir dönem olan Avrupa Ortaçağındaki Feodal Düzeni incelediğinde ise; aile reisi olmanın evin egemenlik ilişkilerinin merkezinde olmayı sağlamasına karşın, kamusal alanda bulunmak için yeterli olmadığını ve söz konusu dönemde statülerin toprak sahipliği üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. O'na göre, toprak sahiplerinin daha üst mevkilerde bulunduğu bu dönemde, özel şahısların kamu alanına çıkarak dâhil olacakları, özel hukuka göre kesinleştirilmiş bir statü yoktur (Habermas, 2003). Habermas'a göre söz

konusu dönemde, Feodal Lord konumundaki kişinin, bu konumu kamuya açık olarak sahiplenmesi ve kendisini en yüksek erkin temsilcisi olarak sunması sonucunda, erkin kamu tarafından temsil edilmesi durumu oluşmuştur. Bu durum sonucunda ise; Habermas'ın "temsilci kamusal alan" adını verdiği, yeni gelişmekte olan bir kamusal alan modeli gelişmiştir (Habermas, 1995). Temsili kamusal alan, Ortaçağ Avrupa'sında ve yalnızca belirli bir dönemde var olmuş gibi görünmesine karşın, günümüzde de devlet erkânının siyasal anlamda kamuyu temsil etmesi üzerinden tartışılabilmektedir.

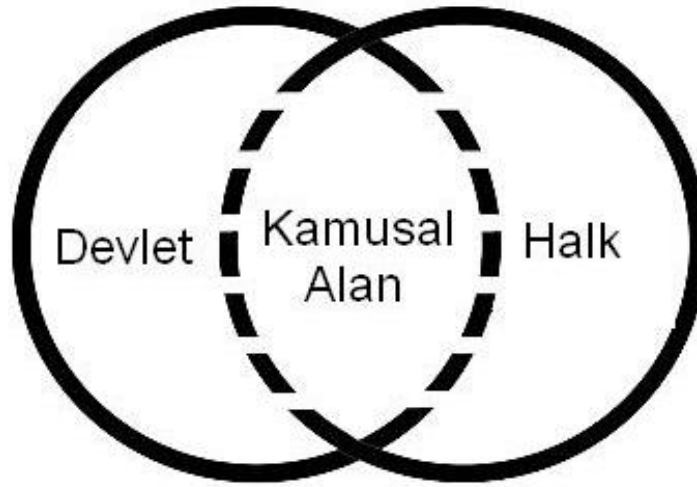
Kamusal alanın gelişim sürecinde Habermas'ın tanımladığı bir diğer kamusal alan modeli ise, "burjuva kamusal alanı"dır. Tıpkı Feodal Dönemdeki kamusal alan gibi, belirli bir dönem üzerinden tanımlanan burjuva kamusal alanı; Habermas tarafından tanımlanan ve O'na göre üstünlüğü, 1750'lerde belirmeye başlayan bir kamusal alan türüdür (Habermas, 2003).

Burjuva kamusal alanı Habermas tarafından; kişilerin kamusal alan içinde örgütlendiği, özel bireylerin alanı olarak tariflenmektedir. Çünkü burjuva bireyleri özel bireylerdir ve burjuva toplumu mal dolaşımı ve toplumsal emeğin alanıdır. Dolayısıyla, burjuva bireyleri "egemen" olamazlar. Burjuva toplumunda gözlemlenen kamunun ilk kurumlarının, kökenleri itibarıyla, saraydan kopmakta olan soylu cemiyetinin izlerini hala taşımakta olmasının yanı sıra; tiyatrolarda, müzelerde ve konserlerde oluşan kamusal topluluk, toplumsal kökeni bakımından da burjuva bir niteliğe sahiptir. Ancak Habermas'a göre burjuva kamusal alanı, kamusal alanda gerçekleşen etkinliklerin kamuya açık yapılması gerektiğini reddeder (Habermas, 2003).

Habermas burjuva kamusal alan modelinin yıkılışını ise; bu modelin kamusal alanı kesin bir ayrımla özel alandan ayırmasına dayandırmaktadır. O'na göre bu ayrım, bir araya gelen özel şahısların, kamusal bir topluluk şeklinde oluşturduğu, kamuoyunun kendisi; özel alana aittir ve kamusal alan ile özel alan kaynaştığı ölçüden bu model uygulanabilirliğini yitirmektedir (Habermas, 2003). Dolayısıyla, kamusal alan modelinin de değişen dünya düzeni sonucunda belirli dönüşümler geçirdiğini gözlemlenebilmektedir. 1789 Yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'nde sonra ise; toplumsal düzenin büyük ölçüde değişmesi sonucunda yeni bir kamusal alan düzeninin geliştiğini söylemek mümkündür.

Habermas gelişmekte olan bu yeni kamusalalığı, tahsilli zümrenin değil tahsilsiz halkın kullanımına ait bir kamusal alan olarak tanımlamaktadır (Habermas, 2005). Günümüz tartışmalarında değinilen kamusal alan kavramının, bu dönemden sonra gelişmeye başlayan kamusal alan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Habermas 1989’da yazdığı “Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale” metninde ise; kamusal alan kavramıyla bir anlamda, toplumsal yaşamımızın bir parçasını tanımladığımızı öne sürmektedir. Çünkü Habermas’a göre kamusal alan, devlet alanları ile özel alanların arasında kalan bir bölge olarak tanımlanmaktadır (şekil 2.1). Rasyonel ve demokratik tartışmalar bu alanda gerçekteşir dolayısıyla da, kamuoyunun olduğu alan burasıdır (Habermas, 2003). Bu tanımdan yola çıkılarak, kamusal alanın en önemli özelliğinin tüm vatandaşlara açık olması ve bu vatandaşların kendilerine ait bir temsiliyet alanı yaratabilmesi olduğu söylenebilir.

şekil 3.1. “Habermas’ın kamusal alan teorisi” şemasal anlatımı¹ (Sacilioc, J., 2012).

Kamusal alan kavramı konusunda Habermas ile benzer çıkış noktalarına sahip olan ve kamusal alan tartışmalarında sıklıkla bahsi geçen bir diğer önemli isim ise; Richard Sennet’tir. Sennet, kamusal nitelikli bir alanı; insanların belirli mekânlar zemininde bir

¹ “A Case Study on the Political & Economic Implications on the Closing of Quiapo as a Cinematic Public Sphere” Metni’nden Türkçeleştirilmiştir.

araya gelerek, toplumsal ilişkiler kurma olanağı bulduğu alanlar olarak tanımlar. Sennet de – tıpkı Habermas gibi- kamusal alanı tanımlamaya Roma döneminde agora hayat ile başlamaktadır. O’na göre, kamusal olanı belirleyen karşılığına koyduğumuz “özel”i nasıl tanımladığımızdır (Sennet, 2013).

Sennet, farklı zaman katmanlarının birlikteliğinin gözlemlendiği anlamda bir kamusal alanın ancak 18. Yüzyıl büyük kentleri ile karşımıza çıktığını savunmaktadır. O’na göre, bu dönemde soylu olmayan ve ticaret ile ilgilenen yeni bir “sınıfın” ortaya çıkması; hem sosyal, hem de mekânsal örgütlenme anlamında önemlidir. Bunun sebebi ise, politik güce veya feodal ilişkilere bağlı olmaksızın, toplumun bütün bireylerinin yeni bir değişimle karşı karşıya kalmış olmasıdır. Ancak Sennet bu noktada Habermas’ı, tartışmaları yalnızca "kamu" ve "özel" kavramlarındaki değişim açısından yürütmesi ve bu süreçte de büyük ölçüde Marksist ortodoksiden yararlanması bakımından eleştirmektedir. O’na göre, bu yaklaşımlar tek boyutlu bir ele alış sunmaktadır. Oysa Sennet, kamusal alanı “eski” ve “yeni”nin ortaklaşa olarak örgütlendiği bir yer olarak ele almaktadır (Sennet, 2013).

Sennet’e göre, bu 18. Yüzyıldan sonra halkın kullanımına açık devasa parklar ve yayaların kullanımına uygun sokak dinlenmelerin ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Bunun sebebi ise, kentlerin büyümesiyle birlikte, krallığın doğrudan denetiminden kurtulmuş sosyal ağların, yabancıların düzenli olarak buluşabilecekleri alanlara kadar genişlemiş olmasıdır. O’na göre bu durum; kahvehane, kafe, han gibi mekânların sosyal merkezlere dönüştüğü ve tiyatro ile opera salonlarının yalnızca aristokrat kesime değil, bilet satışı yoluyla geniş kitlelere ulaştığı bir devir yaratmıştır. Dolayısıyla da, kentin nimetleri elit ve küçük bir kesime ait olmaktan, proletaryayı dahi içine alan geniş bir halk kitlesine yayılmaya evrilmektedir (Sennet, 2013).

Ancak Sennet, bahsi geçen değişimin uzun vadede belirli sıkıntılara sebep olduğu hatta ilerleyen süreçte bu alanda çöküşlerle sonuçlandığını ileri sürmektedir. O’na göre; şehrin gelişme süreci içerisinde, burjuva sınıfına uygun toplumsal bağlar şehir içerisinde adil ve kolay bir şekilde oluşmamış ve Orta Çağ Toplumu’nda yaşanan eşitsizlikler bu alana aktararak çok daha acı verici ve katlanması güç bir hal almıştır. Bu durum sonucunda, bireyler özel hayatları ile kamusal hayat arasında bir denge kurmakta ve kendilerini kamusal alan içerisinde var etmekte zorlanmaktadır. Dolayısıyla Sennet,

İnsanın kendisini kamusal alanda *yaparken*, özel alanda öncelikle de aile yaşantısı içinde doğasını *gerçekleştirmekte* olduğunu söylemektedir (Sennet, 2013). Bu yaklaşım, Sennet'in 18. Yüzyıla başlayan ve 19. Yüzyılda devam eden yeni kamusal alan ikililiğinin bir "uzlaşma ortamı" sağladığı ve ye davranış biçimleri sonucunda "mahrem ilişkilerin" dengede tutulmaya çalıştığı kültürel bir çevre oluşturduğu şeklinde özetlenebilir (Sargın, 2017).

Sennet, bahsi geçen kamusal alan süreçlerin devamında, 19. Yüzyıl kapitalizmi ile değişen düzeni ve sekülerleşme sonucunda, bireylerin kendilerini koruma ihtiyacı sonucunda, muhafazakâr aile yapısına sığındıkları ve kamusal olanı ahlak dışı bir alan olarak görmeye başladıklarını ileri sürmektedir (Sennet, 2013). Özetle, Sennet'in tariflediği süreç sonucunda, bireyin yozlaştığı ve kamusal mekânının çöküşünün hazırlandığı düşünülmektedir (Sargın, 2017). Sonuç olarak is; Sennet'in kamusal alan hakkındaki bu yaklaşımlarının, kapitalizmin gelişim sürecinin yanı sıra, toplumsal yaşamdaki değişimlerden de beslendiği söylenebilmektedir. Bu durumun yanı sıra, Sennet'in kamusal alan yaklaşımında, Habermas'dan farklı olarak, kentin ölçeğinin de büyük oranda yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Habermas ve Sennet'in ortaklaştığı en önemli noktanın ise; 18. Yüzyıl sonu 19. Yüzyıl başlangıcından itibaren, kamusal alanın bozunmaya başladığına dair görüşleri olduğu söylenebilir.

Kamusal alan tartışmalarının öncü isimleri olarak kabul edilebilecek olan; Habermas, Arendt ve Sennet'in çalışmalarından yola çıkan Eric Dacheux ise; bu düşünürlerin kamusal alan tanımlarının bir sentezini yaparak, kamusal alanı daha bütüncül bir tanım ile üç başlık altında toplamıştır. Bu tanıma göre kamusal alan her koşulda: Öncelikle, politikanın meşrulaştırılma yeridir ve bu alanda yurttaşlar tartışabilmek, bir fikir sahibi olabilmek ve politik iktidarı uygulayacak olan kişileri seçmek için, politik bilgiye erişebilmektedir. İkinci olarak, politik cemaatin temelidir. Kamusal alanın, farklı etnik ve dinsel cemaatlere mensup bireylerin ortak politik bir topluluk oluşturmak amacıyla ilişki kurmalarına olanak sağlayan bir alan olması beklenmektedir. Üçüncü olarak ise kamusal alan, politikanın görünürlük kazandığı bir sahnedir. Burada politik aktörler sahne almakta ve kamusal sorunlar görünür ve algılanabilir hale gelmektedir (Dacheux, 2008).

Temelde Habermas, Sennet ve Arednt üzerinden yürütülen kamusal alan tartışmalarından hareketle, mevcut kamusal alan modellerinin güncel ihtiyaçlara yanıt veremediği yönünde yaklaşımlarda mevcuttur. Karadağ, çoğulculuğa yer veren yeni bir kamusal alan modeli geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. O'na göre, kamusal alan demokrasinin çoğulcu niteliğinden hareketle; kamusal kararlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenebilecek herkese açık olmalıdır. Bu durumun sağlanabilmesi için ise, irade özgürlüğüne sahip her bir bireyin kamusal alanda kendisini gösterme hakkı bulunmalıdır (Karadağ, 2003). Bu yaklaşımı destekleyebilecek önemli örneklerden birisinin ise, kentsel toplumsal hareketler yoluyla elde edilen, yeni kamusal alanların oluşmaya başlaması olduğu düşünülmektedir.

Kamusal alana ilişkin güncel tanımlamalardan bir diğeri ise, yine bir Sosyal Bilimci olan Antonio Rappa'ya aittir. Rappa kamusal alanı beş farklı boyutta tanımlamaktadır. Bu beş boyuta göre kamusal alan (1) insanların iletişiminin, bilgisinin ve etkileşiminin fiziksel bir alanı, (2) insan eylemlerinin oluşturduğu fiziksel olmayan metaforik veya sanal-mekânsal özellikleri taşıyan bir alan, (3) iki taraf arasında en azından bir miktar bilgi alış veriş sonucundan ortaya çıkan bir mekân, (4) merakların şiddet içeren veya içermeyen (ya da her ikisi birden) şekillerde eklemlendiği ve entelektüel veya entelektüel olmayan tartışmaların meydana geldiği bir alan, (5) devletler ve devlet dışı aktörler tarafından, planlanmış veya planlanmamış şekilde, politik konuların sonuçlandığı bir alan olabilmektedir (Rappa, 2002). Bu yaklaşım ise, şuana kadar yapılan kamusal alan tanımlarının kategorik bir özeti olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu tartışmalardan hareketle, kamusal alan; özel mülkiyetin dışarısında kalan ve kamunun kullanımına açık bütün alanlar olarak tanımlanabilir. Meydan, park, sokak, toplanma alanları gibi birçok alan bu kapsamda ele alınabilmektedir. Bu noktada önemli olan, kamu yani halk için özgürlük ve erişilebilirlik sağlamasıdır. Çünkü kamusal alanların, insanların özgürce fikirlerini tartışabilecekleri, farklı düşüncelerdeki insanlarla bir araya gelebilecekleri ve kendi yaşam alanları hakkında görüşlerini ortaya koyabileceği alanlar olması beklenmektedir.

Ancak, bu yaklaşımın yanı sıra, bir alanın kamusal olduğunu yalnızca özel mülkiyet olmaması üzerinden değerlendirmek de, eksik bir yaklaşım olacaktır. Bazı alan ya da

mekânların özel mülkiyete ait olmamalarına karşın, kamunun erişimine yeterince açık olmaması mümkün olduğu gibi; kamusal olarak tanımlanan bazı alanların da belirli kişi ya da kurumların mülkiyeti altında bulunması mümkündür. Bu durum Mimar Neşe Gurallar tarafından;

“...sözgelimi tiyatro binaları kamu mülkü olmayabilir, özel şahıs ya da tiyatro gruplarına ait olabilir, ama kamu için var olurlar, yani kamusaldır.”

Şeklinde örneklendirilmiştir (Gurallar, 2009). Aynı şekilde kahvehane, hamam, lokal gibi yapılar da, kişilerin ortak kullanımına açık ve tıpkı kamusal alan tanımlamasında bahsedildiği gibi toplumsal tartışmalara ev sahipliği yapan mekânlardır ve bu bağlamda kamusal olarak değerlendirilebilirler.

Türkçede “kamusal alan” kavramının, kelime anlamı olarak “kamu yapıları” ya da başka bir deyişle devlet ve iktidar yapılarını çağrıştırmakta olmasına karşın bu kavram, kamuya yani halka ait alanlar anlamında kullanılmaktadır. Habermas’ın tanımlarının yanı sıra birçok tanım daha yapılmış olmasına karşın, halen anlamına dair tartışmaların sürdüğü bir kavram olan kamusal alan, yalnız kelime anlamı olarak değil kentsel anlamda tanımlandığı mekânlar açısından da oldukça tartışmaya açık bir özelliğe sahiptir.

Gerek Türkiye’de gerekse Dünya genelinde son dönem kamusal tartışmaları incelendiğinde ise, tartışmanın beden ve fiziksel alan ilişkisinden uzaklaşarak çok daha soyut düzlemlerde ele alındığı görülmektedir. Bu durumun; yazılı basının ve paylaşılan fiziksel bir mekândaki yüz yüze etkileşimin yarattığı kamusal alan düşüncesinin, elektronik kitle iletişim araçlarının gelişmesi sonucunda dönüşüme uğraması (Özmen, 2004) ile başladığı söylenebilir. İçinde bulunduğumuz çağda ise; özgürlüğün, demokrasinin ve toplumsal hareketlerin yeni merkezi olarak görülen “sosyal medya”nın birçok anlamda meydanların yerini aldığı görülmektedir. Bu durum, hem toplumsal yapıdaki değişimlerin hem de kamusal alanın farklılaşmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir.

20. yüzyılın önemli sosyologlarından Manuel Castells, 1980’lerden bu yana geçen süreçte, kapitalizmin yeniden yapılanarak, yeni tekno-ekonomik bir sistem olarak “enformasyonel kapitalizm”e dönüştüğünü öne sürmektedir. O’na göre, yeni çağın bir sonucu olarak, toplumlar da dönüşümü uğramış ve “enformasyonel toplumlar” halini

almıştır. Ancak, bahsi geçen enformasyonel toplumlar, hem günümüz anlamında kapitalisttir hem de kendi coğrafyasının özelliklerine göre oluşmakta ve gelişmektedir (Castells, 2008). Gelişen bu yeni toplum düzeni ve yeni koşullar sonucunda da, bireylerin enformasyona ulaşımı ve bu enformasyonlar doğrultusunda bir araya geliş biçimleri dönüşüme uğramıştır. Özetle, enformasyon, bilgi ya da ağ toplumu olarak adlandırılan, yeni toplumsal düzende; kullanıcılar ulaştıkları, paylaştıkları ve yayınladıkları enformasyon ile kamusal alanı yaratmaktadır.

Fransız Sosyolog Dominique Wolton ise; kamusal alanın medyatize olduğunu öne sürerek, “medyatik kamusal alan” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. O’na göre medyatik kamusal alan; güncel toplumların ayırt edici çelişkilerinin yönetildiği simgesel yerlerden bir tanesidir ve yazılı basın ve görsel-işitsel medyaların enformasyon ve iletişim konusunda ciddi roller üstlendiği bir alandır (Dacheux, 2012).

Gelişmekte olan bu yeni kamusal alanın, temel olarak Habermas’ın kamusal alan kavramındaki “kamuoyu” kavramına dayandığı söylenebilir. Habermas’ın kamusal topluluğun alanı için belirttiği; bireylerin düşünce ve ifadelerini belirtme özgürlüğüne sahip olduğu, toplanma ve örgütlenme alanı (Habermas, 2003) yaklaşımı, sosyal medyanın bugünkü kullanımını karşılayabilecek niteliktedir.

Yeni bir temsil alanı olarak tanımlanabilecek olan sosyal medya düzleminde; Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım ağları, milyonlarca insanın bir araya toplanarak kamuoyunu oluşturduğu, yeni kamusal alanlar olarak değerlendirilebilir. Hatta bu anlamda, Antik Roma’daki kamusal alanlar olan agoralara benzediklerini bile söylemek mümkündür. Arendt’in kamusal alanı, görünürlüğün alanı olarak tanımlaması ve bu alanın temelde eylem ve konuşmaya dayandığını öne sürmesi (Arendt, 1994) de; bu durumun kamusal alan kavramının tartışılabilirliği adına önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

3.2 Kamusal Alanın Mekân Üzerinden Tartışılması

Türkiye’de literatür incelendiğinde kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının birbirinden çok fazla ayrılamadığı gözlemlenmektedir. Gerek mimarlık alanında gerekse diğer alanlarda yaygın olarak kamusal alan kavramı kullanılırken; bu kullanım oldukça

soyut anlamlara da gelebilmektedir. Ancak kamusal mekân kavramı söz konusu olduğunda; kamusallığın yanı sıra mekâna ait nitelikler de tartışmaya açılmaktadır. Bu noktada, kamusal mekânı tanımlamak için öncelikle “mekân” kavramının tartışılması gerektiği düşünülmektedir.

3.2.1 Mekân kavramı

İngilizcedeki *space* ve *place* kavramlarının karşılığı olarak kabul edilebilecek olan “mekân” kelimesi, Türkçeye Arapçadan geçmiş ve Arapça “var olma” anlamına gelen *kevn* sözcüğünden türemiştir (Hançerlioğlu, 1979). Türk Dil Kurumuna ait Büyük Türkçe Sözlük mekân kavramını; yer, bulunan yer, ev, yurt olarak tanımlamaktadır (TDK İnternet Sitesi, 2018).

Mekân kavramına ait Türkiye’deki en önemli tanımlardan biri ise, Mimar Doğan Kuban’a aittir. Kuban mekânı, sınırlanan boşluk ile onu sınırlayan öğelerin ortak olarak oluşturduğu bir olgu olarak tanımlar. Ona göre mekân, biçimsel özelliklerinin yanı sıra, hareket ve ışık ile var olmaktadır. Ancak bu hareket yalnızca mekânın içerisinde bir yerden bir yere gitmeyi içeren bir hareket değil, aynı zamanda içerdeki insanın bakışıyla yapı sınırlarına doğru uzanan görsel bir harekettir. Işık ise, sınırlanan boşluğun niteliklerini algılamaya yarayan vazgeçilmez bir özelliktir (Kuban, 2002).

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğünde ise mekân; insanı çevreden belirli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerin sürdürülmesine elverişli olan boşluk, mimari bir mekân yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamak olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1998).

Mekân kavramının tanımlanması tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde ise; bu kavrama ait tartışmaların Antik Yunan’dan beri süregelmekte ve mimarlığın yanı sıra pek çok alanın konusu olduğu gözlemlenmektedir. Platon, doğudaki adıyla Eflâton, bu kavramı ilk tartışanlardan biri olarak kabul edilirken, mekân kavramına ait tartışmaların halen devam ettiğini söylemek mümkündür.

Platon mekânı direkt olarak tanımlamamakla birlikte, Timaios Diyalog’unda (yaklaşık olarak M.Ö. 360) âlemlerin oluşumunu tartışırken, mekânı da sorgulamıştır. Daha önceden âlemleri, geçici olan görünüş âlemi ile değişmeyen idealar âlemi olarak ikiye ayıran Platon bu diyalogunda, görünüş âlemini daha yakından inceleyebilmek adına “oluş” kavramını tartışmaktadır (Kılıç, 2011). Ancak, bu tartışma sonucunda ikili bir ayrımın yeterli olmadığına karar vererek, “tüm oluşun kabı” olarak tanımladığı yeni bir kavramdan bahseder. O’na göre bu kavram, ‘bütün cisimleri içine alan öz’dür aynı zamanda. Bu öz, her nesneye yataklık etmektedir, içine giren nesneyle harekete gelir, şekillere bölünür, onu kâh şu şekilde, kâh bu şekilde gösteren de işte odur. Platon’a göre bu öze her zaman aynı isim verilmeli yani ayrı bir kavram olarak tanımlanmalıdır. Aynı metinde bu durum, söz konusu özün hiçbir zaman kendi öz niteliğinden kaybetmeden ve içine aldığı şekillere benzer şekiller almadan, her şeyi içine alması üzerinden açıklanmaktadır (Eflâtun, 1989, s.60-67). Platon’un tanımladığı, her şeyi bir kap gibi içine alan bu özün, günümüz literatüründeki mekân kavramının erken bir tanımı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Henüz yer kavramından net olarak ayrılmamış olsa da, mekân kavramının tartışılmış olması, bu bağlamdaki tartışmalar açısından öncü sayılabilecek niteliktedir.

“...‘boşluk’un var olduğunu savunanlar, yerin de varlığını ileri sürüyorlar demektir; çünkü ‘boşluk’ “cisimden yoksun olan yer” olsa gerek.”

(Aristoteles, 2005, s. 137)

Mekân kavramını nesne, boşluk ve uzay kavramlarından ayırarak tanımlayan ilk düşünür ise, Aristoteles olmuştur. Aynı zamanda Platon’un öğrencisi olan Aristoteles, O’nun yaklaşımlarını, mekânının cisimlerle aynı kategoride değerlendirilmesi bakımından, eleştirmektedir. Aristoteles mekânı tanımlarken *topos* kavramını kullanmaktadır. O’na göre cisimlerde bir yerde bulunmaktadır ancak bulundukları yerin kendisi bir cisim değildir. Aristoteles *topos*’u nesnelerin içinde bulunduğu, onları saran yer olarak açıklamakta ve buradan hareketle de iki çeşit mekân olduğuna değinmektedir. O’na göre mekân, bütün cisimlerin bulunduğu ortak bir yer anlamındaki *topos koinos* ve tek bir cismi içine alan özel yer anlamındaki *idios topos* olmak üzere iki kategoride incelenebilir. Aristoteles *Physica* (Fizik) kitabında, bu duruma örnek olarak, havanın içinde bulunmamızdan ötürü aynı zamanda gökyüzünün içinde olmamızı göstermektedir. Özetle Aristoteles’e göre

topos, yani mekân, saran cismin sarılan cisimle birleştiği yer anlamına gelmektedir (Aristoteles, 2005).

İlerleyen dönemlerde mekân tartışmalarının yönünü değiştiren yaklaşımlardan bir tanesinin Descartes'e ait, kartezyen düşünce ve devamında ortaya çıkan kartezyen mekân anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Descartes yayınladığı metinlerinde, düşünmenin metodolojisi ve akıl yoluyla kavramanın üzerinde durmuştur. 1641 yılında yayınladığı *Meditationes de Prima Philosophia* (İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar) isimli kitabında; ruh – beden, hayal gücü – gerçek gibi kavramların ayrımını tartışmıştır. Bu tartışmalar sonucunda düşüncenin ruh ile bağlantılı olduğunu ortaya koyarken, mekânı da beden ile ilişkilendirmiştir. Metinde anlatıldığı üzere; bir beden tarafından işgal edilen alanı oluşturan uzunluk, genişlik ve derinliğin uzanımının, tam olarak bedeni oluşturan şeyle aynı olduğunu öne sürmektedir. Yani Descartes'e göre, tüm mekânsal uzanım basitçe beden olduğundan, bedenden ayrı bir mekân bulunmaz (Descartes, 1996). Özetle, Descartes'ın “gerçek mekân” kavramı, “bedensel mekânsal uzantı”dan bir tür kavramsal soyutlama olarak yorumlanabilir (Slowik, 2017). Bu durumun ise; dönemsel anlamda, mekânın soyut olarak kavranması ve kartezyen mekân olarak da tanımlanan, nesneleşmiş ve durağan bir mekân anlayışının gelişmesine öncü olduğunu söylemek mümkündür.

1600'lerin sonunda ise Newton, yazdığı ve matematiksel ilkelerini açıkladığı kitabında (*Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*), Descartes'den farklı bir şekilde, insandan bağımsız bir zaman ve mekân anlayışı sonucunda mutlak zaman ve mutlak mekân kavramlarını ortaya koymuştur. O'na göre mutlak zaman –*spatium absolutum*– kendi doğasında, dışsal herhangi bir şey ile ilişkisi olmaksızın, her zaman benzer ve devinimsiz kalmaktadır (Newton, 1998). Newton'un mutlak mekan anlayışı belirli noktalarda kartezyen mekan kavramından farklı olsa da, mekanın oldukça stabil ve nesneleşmiş bir biçimde ele alınması bakımından benzerlik göstermektedir. Özetle de, bu döneme ait mekânsal yaklaşımların, mekânı yalnızca geometrik anlamda ele aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bahsedilen dönemin belirgin mekân anlayışına - özellikle de kartezyen mekân kavramına - eleştiri getiren yaklaşımların en dikkat çekenlerinden biri ise, Alman düşünür Kant'a aittir. Kant, zaman ve mekân kavramlarını birlikte ele almakta ve zihnin algılama

yolunda öncül öğeler olarak değerlendirmektedir. O'na göre, eğer cisimlerin ve onların değişimlerinin (hareketlerinin) deneysel ve duyumsal olarak algılanan her şeyi çıkarılsa dahi temellerinde bulunan ve hiçbir zaman çıkartılamayacak olan saf görüler, yani zaman ve mekân kalır (Kant, 1999).

Heidegger ise söz konusu mekân anlayışlarına eleştiri getiren bir başka düşündürdür. Tartışmaları içerisinde zamanı da mekân ile ilintili olarak ele almış olması sebebiyle, Kant'ı olumlamaktadır. Heidegger mekânı – çoğu kavramı olduğu gibi - varoluş üzerinden tartışmaktadır. Bu tartışmalarda *dasein* kavramı sıkça geçmekte ve mekân da bu kavram aracılığıyla açıklanmaktadır. Heidegger metinlerinin çevirilerinde *dasein* kavramı; bir yerde var olmak anlamına gelen “orada-varlık” ile ifade edilebildiği gibi, orijinal kelimenin kullanıldığına da rastlamak mümkündür. Heidegger'in kendi açıklaması ise, *dasein*'in özü varoluştur.

Heidegger, *Dasein*'in “yerini” belirleyen varoluşsal mekânsallığı, Dünya'nın Varoluş'una dayandırılmıştır. O'na göre mekân, ne bir öznedir ne de dünya, o dünyanın içerisinde ve her varlık da dünyada bulunmaktadır. Heidegger buradan hareketle, mekânın; varlıkların anlaşılmasının priorisi yani öncülü olduğunu öne sürmekte ve kendisini sadece bu şekilde gösterebileceğini savunmaktadır (Heidegger, 2001).

İlerleyen dönemlerde felsefe alanındaki mekân tartışmaları incelendiğinde ise; 20. Yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Fransız felsefeci Michel Foucault'nun, birçok konuda olduğu gibi, mekân konusundaki yaklaşımları da, literatüre yeni kavramlar ve yeni tartışmalar kazandıracak nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Foucault, geleneksel mekân anlayışının Galile'nin keşfinden sonra yıkıldığını öne sürmektedir. O'na göre, Galile'nin keşiflerindeki sarsıcı nokta sonsuz bir uzay – mekân yaratmasıdır. Bu durum, Ortaçağ'a ait olan ‘yer’ tanımlamalarının ötesinde bir mekân kavramı olduğunu ortaya koyar. Foucault' göre, bu noktadan – Galile ve 17. Yüzyıl- itibaren mekân ile sınırlı olmanın yerini ‘uzam’ almıştır (Foucault, 1988).

Bahsi geçen tartışma içerisinde Foucault, “Ütopya” ve “Heteretopya” olmak üzere iki mekânsal kavramdan bahsetmektedir. Mekân tartışmalarında yeni bir kavram olarak

literatüre katılan Heteretopya kavramı, bir tek gerçek mekânın içinde birçok zaman ve mekân barındırılması olarak tanımlanmakta ve mezarlık, tiyatro, kütüphane gibi mekânlar örnek gösterilmektedir (Foucault, 1988). Bu yaklaşımın mekânın fiziksel olduğu kadar algısal özelliklerinin de irdelenmesi anlamında önem taşımakta ve öncü nitelikler barındırmaktadır.

Foucault ile yakın dönemlerde gerçekleşmiş olan, sosyoloji alanındaki tartışmalar ise; kent kuramları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tarihsel olarak “Çağdaş Kent Kuramları” olarak da adlandırılan dönemde; Henri Lefebvre, David Harvey, Dorren Massey gibi sosyolog ve coğrafyacıların, kent ve mekân ile ilgili yaklaşımlarının ön plana çıktığı söylenebilir.

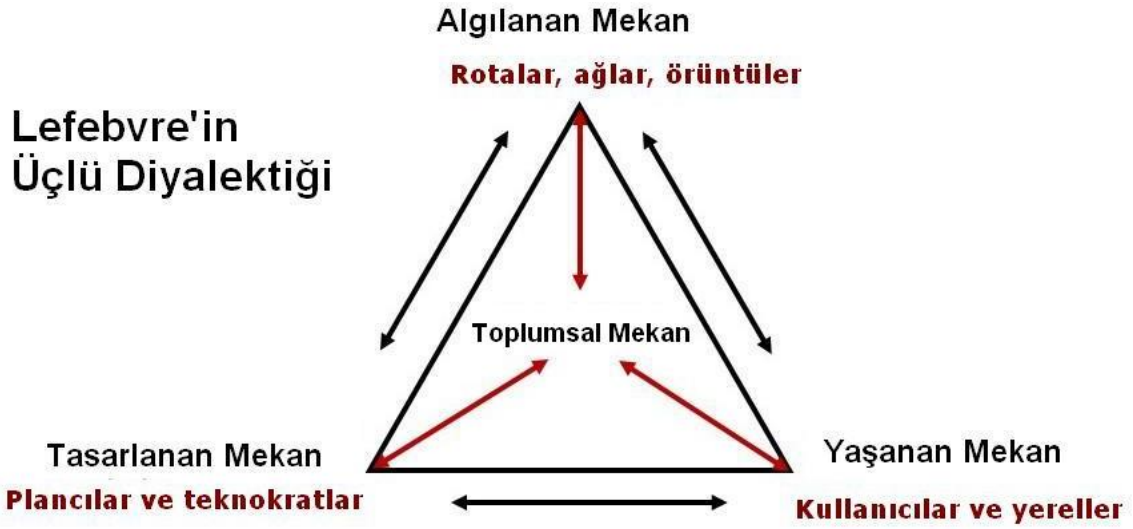
Mekân kavramı özelinde bakıldığında ise, tartışmaların 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren coğrafyacıların ve toplumbilimlerin modernist bakış açısına dayalı varsayımlarını sorgulamalarıyla başladığı söylenebilir (Koçak, 2008). Bu dönemde ortaya çıkan yaklaşımların, mekânın insanla ve toplumla olan ilişkisi üzerinde durduğunu söylemek mümkündür.

Tarihsel coğrafi materyalizm kuramcısı David Harvey kentsel olguları ve toplumu anlayabilmek için uygun bir mekân kavramı tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Harvey mekânı tanımlarken; mutlak mekân, görelî mekân ve ilişkisel mekân kavramlarından bahsetmektedir. Ancak O’na göre mekân; kendi başına mutlak, görelî ya da ilişkisel değil, duruma göre bunlardan bir ya da birkaçı olabilen bir kavramdır. Harvey’in yaklaşımına göre mekânı mutlak bir kavram olarak tanımlamak, onu maddeden bağımsız bir "kendinde şey" haline getirmektedir ve o zaman olguları ayırt edilebilen ve sınıflandırılabilir bir yapıya sahip olmaktadır. Görelî mekân ise, sadece birbirleriyle bağlantı halindeki nesnelerin varlığı sayesinde var olan ve bu nesneler arasındaki bir ilişki olarak anlaşılabilir bir kavramdır. Mekânın yine görelî olarak ele alınabileceği bir diğer kavram da ilişkisel mekândır. O’na göre ilişkisel mekân kavramı; mekânın, nesnelerin içinde görülmesi ve bu anlamda nesnelerin de ancak kendi içlerinde başka nesnelerle ilişkiler içererek ve bunları temsil ederek var olduğunun kabul edilmesine dayanmaktadır (Harvey, 2016).

Harvey'in mekân yaklaşımı incelendiğinde ise; mekânı tanımlayan asli unsurun insan pratikleri olduğunu söylemek mümkündür. O'na göre mekânın ne olduğu sorusu aslında; değişik insan pratiklerinin nasıl değişik mekân kavramlaştırmalarına yol açtığı ile ilgilidir (Harvey, 2016). Harvey'in mekân yaklaşımının, önceki dönemlerdeki mekân tanımlarına oranla, insan unsurunu ve kullanım pratiklerini merkeze koyması bakımından farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bu dönemin mekân tartışmalarında önemli yaklaşımlarından bir tanesinin de realist coğrafya yaklaşımını benimseyen Doreen Massey'e ait olduğu söylenebilir. Massey, mekânı toplumsal durumlar ile ilişkili olarak değerlendirmektedir. O'na göre; toplumsal emek yalnızca mekânda dağıılmakta değil aksine, toplumsal bölünmelerin biçimi mekânın üzerinde dağılmış olmaktan etkilenmektedir. Yani, mekânsal dağılım toplumsal bölünmeleri biçimlendirmektedir (Massey, 1994). Bu yaklaşımdan yola çıkılarak; , mekânın sadece toplumsal süreçlerin bir sonucu değil, bu süreçlerin ve toplumu açıklamanın bir parçası olduğu söylenebilir (Koçak, 2008).

Mekân konusunda en önemli yaklaşımlardan bir tanesi ise, Fransız sosyal bilimci Henri Lefebvre'e aittir. Lefebvre'e göre; mekân toplumsal ilişkilerin hem bir ürünü hem de bir aracıdır ve üçlü diyalektiğe göre üretilir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. “Lefebvre’in üçlü diyalektiği” şemasal anlatımı² (Anonim, 2016a).

Lefebvre, mekânın üretimini üçlü diyalektik üzerinden ele almaktadır. O’na göre mekân, algılanan mekân (perceived space), tasarlanan mekân (conceived space) ve yaşanan mekân (lived space) olarak adlandırılan üç anın bir araya gelmesi ile şekillenmektedir. Bu pratiklerin bir araya geliş biçimi ise, mekânın niteliklerini oluşturmaktadır (Lefebvre, 2014).

3.2.2 Mekânın toplumsal üretimi ve kamusal mekân

“Bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır. Bu mekân diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar: Ona hâkim olarak ve ona sahip çıkarak yavaşça ve kesin olarak üretir.”

(Lefebvre, 2014, s. 67)

Çalışmanın önceki bölümlerinde, kamusal mekân tartışmaları bağlamında, kamusallığın yanı sıra mekânsal niteliklerin de üzerinde durulması gerektiğine değinilmiştir. Bu yaklaşım ile birlikte, kamusal mekân kavramının gelişim sürecinde, Lefebvre’in ortaya koyduğu bir yaklaşım olan, mekânın toplumsal olarak üretilmesinin de önem taşıdığı düşünülmektedir.

²“Student-Written Reading Notes for Advanced Urban Theory” Metninden Türkçeleştirilmiştir.

Lefebvre'e göre, mekân toplumsal bir üründür ve her üretim biçimi kendi mekânını üretmektedir. Böylece, mekânın üretim sürecinde, yaratılan yeni mekânlar, aynı zamanda yeni toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır (Lefebvre, 2014; Koçak, 2008). Dolayısıyla mekânı şekillendiren aslında toplumsal ilişkilerdir ve oluşan bu yeni mekânlar da yeni toplumsal ilişkileri şekillendirmektedir.

Lefebvre'e göre, mekânın toplumsal olarak üretilmesinin üç kurucu boyutu vardır. Bu üç boyut birbirinden ayrılmaz bir şekilde, üçlü bir diyalektik süreç oluşturmaktadır. Lefebvre mekânın toplumsal üretimini açıklamak için; mekânın üretiminin üç anı olarak tanımladığı, algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân üçlüsünü yeniden kavramlaştırmaktadır (Avar, 2009) Mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları olarak kavramlaştırılan bu üçlü; sırasıyla algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekâna karşılık gelmektedir (Lefebvre, 2014; Koçak, 2008).

Lefebvre'e göre; toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratmaktadır. O'na göre neo-kapitalizm içerisinde mekânsal pratik; gündelik gerçeklik olan zaman kullanımı ile kentsel gerçeklik olan çalışma yerlerini, özel yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan güzergâh ve ağları, algılanan mekânın içerisinde birleşmektedir (Lefebvre, 2014). Özetle mekânsal pratikler; toplumsal oluşumların mekânsal niteliklerini içermektedir ve banliyö, iletişim ve ulaşım sistemleri, otoyollar gibi unsurlar ile örneklendirilebilmektedir (Koçak, 2008). Mekânsal pratiklerin genel bir anlamda, mekânın toplumsal üretiminin, kentteki fiziksel boyutuna karşılık geldiğini söylemek mümkündür.

Mekânın üretiminin ikinci kurucu boyutu olan mekân temsilleri; tasarlanan mekâna karşılık gelmektedir. Lefebvre göre mekân temsilleri; bilgi ya da erk sahibi kişiler – planlamacılar, şehirciler, teknokratlar – tarafından tasarlanan mekânlara karşılık gelmekte ve entelektüel olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemine yönelme eğilimi göstermektedir (Lefebvre, 2014). Bu mekânlara ise; haritalar, yasak bölgeler, kentsel dönüşüm projeleri örnek olarak gösterilebilmektedir (Koçak, 2008). Bu mekânlar için en belirleyici unsurun ise; hiyerarşik bir süreç sonucunda üretilmeleri ve toplumda “egemen” bir yapıya sahip olmaları olduğu söylenebilir.

Üçlü diyalektiğin son kurucu boyutu olan temsil mekânları ise Lefebvre tarafından, mekâna eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân olarak tanımlanmakta ve kullanıcıların ya da o mekânı tarif edenlerin mekânı olarak açıklanmaktadır. O'na göre bu mekânlar, imgelemenin değiştirmek ve sahiplenmek istediği, egemen olunan, dolayısıyla maruz kalan mekândır (Lefebvre, 2014). Kentte yaşayanların toplumsal ilişkilerini barındıran bu mekânlara; ev, cami, sokak, meydan, pazaryeri alanlar örnek olarak gösterilebilir (Koçak, 2008). Bu mekânların fiziksel mekândan en büyük farkının ise, nesneleri ve mekânsal durumları sembolik anlamda tanımlaması olduğu söylemek mümkündür.

Ancak Lefebvre, kent planlamasında mekânın toplumsal bir ürün olarak üretildiğinin göz ardı edildiğini savunmaktadır. O'na göre, kent planlaması ve şehircilik, kapitalizmin stratejik araçlarıdır (Lefebvre, 2014). Bu görüşten hareketle de kent planlaması sürecinde, Lefebvre'in tanımladığı mekânsal pratiklerden yalnızca tasarlanan mekânın öne çıktığı ve kentte yaşamakta olan halkın bu mekânla ilgili olarak deneyimsel ve algısal ilişkilerinin göz ardı edildiğini söylemek mümkün olacaktır.

Lefebvre mekânın üretimi tartışmalarından daha önce, 1968 yılında yayınlamış olduğu 'Şehir Hakkı' metninde bu konuyu direkt olarak tartışmaktadır. Söz konusu metinde, kent planlaması ve kentin kullanım hakları ile ilgili görüşlerini daha detaylı olarak ifade ederek; kent adı altında yeni bir gerçek oluşturulduğunu savunmaktadır. Bu yeni kent gerçeğinde, şehir mekânının kapitalist üretimini, kullanım değerinden ziyade değişim değeri belirlemektedir. Dolayısıyla da sermaye ve mülk sahibi olmayan, mekânların değişim değeri üzerinden kâr sağlayamayan sınıflar, şehir üzerinde söz haklarını yitirmektedir. Buna karşın Lefebvre, kentlerin günümüzde farklı fikirlerin hem temsil edildiği hem de karşı karşıya geldiği en önemli çatışma alanları olduğunu savunmaktadır (Lefebvre, 2011). Bu noktada kamusal kavramıyla, kent hakkının belirli paralellikler gösterdiğini söylemek mümkün olacaktır.

Kent hakkı, Lefebvre'in ele alındığı bağlamda, yalnızca kentlinin kenti kullanmasıyla ilgili değil, bu durumun çok daha ötesinde mekânsal pratikler ve güç dengeleri barındıran bir kavram olarak yorumlanabilmektedir. Bu durum da, kamusal

mekânın üretimi ve kullanımının incelenmesinde kentlinin rolünü tartışabilmek adına önem taşımaktadır.

Toplumsal mekânın üretimini, kullanılan barikatlar üzerinden ele alan bir çalışma olan; “Gezi Parkı Barikatları: Toplumsal Mekânın Üretimi” Makalesinde Ayşe Güngör, Gezi Parkı’nın direnişçiler tarafından “işgal” edilmesinin ardından, toplumsal yaşam tarafından dönüştürüldüğünü öne sürmektedir. Güngör, barikatlar kurulduktan sonra, insanların tüm alanı temizlemeye ve bu alana özen göstermeye başlamasını anlatırken; toplumsal pratiğin bir türünün gerçekleştiğini savunmaktadır. O’na göre, mekânı sınırlamak ya da temizlemek ve onu muhafaza etmek mekân fonksiyonunu oluşturma pratiği olarak anlaşılabilir ve bu durum, Lefebvre’in tartıştığı bir mekân biçimi olarak düşünülebilir. Yine aynı çalışmada Güngör, bu süreci yeni bir mekân deneyiminin kavranması, algılanması ve yaşanması olarak özetlemekte yani Lefebvre’in üçlü diyalektiğine vurgu yapmaktadır (Güngör, 2014).

Özetle, mekânı toplumsal bir ürün olarak ele almak kamusal bağlamında da belirleyici olacaktır. Kamusal mekânın hem kamusal özellik taşıyan hem de mekânsal niteliklere sahip bir alan olarak tanımlanabileceği, çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtilmiştir. Dolayısıyla kamusal özelinde bakıldığında; mekânların kullanıcıya açıklığının yanı sıra, toplumsal anlamda üretim biçimlerinin de değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kamusal mekânın, kamusal alan içerisinde özelleşmiş, mekânsal özellikler taşıyan bir alt kavram olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, kullanıcıya açıklık, ulaşılabilirlik, özgürlük gibi kamusal mekân tanımında belirleyici olan kavramların; kamusal mekân için de vazgeçilemez olduğu söylenebilir.

Mimarlık literatüründe kamusal alan ve kamusal mekân tanımlamaları arasında bir üst üste düşme söz konusudur. Bu durumun, alan ve mekân kavramlarının kimi zaman birbiri yerine kullanılması ve yakın bir ilişki içerisinde olmasından kaynaklandığı düşünülebilmektedir (Menderes, 2014). Kamusal mekânın –mekânsal olmayan- düşünsel altyapısının kamusal alan ile ortak olması da bu durumun sebepleri arasında gösterilebilmektedir.

Tanyeli, kamusal mekânı fiziksel bir gerçeklik olarak ele alırken; kamusal alanı daha çok toplumsal bağlamda tanımlar ve temsiliyet alanı olarak ele alır. Yani kamusal alan daha soyut bir kavramı işaret ederken, kamusal mekân fiziksel bir ortam tanımlı yapmaktadır (Tanyeli, 2010).

Kamusal mekân ile ilgili bir diğer durum ise; hem açık hem de kapalı mekânları tarifleyebiliyor olmasıdır. Nasıl ki bir alanın mekân olarak tanımlanabilmesi için tamamen kapalı olması şart değilse, kamusal mekân da dört duvarla çevrili bir alan olmayabilir. Sözelimi Pazar alanları fiziksel anlamda açık alanlar olsalar dahi belirgin bir biçimde mekân tanımlarlar ve bu anlamda kamusal mekân olarak ele alınabilirler.

Kamusal mekân kavramı Türkçe anlamıyla ele alındığında ise; Türkçede kamusal mekân kavramı “kamu yapıları” ile sıklıkla karıştırılmakta olduğu gözlemlenebilmektedir. Kamusal alan kavramı, halka ait olan ve toplumsal iletişimin oluştuğu alan olarak algılanması gerekirken, Türkiye’de “kamu” kavramının devleti çağrıştıran bir sözcük halini almasıyla; kamusal alan devlet idaresi, kuruluş veya organları altında olan alanı çağrıştırmaya başlamıştır (Yıldırım, 2015). Dolayısıyla kamusal mekân kavramı da kamuya ait yapılar olarak algılanmakta ve kullanılmaktadır.

Ancak yapıların kamu yani buradaki anlamıyla devlet eliyle yapılmış olmaları ‘kamusallık’ için her zaman yeterli olmayabilir. Sözelimi MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) yapısı kamuya ait bir yapı olmasına karşın halk kullanımına açık değildir (Gurallar, 2009). Aynı şekilde – daha önce de bahsedildiği gibi - bir mekânın kamusal olması için kamu mülkü olma zorunluluğu da yoktur. Gurallar’ın bu konuda örnek gösterdiği tiyatro binalarının yanı sıra; müze, hamam, kahvehane gibi mekânlar da bu konuda örnek olarak incelenebilmektedir.

Bu durumun yanı sıra söz konusu mekânlar tartışılırken; belirli ilgi gruplarına açık olma ya da ücret ödeyerek ulaşabilme gibi koşulların da kamusallık tartışması içerisinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bir mekânın kamusal ya da özel olabilmesinin yanı sıra, yarı kamusal – yarı özel mekânlar da mevcuttur ve mekânların kamusallık dereceleri tartışmaya açıktır.

3.2.3 Yarı kamusal – yarı özel mekânlar ve mekânın kamusalılık dereceleri

Kamusal mekân ve özel mekân kavramları arasında kademeli bir geçiş olduğu söylenebilir. Özel mekânlar, yapının kullanıcılarına ait alanlar olarak tanımlanabilirken; kamusal mekânlar, herkesin erişimine açık alanlardır. Ancak, gerek mekânsal gerekse niteliksel anlamda, bu iki durumun arasında yer alan mekânlar yarı kamusal olarak değerlendirilebilir.

Yarı kamusal mekân ve/veya yarı özel mekanları tartışırken iki farklı kriter üzerinden değerlendirme gerçekleştirilebilir. Bunlardan ilki mekânsal örgütlenme ile ilgilidir. Herkese açık olan kamusal mekânlar ile özel mekânlar arasında geçiş sağlayan mekânlar, bu yolla oluşmuş, yarı kamusal mekânlardır (Saylan ve Erdönmez, 2017). Binaların önünde kalan bahçeler, site girişleri ve apartman önleri bu duruma örnek gösterilebilir. Bu alanlar tam olarak bir grubun denetiminde olmasa dahi, ortak kullanıcılar tarafından, yabancılara karşı denetlenmektedir.

Bu durum Junestrand vd. tarafından, yarı kamusal alanlarda bireylerin görülebilir ancak duyulamaz olduğu; özel alanlarda ise, kullanıcıların ne görülebilir ne de duyulabilir olmadıkları örneği ile açıklanmaktadır (Junestrand vd. 2001).

Yarı kamusal değerlendirmesinde gözetilen bir diğer unsur ise, mekânların ulaşılabilirlik nitelikleridir. Mekâna girişin ücret ile mümkün olması, yalnızca belirli bir cinsiyete açık olması ya da kıyafet kodu gibi denetimlere sahip olması bir mekânın yarı kamusal olarak değerlendirilmesine sebep olabilir. Özetle yarı kamusal mekânlar, özel bir kurum ya da kuruluş tarafından sahip olunan ve kontrol edilen, ancak kamuya açık olan mekânlar olarak tanımlanabilir (Bodker vd., 2014). Restoran, sinema, müze, tren gibi mekânlar para ile ulaşılabilmesi ve belirli toplumsal kurallara sahip olması sebebiyle yarı kamusal mekânlara örnek olarak gösterilebilirler. Hamam ve kahvehane gibi mekânlar ise, bu kriterlerin yanı sıra, cinsiyete göre ulaşılabilirlik sağlaması açısından da yarı kamusal niteliktedir.

Özetle, yarı kamusal mekânlar belirli ölçülerde kamusalılık özellikleri göstermesine karşın, tam olarak kamusal mekân olarak tanımlanamayan ve özel mekânlar ile kamusal

mekânlar arasında bir geçiş durumu oluşturan mekânlar olarak tanımlanabilir. Yarı özel ve yarı kamusal mekân kavramları birbirleri yerine kullanılabildikleri gibi, kamusal derecesine göre sıralandığında sırasıyla; özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal mekân kavramlarının kullanılması da mümkündür. Yani, yarı özel mekânlar özele daha yakınken, yarı kamusal mekânlar daha kamusal olarak değerlendirilebilir.

Kamusal konusundaki en önemli kriterlerden bir tanesinin ulaşılabilirlik olduğu görüşünden hareketle, bu konuda bir denetim ile karşılaşılmasının mekânın kamusal özelliklerini zedelediği düşünülmektedir. Mekânlara ücret ödeyerek ulaşmanın da; hem herkesin doğrudan ulaşımını engellediği hem de söz konusu mekânlarda belirli denetimlere yol açabileceği gerekçesiyle kamusal tartışmalarına yol açtığı söylenebilir. Belirli kişi, kurum ya da kuruluşlara ait olan mekânlarda, Habermas'ın kamusal alan tanımında vurguladığı, kamuoyunun oluşma ortamının sağlanabilmesi açısından da denetimin belirleyici rolü olduğu ve bu durumun da kamusal bağlamında belirleyici olabileceği düşünülmektedir.

Özetle, bir mekânın kamusal olarak değerlendirilmesinde, o mekânın kamu için var olup olmadığı ve kamunun kullanımına açıklığı belirleyici niteliktedir. Ancak, bir mekânın belirli açılardan özel mekân özellikleri göstermesi ya da kamusal kavramıyla çelişebilecek durumlar oluşturması, o mekânın kamusal olarak değerlendirilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde, bir mekânın özel şahsiyetlere ait olarak görülmemesi de kamusal olması için yeterli değildir.

Sonuç olarak ve öznel bir yaklaşımla; bir kentin sokaklarından bir mekâna doğrudan ulaşılabilmesi kamusal bağlamında önem taşımaktadır. Aynı şekilde bu ulaşım sırasında; bir arama, kontrol ya da denetime maruz kalmıyor olmak da önemlidir. Yani, mekânsal anlamda sokaktan farklılaşmış olsa da, ulaşılabilirlik ve özgürlükler anlamında sokağa paralel bir kamusal sağlaması beklenmektedir. Dolayısıyla da, bir mekâna sokak hayvanları giremiyorsa, o mekânın tam olarak kamusal olmadığı söylenebilir.

4. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMUSAL MEKÂN ÖRNEĞİ OLARAK HALKEVLERİ

Önceki bölümlerde tartışılmış olan kamusal mekân kavramının Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde; Erken Cumhuriyet Dönemi örneklerinin, kendisinden önceki ve sonraki dönemlerden farklı özellikler gösteren, kendisine has bir mekân tipi olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Dönemin mimari anlayışındaki değişimlerin yanı sıra, yeni ve modern bir toplum oluşturulma gayesinin de, bu döneme ait kamusal mekânların gelişiminde belirleyici olduğu söylenebilir. Söz konusu dönem içerisinde ortaya çıkan ve bu dönemin özelliklerini hem mimari hem de sosyolojik anlamda belirgin bir biçimde yansıtan bir yapı tipi olarak Halkevleri, kendi döneminin önemli kamusal mekân örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın bu bölümü; Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait bir yapı tipi olan ve toplumsal eğitim amacıyla kurulan Halkevlerinin, dönemsel koşullarını, kuruluş sebeplerini ve yapılarına ait projelerin elde edilme biçimlerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle yapıların inşa edildiği ve faaliyet gösterdiği dönem olan Erken Cumhuriyet Dönemi'nin mimari koşulları ele alınmış ve bu koşullar içerisinde kamusal mekânların gelişimi incelenmiştir. Bu incelemenin, halkevi yapı tipinin kendi dönemine ait mimari koşullardan ne şekilde etkilendiğinin ve bu yapıların dönemin kamusal mekânları içerisindeki yerinin anlaşılabilmesi adına önemli olduğu düşünülmektedir.

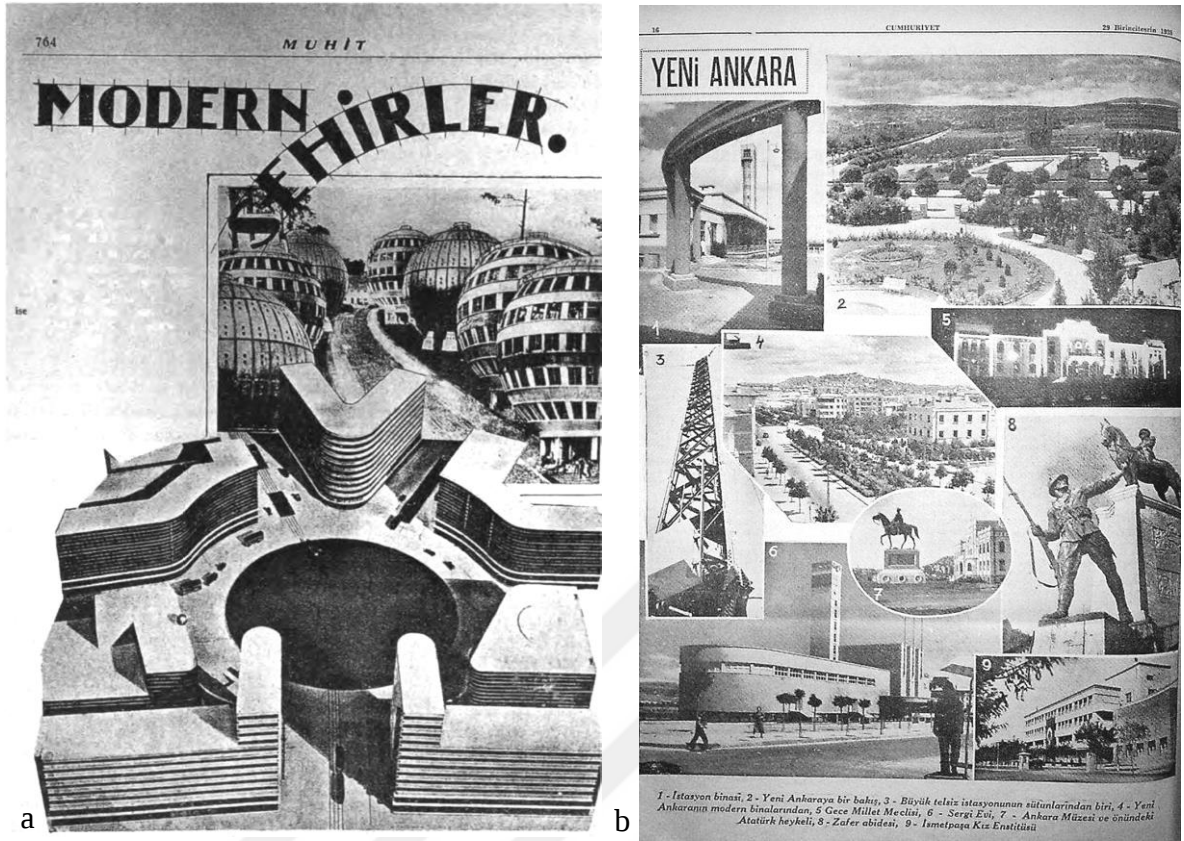
Takip eden bölümde; döneminin toplumsal eğitim yapıları olan Halkevi yapılarının inşa edilme koşulları, toplumsal ve ideolojik yapısı incelenmektedir. Bir yapı tipi olarak Halkevlerinin mimari özellikleri ve projelerinin elde edilme biçimleri de bu bölümde ele alınmaktadır.

4.1. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kamusal Mekânın Gelişimi

1923 yılında Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile başlayan dönem, mimarlık tarihi içerisinde Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık 1950'lere

kadar süren bu dönem, kendisine has özellikler göstermektedir. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından, gelişmekte olan toplumsal düzen ve batılılaşma yönünde gerçekleşen devrimlerle birlikte, mimarlığın da batıdaki modern gelişmelere ayak uydurması ihtiyacının hissedildiği düşünülmektedir (Aslanoğlu, 1984). Bu dönemde, Osmanlı'ya ait olarak görülen ve eskiyi çağrıştırdığı düşünülen mimari tarzın yerine; yeni, modern ve batılı bir mimarlık anlayışının oluşturulmaya çalışıldığı gözlemlenebilmektedir.

Dönemin mimari anlayışı, ulus-devletin en önemli amacı olan modernleşme isteği doğrultusunda şekillenmekte ve bu bağlamda tanıtılmaktadır (Şekil 4.1). “Yeni Mimari” olarak adlandırılan bu dönem, mimarinin doğası gereği, modern kültürün görselliğini oluşturmakta ve mimarların ilerici yaklaşımları ile şekillenmektedir (Bozdoğan, 2002). Devlet yapıları ve kamusal mekânların ise, bu anlayışın en çok gözlemlenebileceği örnekler olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum; halkın ilişkilenme düzeyinin oldukça yüksek olduğu yapılar olmalarının yanı sıra, kent içerisinde simge oluşturacak ölçek ve önemde olmaları ile açıklanabilmektedir.

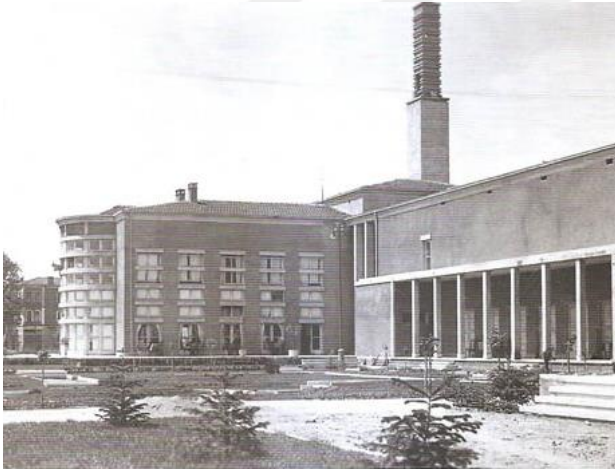
Şekil 4.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'na ait sunum örnekleri.

- a. 1929 yılında Muhit Dergisi'nde yayınlanan fütürist bir metropol imgesi (Bozdoğan, 2002).
- b. 1933 Yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan "Yeni Ankara" kolajı (Anonim, 2018).

Gelişen yeni dönem ve yeni mimarlık anlayışı ile birlikte; "viyana ekolü" olarak da adlandırılan, kübik mimarinin dönemin yeni üslubu halini aldığını söylemek mümkündür. Avrupa'da yükselişte olan bu yeni ve modern mimari, Türkiye'nin kuruluş döneminin de hâkim üslubu olarak benimsenmiştir. Bu yeni mimarinin, önceki mimarlık anlayışından tamamı ile farklı yapım tekniklerine dayandığını gözlemlenebilmektedir. Çıplak ve sade hatlar içeriyor olması bu üslubun en belirleyici özellikleri olarak ele alınmaktadır. Bu durumun bir devamı olarak, planların ve cephelerin süslemeden arınmış, düz ve dekorsuz olarak tasarlandıkları ve dış cephede çatı, kiremit, saçak gibi unsurların kullanılmadığı da görülmektedir (Eldem, 1973). Bu dönemde inşa edilen konutların yanı sıra devlet yapılarının ve kamusal mekânların bu üslup ile inşa edildiklerini görmek mümkündür (şekil 4.2).

a

b

c

Şekil 4.2. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi yapı örnekleri.

- a. Vakıflar Müdürlüğüne ait II. Evkaf Apartmanı, Mimar Kemalettin, 1928-1930 (Anonim, 2016b).
- b. İzmit Halkevi Binası, Mimar Seyfi Arkan, 1938-1943 (Arkitera, 2013).
- c. Elektrik Evi – Kadıköy, Mimar Rebii Gordon, 1937 (Arkitekt, 1937).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin modern mimarisi; ülkenin kendi Osmanlı ve İslami geçmişinden kopmuşunun ve batılı, modern ve laik bir ulus yaratmanın bir simgesi ve bir aracı olarak yorumlanmakta ve modern olan ile milli olanın etkileşimi üzerinden geliştiği

düşünülmektedir (Bozdoğan, 2002). Bu dönemin kamusal mekânlarının da bu durum içerisinde oldukça önemli bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de gerçekleşen Cumhuriyet Devrimi’nden sonra, “ulus-devlet” olma amacının sonucu olarak; bir “Modernite Projesi”nin uygulanmaya başladığı ve batı merkezli kamusal alan tanımının, devlet seçkinci bir grup tarafından kabul gördüğü söylenebilir. Bahsi geçen seçkinci grup, aynı zamanda yönetim erkini elinde tutmaktadır ve kentin kamusal yüzlerinin tasarımı da yine onlara aittir (Sargın, 2017). Bu noktada ortaya çıkan kamusallığın, yapısı gereği burjuva kamusallığı olduğundan söz edilebilir. Ancak, Türkiye’de gelişmekte olan bu burjuva kamusallığı, toplumsal anlamda Habermas’ın tanımladığından farklıdır. Habermas burjuva kamusal alanını, batı toplumlarında, saray iktidarına karşı örgütlenen özerk bir alan olarak tanımlamaktadır ve bu oluşum, yapısı gereği, belirli bir zümrenin kullanımına açıkken; alt sınıf olan halkı pratikte dışlamaktadır (Habermas, 2003). Ancak Türkiye’de gelişen örneklerde; Erken Cumhuriyet Dönemi sırasında henüz oluşum sürecinin başında olan, Türk Burjuvazisi ile dönemin Devlet erki arasında böyle bir mücadele yoktur. Aksine, Türkiye’de söz konusu erke karşı siyasal bir alan ya da sivil toplum örgütlenmemiş olduğu gibi, burjuva kesim Devlet erki ile organik bir ilişki içerisinde (Batuman, 2007). Dolayısıyla, kavramsal olarak burjuva kamusallığı, özünde yönetim erki ile bir mücadeleden doğan bir yapıda olsa da; Türkiye’de bu dönemde oluşmakta olan ve yapısı gereği burjuva kamusallığı olarak adlandırılan bu durum, halkın gelişmesi amacıyla ve yukardan aşağıya doğru bir sistemle kamusal mekânlar yaratmaktadır.

Söz konusu döneme ait kamusal mekânlar, hem dönemin mimari koşullarından hem de içerisinde bulunulan toplumsal dönüşümden etkilenerek; kendinden önceki dönemlerden farklı bir nitelikte ortaya çıkmaktadır. Bir önceki dönem olarak ele alınan Osmanlı Dönemi’nde başta kahvehaneler olmak üzere, külliye, pazar yeri, medrese, hamam gibi mekânlar, kendi dönemsel koşulları içerisinde, kamusal mekânlar olarak tanımlanabilmektedir. Ancak bu mekânların temelde - günümüz kamusallık anlayışından farklı olarak - yalnızca hemcinsler ile vakit geçirmek üzerinden kurgulandığını söylemek mümkündür. Bu keskin cinsiyet ayrımının ise, cumhuriyetin ilanına dek sürdüğü gözlemlenebilmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde ise, kamusal mekânların tasarımlarındaki önemli unsurlardan bir tanesinin kadın ve erkeklerin ortak kullanımına açıklık olduğu gözlemlenebilmektedir. Toplumun içerisinde bulunduğu modernleşme sürecinin bir göstergesi olarak; gazinolar, halkevleri, tiyatro salonları, parklar gibi döneme ait birçok mekânın, kadın ve erkek kullanıcıların birlikte vakit geçirmesine olanak sağlaması (şekil 4.3) kamusal bağlamında oldukça önemli bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal mekân kullanımı, Ankara Gar Gazinosu'nda Yılbaşı Kutlaması, 1957 (Koleksiyonevi, 2018).

Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait kamusal mekânları, Osmanlı Dönemi'ndeki örneklerden ayıran bir diğer unsur ise, bu mekânların oluşum koşullarıdır. Osmanlı'daki önemli kamusal mekânlardan olan kahvehaneler, Habermas'ın kamusal alan tanımına uygun bir biçimde, kamuoyunun oluştuğu alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu mekânlarda gelişen kamusalığın; halk tarafından, devletten bağımsız bir şekilde oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan Erken Cumhuriyet Dönemi kamusalığının; devlet etkisi ile laiklik ekseninde ve ulus devletin gerekliliklerine göre şekillenen bir yapıda olduğu düşünülmektedir (Nalbant, 2016).

Söz konusu döneme ait kamusal mekânlar incelendiğinde; devlet eliyle inşa edilmiş ve toplumun yaşayış biçimini geliştirmeyi amaçlayan yapıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Dönemin koşulları içerisinde, halkın eğitime ve kültürel gelişimine büyük ölçüde önem verilmekte ve kamusal mekânlar da bu amaç doğrultusunda inşa edilmektedir. Bu durumun ise, dönemin kamusal mekânlarını hem daha önceki hem de daha sonraki dönemlerden ayıran başlıca unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Kamusal mekanlarda yaşanan değişimin önemli örneklerinden birisi, Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan ancak yeni devletin modernleşme amaçlarına aykırı bulunarak tasfiye edilen Türk Ocakları'nın yerine, 1930'lu yıllarda seküler ulusçuluğu ve Cumhuriyetin benimsediği diğer ilkeleri baz alarak, Halkevlerinin kurulması olduğu düşünülmektedir. Başta Sovyetler olmak üzere çeşitli ülkelerdeki örnekler incelenerek genel kurgusu oluşturulan halkevlerinin; her yaştan, cinsiyet ve sınıftan yetişkine yaygın bir kültürel eğitim vermeyi amaçlaması nedeniyle kolektif bir kamusal mekân örneği olduğu söylenebilir (Arıtan, 2008). Gerek bu durum gerekse halka açıklık üzerinden şekillenen mekân kurgusu sayesinde halkevi yapı tipini, bulunduğu dönem içerisindeki en önemli kamusal mekânlardan biri olarak değerlendirmek mümkündür. Bu sebeple de, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, halkevi yapı tipi kamusalılık üzerinden daha detaylı olarak incelenecektir.

Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri incelendiğinde; bahsi geçen toplumsal eğitim yapılarının yanı sıra tiyatrolar, opera ve bale salonları, sergi evleri gibi yapıların da halkı kültürel anlamda geliştirmek için kurulan kamusal mekânlar olduğu görülmektedir. 1934'te tamamlandıktan sonra, Kemalizm'in ilerlemeci ideallerini simgeleştiren en önemli kamu mekânlarından bir haline gelen, Ankara'daki Şevki Balmumcu'nun Sergi Evi (Şekil 4.4), bu bağlamda önemli bir kamusal mekân örneği olarak görülebilir (Bozdoğan, 2002).

Şekil 4.4 Şevki Balmumcu'nun Ankara Sergi Evi, 1934 (DGPI Arşivi, 2015).

Türkiye’de kültürel amaçla inşa edilen kamusal mekânlar, tıpkı burjuva kamusal alanında olduğu gibi, Avrupa’daki örneklerinden farklı bir oluşum ve kullanım sürecine sahiptir. Sennet Kamusal İnsanın Çöküşü’nde kamusallığın geçirdiği tarihsel süreci açıklarken; 18. Yüzyılda şehirler büyüdükçe denetimin azaldığı ve kahvehanelerin dönüşüm geçirerek sosyal merkezlere dönüştüğü, tiyatro ve opera salonlarının ise eskiden olduğu gibi yalnızca aristokrat sınıfa ait olmaktan çıkıp geniş bir kamu kesimine ulaştığını vurgulamaktadır (Sennet, 2013). Ancak Türkiye’de, tiyatro ve opera yapıları gibi kültürel yapıların Cumhuriyet Dönemiyle birlikte ve Devlet eliyle inşa edilmeye başlanması, bu durumu değiştirmektedir. Devletin dönemsel ideolojisi gereğince, bu yapılar halkın kullanımı için inşa edilmiş ve bütün toplumun ulaşabileceği şekilde kurgulanmıştır. Bu farklılığın ise; kamusal burjuva alan kavramında ortaya çıkan farklılık ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Türkiye’deki iç dinamiklerin ve sosyal sınıfların Avrupa’dan farklı gelişiyor olmasının yanı sıra Türkiye’de kamusallığın, halka devlet eliyle sunulan bir kavram olarak gelişmesi de, bu duruma sebep olarak gösterilebilmektedir.

Kültür ve eğitim yapılarının yanı sıra toplumsal kullanım için üretilmiş olan; belediye binaları, hükümet konakları, terminaller ve tren garları gibi yapılar da dönemin kamusal mekân örnekleri arasında gösterilebilir. Gelişmekte olan kentsel süreçlerin sonucunda ortaya çıkan parklar ve meydanlar da dönemin en önemli açık kamusal mekânları olarak ele alınabilir. Bu durum, kent içi parklar ve meydanların; kadın ve erkeğin ortak paylaşımının olduğu, eşitlikçi, seküler ve kolektif özellikler taşıyan öncü kentsel yapılar olmasından kaynaklanmaktadır (Arıtan, 2008). Bu noktada Ankara'daki Gençlik Parkı'nın bu bağlamdaki önemli örneklerden bir tanesi olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 4.5).

Şekil 4.5. Ankara Gençlik Parkı, 1966 (VEKAM, 1966).

Özetle; Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal mekân örneklerinin, geliştirmekte olan yeni toplumsal düzenin bir ürünü olarak üretildiği söylenebilmektedir. Osmanlı Döneminde kamusal mekânda söz sahibi olan sadece erkeklerken, Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu durum değişmiştir. 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla birlikte, kadınlar da kamusal alana dâhil olmaya başlamıştır (Nalbant, 2016). Aynı şekilde Cumhuriyet Dönemi yapıları incelendiğinde; toplumsal eğitimin yanı sıra kadının

varlığının da bütün yapı tiplerinde önemsendiğini ve kamusalılık algısının da bu çerçevede geliştiğini söylemek mümkün olacaktır. Dolayısıyla, bu döneme ait kamusal mekânların en önemli özellikleri; devlet tarafından halk için üretilmiş olmaları ve cinsiyet ayrımı olmaksızın kullanılabilmeleri olarak ele alınabilmektedir.

4.2. Halkevlerinin Kuruluşu ve Halkevi Yapı Tipi

Türkiye’de, 1923 yılında Cumhuriyet’in kurulmasıyla başlayan dönem hem siyasal hem de toplumsal anlamda kendisine has özellikler göstermektedir. Bu döneme ait yeni bir yapı tipi olarak ortaya çıkan Halkevlerinin kuruluş ve çalışma amaçlarının da bu özellikler doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür.

Halkevleri, 1932-1951 yılları arasında varlığını sürdürmüş olup, çalışmalarının büyük bir kısmını Tek Partili Dönem içerisinde yürütmüştür. Halkevlerinin Parti’ye bağlı yapılar olması ve dönemin ideolojisi doğrultusunda şekillenmesi sebebiyle; içerisinde bulunan siyasal durum ve Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.)’nin özellikleri de Halkevlerinin sahip olduğu özellikleri belirleyen faktörler olarak ele alınabilmektedir.

Halkevi yapılarının fikir sahibi ve kurucusu olan Cumhuriyet Halk Partisi - kurulduğu dönemdeki ismi ile Halk Fırkası - 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk partisi olarak kurulmuştur. 1925’de muhalefet partisinin kapanması ile başlayan ve 1946’ya kadar süren dönem ise; “tek parti” ve “tek adam” dönemi olarak tanımlanmaktadır. Halkevlerinin kuruluşu da bu tek parti dönemi içerisinde gerçekleşmiştir. Bu dönem, 1946 yılında Demokrat Parti’nin meclise girişine dek sürmüştür. Bu sebeple, Halkevleri tarihsel süreç içerisinde, Halk Partisi’ne ait bir oluşum olarak ele alınmaktadır.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türkiye’de bir “modernleşme” sürecinin başladığı düşünülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı ve yeni bir Cumhuriyet Devleti’nin kurulmasından sonra, batılılaşmacı reformların gerçekleştiği görülmektedir. Ancak Türkiye’de gerçekleşen bu modernleşme sürecinin, tıpkı batılı olmayan diğer ülkelerde olduğu gibi; devletin reformist elitleri tarafından yukarıdan aşağıya doğru uygulanacak bir

program olarak geliştiğini söylemek mümkündür (Bozdoğan, 2002). Ortaya çıkan bu durum bir “modernite projesi” olarak da adlandırılmaktadır.

Modernite, genel anlamıyla, 17. Yüzyıldan itibaren Avrupa’da oluşan toplumsal yaşam ya da organizasyon biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Modernitenin gerçekleşebilmesi ise, geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, kendi aklıyla kendini yönetebilecek bireyin doğmuş olması ile mümkündür (Tekeli, 2001). Bu bağlamda, Türkiye’nin içerisinde bulunduğu dönem, Avrupa’daki moderniteye uyum sağlanabilmesinin amaçlandığı ve ulus-devlet tarafından yürütülen bir modernleşme projesi olarak ele alınabilmektedir. Halkevleri ise, bu modernleşme projesinin en önemli araçlarından bir tanesidir.

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü’nün 1932 yılında gerçekleştirdiği konu ile ilgili nutkunda Halkevlerini; “Cumhuriyet Halk Fıkrasının kendi prensiplerinin ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekete nasıl tatbik edildiğini her gün halkımıza söylemek için başlı başına bir merkez” olarak tanımlamaktadır. İnönü aynı konuşmasında, Cumhuriyet Halk Fıkrasının ülke içerisinde takip ettiği kültür politikasının; Halkevleri aracılığıyla, ilimi, güzel sanatları yaymak ve memleketin siyaseti hakkında en yeni ve en doğru bilgileri ortaya koymak olduğunu belirtmektedir (İnönü, 1974). Bu yaklaşım, Halkevlerinin ideolojik yönünü ve modernleşme süreci içerisinde, Parti tarafından benimsenen misyonunu ortaya koyar niteliktedir.

Halkevleri aracılığı ile desteklenen modernleşme hareketinin, yeni rejimin ve bu rejimin yürütücülüğünü üstlenen yeni partinin ideolojisindeki en önemli misyonlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. 1932 yılında Parti tarafından yayınlanan Halkevleri Talimatnamesi’nde; Parti’nin program temellerinin - ilerleyen dönemde Kemalizm’in ilkeleri olarak tanımlanacak olan - Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık olduğu belirtilmektedir. Halkevlerinin gayesi ise; bu ilkelerin doğrultusunda milli kültür ve ilim seviyesinin gelişmesi için çalışacak vatandaşları toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932; C.H.P. Programı 1935). Bu yaklaşım, Halkevlerinin söz konusu ilkeleri halka yaymakta temel araç olarak kullanıldığı şeklinde de yorumlanabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi olarak görülen Kemalizm, dönemin egemen ideolojisi olarak da ele alınabilmektedir. Bu dönemin yaklaşım ve faaliyetlerinin temelinde Kemalizm'in etkisiyle şekillendiği görülmekte, dolayısıyla da Halkevlerinin yaklaşımları ve faaliyetlerinin de bu anlayış üzerinden şekillendiği düşünülmektedir. Halkevlerinin Parti'ye bağlı yapılar olması ve Parti'nin ideolojisi doğrultusunda faaliyet göstermesi; tek parti dönemi özelliklerini yansıtmaları üzerinden eleştirilebilmektedir. Parti tarafından Türk Ocakları kapatılarak yerine Halkevlerinin kurulması, bazı yaklaşımlarca, Parti'nin tekel kurma çabası olarak değerlendirilmektedir (Koçak, 1992). Bir başka yaklaşıma göre; tek parti ve tek ideoloji, tek tip düşüncenin egemenliğine sebebiyet vermekte ve Meşrutiyet döneminde oluşmaya başlayan çeşitli düşünce akımlarının etkisinin kaybolmasına sebep olmaktadır (Hilav, 1992). Dönemin tek partili yapısını farklı bir açıdan değerlendiren bir yaklaşım ise; Köker'in dönemin ideolojisini "vesayet ideolojisi" olarak tanımlamasıdır. Bu yaklaşım içerisinde vesayet kavramı; rejimin, partinin ya da ideolojinin sürekli ve kalıcı bir otoriterlik peşinde olmayarak, modernleşme sürecinde batı demokrasisine hazırlamanın amaçlanması üzerinden açıklanmaktadır (Köker, 2007).

Söz konusu yaklaşımlar doğrudan Halkevleri üzerinden gelişmese dahi, Halkevlerinin dönemin ulus-devlet ideolojisini doğrudan yansıtmak amacıyla var olmuş olması bakımından önem taşımaktadır. Cumhuriyet Devrimi'nden sonra halkı yeni döneme hazırlamak, eğitmek ve kültürel olarak geliştirmek amacıyla kurulan yapılar olarak Halkevleri, dönemin eğitim yapıları olduğu kadar ideolojik yapıları olarak da tanımlanabilmektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi faaliyetleri incelendiğinde, batıdaki demokrasi ve modern hayata ulaşma fikrinin ön plana çıkmasına karşın, bu uğurda uygulanan yöntemlerin batının birebir kopyası olmadığı gözlemlenmektedir. Atatürk'ün Türkiye'de, batıda olduğu şekliyle, ayrı ayrı sınıflar olmadığı görüşü ve Halk Fırkası'nın bütün milleti kapsayan bir parti olarak kurulma amacı gütmesi (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006), bu durumun temel sebebi olarak yorumlanabilmektedir. Bu noktada, Atatürk'ün halkı homojen ve tek bir kütle olarak ele almasının, daha önce de bahsi geçen tek tipleşmeye sebep veren temel unsur olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu anlayışın, dönemin toplumu eğitime anlayışı açısından da belirleyici olduğu söylenebilir. Bu durumun yanı

sıra, geleneksel eğitim anlayışı da, Atatürk tarafından eleştirilmekte ve çağın gerekliliklerine uygun bulunmamaktadır (Aytaç, 1984). Dolayısıyla da dönemin eğitim anlayışı, modern anlayıştan beslenen ancak kendisine has özellikler taşıyan ve milli yapıda bir sistem olarak değerlendirilebilmektedir. Halkevleri ve – bu yapıların taşradaki tamamlayıcıları olarak ele alınabilecek olan – köy enstitüleri de, bu sistemin mekânsal karşılıklarının başında gelmektedir.

Gelişen yeni dönemle birlikte ve Kemalizm'in ilkeleri doğrultusunda, toplumsal eğitimin devletin en önemli amaçlarından birisi haline geldiği düşünülmektedir. Bozdoğan; milleti eğitmeye yönelik kurumsal ve mimari altyapının, cumhuriyetin ideolojik gündeminde açık bir önceliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumu da, Cumhuriyet rejiminin ilk eylemlerinin, yeni Latin alfabesiyle ülke çapında bir okuma-yazma kampanyası düzenlemek, dini okulları kapatmak ve tevhid-i tedrisat kanununu çıkartmak olması ile açıklamaktadır. O'na göre; bu dönemde inşa edilen her türlü eğitim binası Kemalist inkılâbın bilimsel ve ilerlemeci ideallerinin simgeleridir ve bunları inşa etmek, ulusun kendisini inşa etmek ile eşanlamıdır (Bozdoğan, 2002). Eski alfabenin terk edilerek Latin alfabesine geçilmesi, toplumun mevcut eğitim seviyesinin düşüklüğü ve gelişen toplumsal düzenin halk tarafından sindirilebilmesi için eğitime gerek olduğu düşüncesi; bahsi geçen gelişmeleri ortaya çıkaran başlıca sebepler olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri, ulus-devlet tarafından en çok önemsenen meselelerden birisinin, modernleşme sürecinin halk tarafından sindirilmesi olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Toplumsal eğitim yapıları olarak Halkevlerinin kurulması da bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. “Halkevleri Türk Birliğinin Kültür Kaynağıdır” - Bolu Halkevi (Toplum ve Bilim, 2014).

1932’de Halkevlerinin kurulmasının ardından, halk eğitimi çalışmalarının mekânsallaştığı söylenebilir. Halkevlerinin yanı sıra Köy Enstitüleri de bu eğitimin köy ayağı olarak ele alınmaktadır. Halkevlerinin kuruluş talimatnamesinde, her Halkevinin bulunduğu yerde bir kütüphane ile okuma odası bulunması öncelikli olarak belirtilmiş ve zorunlu kılınmıştır. Binası uygun olmayan yerlerde ise, en azından bir kitap dolabı veya raf bulundurulması istenmiştir (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932). Bu durum, Halkevi yapılarının eğitim fonksiyonunun öncelikli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte yeni düzenin örgütlenmesinde, toplumsal eğitimin yanı sıra, mekân üretiminin de önemli bir mesele olarak ele alındığı düşünülmektedir. Bu durumun sonucunda, hiç yoktan inşa edilecek – başta Başkent Ankara olmak üzere – şehirler, ulus-devletin imgeleri ve yeni düzenin kendini gerçekleştirdiği süreklilik olarak kavranmaktadır (Yalım, 2017). Bu durumun Halkevleri için de geçerli olduğu söylenebilmektedir. Halkevleri dönemin en önemli yapıları arasında sayılmakta ve sadece eğitim yapıları olmanın çok ötesinde sembolik anlamlar taşımaktadır.

Halkevi yapılarının, mimari özellikleri bakımından da döneminin öncü yapılarından sayılabilmesi, taşıdığı dönemsel anlamların bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir.

Gelişmekte olan ulus-devletin bir sembolü olarak inşa edilen Halkevi yapıları, dönemin kübik mimari üslubunu belirgin bir biçimde kullanmakta ve bu anlamda bir modern imaj çizmektedir. Bursa örneğinde de olduğu gibi çeşitli Halkevi örneklerinde, modern mimari üslubun, avlu ya da revak gibi yerel unsurlarla birleştirilerek kullanıldığı görülebilmektedir. Halkevlerinin yapımı sırasında yerel malzeme kullanılması ise dikkat edilen bir diğer unsurdur. Özetle, Halkevi yapıları ortaya koydukları mimari özellikler ile de, yeni dönemin modern ve milli unsurları birleştiren özelliklerinin bir yüzü olarak ele alınabilmektedir.

Halkevi yapılarının sembolik yapılar olmasının göstergesi sayılabilecek bir diğer durum ise; İmparatorluk yerine kurulan ulus-devletin, ülkenin her yanına inşa edilen “Cumhuriyet Meydanları” ile temsil edilmesi ve Halkevi Binalarının da bu yeni meydanların üzerine yerleştirilmesidir (Gurallar, 1999). Halkevi örnekleri incelendiğinde, bu yapıların sıklıkla kent merkezinde konumlandırıldığı ve adliye, valilik, belediye binası gibi yapı örnekleri ile ilişki içerisinde olmasının önemsendiği gözlemlenebilmektedir (Şekil 4.7). Bu durumdan hareketle Halkevi yapıları, toplumsal eğitim misyonlarının yanı sıra, ulus-devleti ve modernleşme sürecini temsil eden ve bu anlamıyla da ideolojik özellikler gösteren yapılar olarak tanımlanabilmektedir. Halkevlerinin temel amacının halkı eğitmek ve toplumsal anlamda geliştirmek olması ve bu amacı gerçekleştirmek yolunda Parti’nin bu yapıları bir telkin aracı olarak kullanması (Gurallar, 1999), bu yapıların ideolojik olarak tanımlanmasındaki temel sebeplerdendir.

a

b

Şekil 4.7. Halkevi, meydan ve Gazi Heykeli ilişkisi.

a. Bursa Halkevi, Atatürk Meydanı ve Gazi Heykeli (Akçalı, 2017).

b. Burdur Halkevi, Cumhuriyet Meydanı ve Gazi Heykeli (Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi, 2013a).

“Halkevi, kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla halkevinin kapıları fırkaya kayıtlı olan ve olmayan bütün vatandaşlara açıktır.”

(C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932, s. 5).

Halk eğitiminin merkezleri olarak halkevleri; yetişkinler için eğitim vermeyi hedefleyen, ücretsiz ve herkese açık mekânlar olarak tanımlanabilmektedir. Anıl Çeçen halk eğitimini; “çeşitli yaş ve eğitim düzeyindeki bireylerin ilgi, istek ve yetenekleri dikkate alınarak onların ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı, çeşitli süre ve düzeylerde yapılan eğitim, üretim, rehberlik ve uygulama çalışmalarının tümü” olarak tanımlamaktadır (Çeçen, 1977). Halkevi yapılarında gerçekleştirilen bu eğitim, zorunlu öğrenim yaşını geçmesi sebebi ile yetişkinleri hedef almaktadır. Ancak Halkevi yapılarının içerisinde bulunan spor salonu, tiyatro, oyun salonları gibi mekânlar her yaştan kullanıcıyı içermektedir. Dolayısıyla, Halkevlerinin toplumsal eğitim misyonu yetişkinler için eğitim vermeyi hedefliyor olsa da, yapılar her yaştan bireye açıktır.

Halkevlerinin her kesimden, yaş ve cinsiyetten insana açık olması bu yapıların kamusal mekânlar olarak ele alınmasındaki temel sebeplerdendir. İnönü Halkevlerini, vatandaşların kolaylıkla toplanacakları, memleket ve millet işlerini ve özellikle de milletin yüksek kültür işlerini düşüneceği ve zahmetsizce konuşabileceği bir yer olarak tanımlamaktadır (İnönü, 1974). Bu tanım, Halkevlerinin halk için inşa edilen yapılar olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir. Bu durumun yanı sıra, halkın dolaysız bir şekilde bu mekânlara ulaşabilmesinin de önemsendiği düşünülmektedir.

Çeçen, Halk eğitiminin köy ve kent, kadın ve erkek, geri kalmış ve gelişmiş bölgeler gibi ayrımların bulunduğu bir toplum için zorunlu bir faktör olduğunu vurgulamaktadır (Çeçen, 1977). Bu noktada Halkevleri, herkese açık olması ve varlığını tüm bu ayrımların kaldırılması üzerinden kurgulaması sebebiyle; toplumsal anlamda oldukça önemli bir yapı tipi olarak değerlendirilmektedir.

Dönemin Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk’ün C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayında yaptığı konuşma, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Atatürk bu konuşmasında; Halkevlerinin bütün yurttaşlara kucağını açmasının, sosyal ve kültürel bir devrim olduğunu

vurgulamaktadır. O'na göre; Cumhuriyet Halk Partisi'nin esas düşünce ve dileği vatandaşları her türlü ayrılıktan korumak, onları kendileri ve büyük Türk ulusu için faydalı hale getirmektir (C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutanakları Bölüm 1, 1935). Halkevlerinin benimsemesinin amaçlandığı bu biraradalık ve ulaşılabilirlik, bu yapıların kamusal niteliklerini oluşturmaktadır.

Erken Cumhuriyet Döneminin bir kamusal mekân örneği olarak Halkevleri, Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte, bahsi geçen ihtiyaçlar doğrultusunda kurulmuştur. Bu yapıların ortaya çıkışını hazırlayan koşullar; yeni bir devlet ve yeni bir toplum kurulma sürecinin en başından itibaren gelişmeye başlamıştır. Ancak, yeni bir yapı tipinin ortaya çıkarak bu durumun mekânsallaşması, ancak 1932 yılında 14 il merkezinde Halkevlerinin açılması ile mümkün olabilmektedir. İlk aşama olarak; Halkevlerinin daha erken bir örneği olan “Türk Ocakları” 1931’de lağvedilerek yerine Halkevlerinin açılması kararı alınmıştır. Açılan Halkevleri ise, bu binaları devralarak faaliyetlerine başlamıştır.

Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış döneminde, ülkede yaşanan dağılmayı durdurmaya yönelik bir akım olarak ortaya çıkan Türkçülük akımının bir uzantısı olarak tanımlanabilmektedir. Kuruluş amaçları, Türklerin birliği ve medeni gelişmesini sağlamaktır. Bu amaçla yaptıkları faaliyetlerin başında, kütüphaneler açmak, kurs ve konferanslar düzenlemek vardır (Arıkan, 1999). Bu anlamda Halkevleri ile büyük ortaklık gösteren Türk Ocakları, yapıları ve çalışma biçimleri açısından Halkevlerinin öncüsü olarak görülmektedir.

Türk Ocakları’nın lağvedilerek Halkevlerinin kurulması, bazı düşünürlerce Parti’nin tekel kurma ve siyasal niteliği olan bütün kuruluşları kendi içerisinde eritme isteği olarak yorumlanmaktadır (Koçak, 1992). Ancak, Cumhuriyet’le birlikte yaratılmak istenilen halk tanımında ırk kavramının olmaması bu değişimin temel niteliği olarak değerlendirilebilir. Yeni devletin kuruluşu sırasında, ırksal ve dinsel birliğe vurgu yapılmamasının dikkatle gerçekleştiği gözlemlenebilmektedir. Atatürk’ün ve Halk Fırkası’nın tanımladığı ve hitap ettiği halk; dil, kültür ve ülkü birliğine sahip kişilerden oluşmuş homojen bir topluluktur (C.H.P. Programı, 1935). Dolayısıyla da, bu yaklaşımın içerisinde ırk barındırmadığı ve ırk üzerinden gelişen bir milliyetçiliğin arzulanmadığı sonucuna varılabilmektedir.

Türk Ocakları ise; Osmanlı'daki ümmet anlayışının yerine, milliyetçilik ile birlikte gelişen Türkçülük anlayışını benimsemekte ve bu anlamda da halkçılık anlayışına dayanan bir sistem arzusu ile çelişmektedir (Gurallar, 1999). Bu durumdan hareketle, Türk Ocakları'nın kapatılarak yerine Halkevlerinin açılmasının; Ocakların – isminin yanı sıra – misyonunda da bulunan milliyetçi yaklaşım ve gayeler sebebiyle olduğu sonucuna varılabilmektedir. Halkevlerinin isminin de bu anlamda tesadüf olmadığı ve yaratılmak istenen “halka ait bir ev” olarak tanımlanmak istendiği söylenebilir.

Türk Ocaklarının yanı sıra, Avrupa'daki halk eğitim yapılarının da Halkevleri için fikir kaynaklarından olduğu söylenebilir. Toplumu eğitmeye yönelik hissedilen ihtiyaç sonucunda, Cumhuriyet yönetiminin Avrupa'ya eğitime gönderdiği gençler vasıtasıyla buralardaki yetişkinlere yönelik halk eğitim kurumları incelenmiştir. Başta Çekoslovakya'daki halk eğitim kurumları olan Sokol'lar olmak üzere, Macaristan, İtalya, Almanya, İngiltere gibi birçok Avrupa ülkesindeki yetişkin eğitim modelleri incelenmiş ve bu incelemelerin yol gösterici yardımıyla Halkevleri kurulmuştur (Çeçen, 1990). Bu anlamda, Halkevlerinin kendisinden önceki yapı tipi olan Türk Ocaklarından ve Avrupa'da inşa edilmiş olan diğer toplumsal eğitim kurumu örneklerinden esinlendiği ancak Türkiye'de gelişen, özgün ve yeni bir yapı tipi olarak ortaya çıktığı sonucuna varılabilmektedir.

Şekil 4.8. Cumhuriyet Gazetesi 20 Şubat 1932 Tarihli Halkevleri Açılışı Haberi (Cumhuriyet Arşivi, 2018).

Halkevleri ilk olarak, 19 Şubat 1932 yılında, 14 il merkezinde kurulmuştur (Şekil 4.8). Bu merkezler Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Sivas, Malatya ve Samsun'dur. Hazırlıkları yetiştirilemeyen 20 halkevi ise 24 Haziran 1932'de açılmıştır (Titiz, 2012). Kapatıldığı 1951 yılında ise yurt genelinde toplamda; 478 Halkevi ve 4306 Halkodası bulunmaktadır (Arslan, 2004).

1932 Yılında Halkevleri açılırken; Türk Ocaklarından devir alınan binalar ve bu işlevleri karşılayabilecek diğer eski yapılar kullanılmıştır. Daha sonra, yeni Halkevi binaları inşa edilmiş olsa da, eski yapıların Halkevi olarak kullanılmaya devam ettiği görülebilmektedir. Doğrudan bu amaç için tasarlanarak üretilen ve belirli bir yapı tipi oluşumunun başlangıcı olarak sayılabilen ilk Halkevi yapısı ise, 1932 yılında ulusal bir mimari proje yarışması sonucunda inşa edilen Zonguldak Halkevi'dir. Mimar Abidin ve Mimar Zeki Selâh'ın ortak projesi olan Zonguldak Halkevi, hem inşa edilen ilk Halkevi olması sebebiyle hem de yarışma ile inşa edilmiş olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Halkevlerinin kuruluş ve çalışma esasları, Halkevleri Talimatnamesi ile belirlenmiştir. Halkevlerinin, talimatnamede belirtildiği üzere, 9 şube halinde örgütlenmesi ve faaliyet göstermesi planlanmıştır. Bu şubeler; (1) Dil, Tarih ve Edebiyat, (2) Güzel Sanatlar, (3) Temsil (Tiyatro ve Seyirlik Oyunlar), (4) Spor, (5) Sosyal Yardım, (6) Halk Dershaneleri ve Kurslar, (7) Kütüphane ve Yayın, (8) Köycülük, (9) Müze ve Sergi Şubeleridir. Ancak her halkevinde bütün şubelerin bulunması şart koşulmamış, bölgenin durum ve özelliklerine göre en az üç şubenin açılması yeterli görülmüştür. Buna karşın, bu Halkevlerinde zaman içerisinde diğer şubelerin de tamamlanması beklenmektedir (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932).

Büyükşehir ve kasabalardan daha küçük kasaba ve köylere doğru gidildikçe, Halkevlerinin kurulması için gereken şartların sağlanabilmesi zorlaşmaktadır. Ancak Halkevi kurulması için yeterli imkân olmasa dahi, bu yerlerin ihtiyaç, istek ve koşullarına uygun bir yapılanma oluşturulmak istenmektedir. Bu istek doğrultusunda, Halkevlerinin daha küçük bir çekirdeği olan, Halkodaları doğmuştur. 1940-1941 yılları arasında, 200'e yakın Halkodası açılmış dolayısıyla da, çok kısa bir sürede ülke geneline yayılan bir oluşum halini almıştır (C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942).

Halkevlerinin bir yapı tipi olarak ele alınması, temelde aynı ihtiyaç programına göre tasarlanmış olmalarına dayanmaktadır. Bütün Halkevleri, Parti tarafından belirlenen mekânsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak, aynı tip birimleri barındıran ve aynı işlevler üzerinden şekillenen yapılar olarak inşa edilmektedir. Halkevi yapılarının hepsinde; kütüphane, şubeler ve salon bulunmaktadır. Bu birimlerin yanı sıra, idari birimler ve parti birimleri de bu yapıların içerisinde çözülmektedir.

1942 yılında Parti tarafından yayınlanan Halkevleri ve Halkodaları kitapçığında; Halkevi binalarında kurulması istenen şubelerin yanı sıra, bu binaların mekânsal özellikleri de detaylı bir şekilde tarif edilmiştir. Söz konusu metinde, Halkevlerinin inşa edileceği arsaların mümkün olduğunca büyük olması gerektiği ve bina etrafında geniş bahçe ve oyun sahalarının planlanmasının önemli olduğuna da değinilmiştir (C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942). Halkevlerinin çoğunlukla bir meydan üzerinde konumlandığını gözlemlemek mümkündür. Bu durumun yanı sıra, Kadıköy Halkevi gibi, bazı Halkevlerinde yapının giriş kısmında bir meydan tasarlanmasına da rastlanmaktadır. Toplanma amacını karşılaması düşünülen bu meydanlar, Halkevi yapılarının önemli unsurlarındandır. Meydana bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer yapı ise, hitap balkonlarıdır. Hitap balkonları Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da Parti Başkanı gibi bir liderin; meydana toplanan halka hitap etmesi için tasarlanan bir mekândır. Bütün yapılarda özel olarak bu şekilde adlandırılan bir birim olmasa dahi, bütün Halkevlerinde bu amaçla kullanılabilecek bir balkon olduğu düşünülmektedir (Gurallar, 1999). Bu durum da, Halkevlerinin ideolojik bir araç olarak inşa edilmekte olduğunu ortaya koyan en önemli göstergelerden bir tanesidir.

Halkevi yapılarının içerisindeki en önemli birimler; temsil ve konferans salonlarıdır ve bu birimlerin yapının merkezini oluşturması beklenmektedir (C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942). Halkevinin kapasitesine göre büyüklüğü belirlenen bu mekânlar; çok amaçlı salon olarak kullanılacakları takdirde düz bir zeminde inşa edilebildikleri gibi, tiyatro salonu şeklinde eğimli olarak da kurgulanabilmektedirler.

Halkevleri içerisindeki en önemli birimlerden bir diğeri ise, okuma salonu ve kütüphanedir. Halkevi yapılarının kurulabilmesi için ön şart olarak bulunması istenilen bu birimler; şehir Halkevlerinin her birinde, en az elli kişinin aynı anda kullanabileceği kapasitede tasarlanmış olmalıdır (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932; C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942). Bu durum, Halkevi yapılarının temel kuruluş amacının, toplumu eğitmek olmasını kanıtlar niteliktedir.

Büyük illerde temsil ve konferans salonunun yanı sıra kapalı jimnastik ve spor salonunun da yapılması beklenmektedir. Bu durum Halkevleri ve Halkodaları metni içerisinde, Parti'nin gençliğin ve halkın beden Terbiyesi ile yakından ilgili olduğu ile

açıklanmaktadır (C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942). Bu durumun yanı sıra, Bursa ve Konya Halkevi örneklerinde de görüldüğü gibi, bazı Halkevlerinde spor salonlarının açık alanlarla ilişkilendirilerek, açık hava faaliyetlerinin de yapılmasının mümkün kılındığı görülebilmektedir.

Halkevlerinde bulunması istenilen mekânlar tarif edilirken; sık sık aile toplantıları düzenleneceği ve bu ihtiyacı karşılamak için, şehir Halkevi binalarında temsil salonundan farklı olarak bir de merasim salonu tasarlanması gerektiği belirtilmektedir. Kapalı spor salonu olan binalarda, aynı salon merasim salonu görevi görmesi mümkündür. Ancak, spor salonu olmayan yapılarda ayrıca küçük bir salon yapılması gerekmektedir. Bu birimlerin halkevlerinde çoğunlukla gazino olarak isimlendirilmesine karşın, bu mekânların sıradan gazinolar değil, Halkevinin bir aile ve samimi sohbet salonu olduğu da belirtilmektedir (C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942). Tarif edilen bu durumun, dönemin belirleyici özelliği olan modernleşme gayesinin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Kadın ve erkeklerin birlikte kullanabileceği mekânların tasarlanıyor olması, Halkevi yapılarının varoluş amaçları bakımından oldukça önemli unsurlar olarak değerlendirilebilmektedir.

Halkevi yapılarının genelinde bulunmamasına karşın, yalnızca Eskişehir Halkevi'nde örneğine rastlanan bir birim ise, ticari mekânlardır. İki kattan oluşan Eskişehir Halkevi yapısının zemin katı, dükkânlardan oluşmaktadır. Proje içerisinde, bu dükkânların Halkevi'ne gelir sağlamak amacıyla kiraya verilecekleri belirtilmektedir (Arkitekt, 1936c).

Halkevi yapıları içerisinde, halka açık birimlerin yanı sıra, idari birimler ve parti birimleri de bulunmaktadır. Halkevi yapılarının yönetimi için kullanılan birimlerin yanı sıra, Parti'ye ait birimler olan; Parti kurul odası, Parti Başkanı odası, toplantı salonu gibi birimler de Halkevi yapılarının içerisinde çözülebilmektedir. Ancak bu birimler çoğunlukla üst katlarda ve ayrı bir antreden ulaşılacak şekilde konumlandırılmaktadır. Birimlerin büyüklüğüne bağlı olarak, ayrı bir kütle içerisinde kurgulandığı da görülebilmektedir. Bu birimlerin yanı sıra, Parti'ye ait bir diğer birim ise misafir odalarıdır. Yapılarda en az bir ya da iki tane misafir odası bulundurulması talep edilmekte ve özellikle şehir Halkevlerinde "hususî ikametgâh" adı altında; bir salon, bir oda ve bir banyodan oluşan özel bir birim kurgulanmaktadır (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932; Gurallar, 1999). Söz konusu misafir birimi içerisinde konaklaması ön görülen en önemli misafir, dönemin

Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk'tür. Diğer zamanlarda başka misafirlere de açık olmasına karşın, birçok halkevinde bu birimlerin doğrudan “Atatürk Dairesi” olarak adlandırıldığını görmek mümkündür. Bursa Halkevi Projesinde en üst kat tamamı ile Atatürk'e ayrılmış ve projede “Atatürk katı” olarak tanımlanmıştır. Sivas Halkevi Proje Yarışması'nın şartnamesinde ise; gerekli özellikleri sağlayacak ve diğer misafir odaları ile ilişkili olacak bir Atatürk Dairesi yapılması talep edilmiştir (Arkitekt, 1938; 1939). Halkevlerinin içerisinde Partiye ait birimlerin bulunması, Parti ile Halkevleri arasındaki ilişkinin incelenebilmesi adına önem taşımaktadır.

Halkevi yapılarının içerisinde Parti'ye ait birimler bulunmasının yanı sıra, Halkevi yapılarının mimari projelerinin de Parti tarafından temin ediliyor olması; bu yapıların bir anlamda devlet eliyle inşa edilen yapılar olarak yorumlanmasına sebep olmaktadır. Halkevlerine ait projeler çeşitli yöntemlerle, dönemin mimar ve mühendislerine hazırlatılıyor olsa da; bu yapıların ihtiyaç programları ve mekânların kullanım biçimleri net bir biçimde Parti tarafından belirlenmektedir. 1938 yılında Sivas Halkevi Projesi'nin yarışmaya açılması sonucunda yayınlan yarışma şartnamesi; Halkevi yapılarının tasarımında hangi birimlerin bulunmasına ihtiyaç duyulduğunun incelenebilmesi adına önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda açılan diğer yarışmaların şartnamelerine doğrudan ulaşamıyor olmasına karşın, proje izahat notları incelendiğinde, ihtiyaç programlarının Sivas Halkevi ile hemen hemen ortak olduğunu gözlemlemek mümkündür.

Sivas Halkevi Projesi'ne ait şartname incelendiğinde; ana hole açılması beklenen “umumi ve anıtsal bir giriş” talep edildiği görülmektedir (Arkitekt, 1939). Bu durum, yapının kent içerisindeki sembolik konumunu vurgular niteliktedir. Sivas Halkevi Yapısının inşa edilmesinin planlandığı konum, çoğu halkevi yapısında olduğu gibi, Cumhuriyet Meydanı üzerindedir.

Yapıya ait birimlerin tanımlandığı ihtiyaç programı incelendiğinde ise; Halkevi kısmı için; ana giriş holü, okuma odası, kitap odası, kapalı jimnastik salonu, müzik çalışma odası, 2 adet kurs dershanesi, 600 kişilik sinema ve tiyatro salonu, 600 kişilik büfeli bir toplantı salonunun talep edildiği görülmektedir (Arkitekt, 1939). Bu birimlerin hemen hemen hepsi bütün Halkevi yapılarında ortak olan birimlerdir. Halkevlerine ait çeşitli

örneklerde, özellikle de daha küçük ölçekli yapılarda, spor salonunun bulunmadığı gözlemlenebilmektedir. Ancak, spor salonu dışında, söz konusu şartnamede belirtilen Halkevi birimlerinin her biri diğer yapı örneklerinde de mevcuttur. Sinema ve tiyatro salonunun büyüklüğü ise yapının kapasitesine göre değişiklik göstermektedir.

Şartnamede istenilen birimlerin içerisinde Halkevi birimlerinin yanı sıra yönetim birimleri de bulunmaktadır. Bu birimler, başkan ve kurul odası, büro, 2 adet komite çalışma odası olarak belirtilmiştir (Arkitekt, 1939). Halkevi yapılarında kamuya açık kısımların yanı sıra yönetim birimlerinin de bulunması, diğer yapı örneklerinde de görülen bir durumdur. Mekânların isimleri ve nitelikleri değişebildiği gibi çoğunlukla yapının yöneticisi için bir başkan odası ve diğer çalışanlar için birkaç adet çalışma odası bulunması Halkevlerinin ortak özelliği olarak sayılabilmektedir.

Sivas Halkevi'ne ait yarışma şartnamesinde Parti'ye ait birimlerinde bulunduğu görülmektedir. Bu birimler, Parti kurul odası ve 2-3 adet Parti büro odasıdır. Bu birimlerin yanı sıra, orta kısmın bütün gerekli birimler ile Atatürk dairesi olarak ayrılması ve daire ile ilişkili olacak şekilde 2- 4 adet misafir odası kurgulanması talep edilmektedir (Arkitekt, 1939). Halkevlerinde Parti'ye ait birimlerin bulunması sıklıkla görülen bir durum olsa da, bütün Halkevi örnekleri Parti birimleri içermemektedir. Çeşitli örneklerde Halkevi mevcut Parti Binası ile ilişkili olacak şekilde tasarlanmış, başka örneklerde ise Parti'ye ait bütün işlevler Halkevi yapısı içerisinde çözülmüştür. Her iki koşulda da, Parti'nin Halkevi ile olan ilişkisi, fiziksel anlamda da kendisini göstermektedir.

Halkevlerinin içerisinde bulunan bir diğer bölüm olan misafir odaları ise, Parti'ye ait birimlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Parti'nin misafirlerini ağırlamak için tasarlanan bu birimler – daha önce de bahsedildiği gibi – özellikle Atatürk'ün konaklaması için ayrılmaktadır. İncelenen şartname içerisinde bu durumun belirtilmesinin yanı sıra, bu birimin doğrudan “Atatürk Dairesi” olarak adlandırılması da dikkat çekmektedir. Atatürk'ün ölümünden önce yayınlanan bir şartname olması sebebiyle, dairenin doğrudan Atatürk'e tahsis edilmesi talep edilmektedir. Birlikte çözülmesi istenilen diğer misafir odaları da katıldığında, Halkevleri içerisindeki en büyük Atatürk Dairelerinden birisine denk gelmektedir. Bu durum, Halkevlerinin ideolojik yanını ortaya koyduğu gibi, dönemin

yöneticileri tarafından oldukça önemsenen yapılar olduklarının da bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Halkevi Binalarının projelerinin temini ise, tamamı ile Parti'nin sorumluluğundadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkevleri Talimatnamesi'nde, Halkevi binalarının Parti'nin idare heyetleri tarafından sağlanarak tefriş edileceği belirtilmektedir (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932). Parti'nin Halkevi binalarını elde etmek için – eski yapıları değerlendirmek dışında - birkaç farklı yöntem kullandığı gözlemlenebilmektedir.

Bu yöntemlerden ilki dönemin mimarlarına sipariş yoluyla proje hazırlatmaktır. Antalya (1933), Eskişehir (1936), Karamürsel (1936), İzmit (1937), Yalova (1937), İzmir (1944) ve Mersin (1948) Halkevleri dönemin mimarlarının sipariş sonucunda hazırladığı Halkevlerine örnek olarak sayılabilir. Ancak sipariş yoluyla hazırlanmasına rağmen, inşa edilmemiş olan Halkevi projeleri de mevcuttur (Durukan, 2006). İnşa edilen Halkevi yapıları içerisinde, en fazla yapı örneğinin bu yöntem yolu ile elde edildiği gözlemlenebilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kullandığı bir diğer yöntem, Bayındırlık Bakanlığı yoluyla proje edinmektir. Kars (1938), Çorlu (1939), Isparta (1939), Çankırı (1939), Muğla (1937) ve Erzincan (1937) Halkevleri, Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlatılan projelere örnek olarak sayılabilmektedir.

Halkevi binalarının elde edilme yöntemlerden bir diğeri ise, mimari proje yarışmaları düzenlemektir. Zonguldak (1933), Bursa (1938), Kadıköy (1938) ve Sivas (1938) Halkevleri olmak üzere toplamda dört Halkevinin projesi, Parti tarafından açılan mimari yarışmalar yoluyla elde edilmiştir. Bu dört yapının haricinde, 1936 yılında Samsun ve 1943 yılında Çanakkale Halkevi Binaları için de birer proje yarışması açılmıştır. Samsun Halkevi Proje Yarışması sonucunda, projeleri birinci ve ikinci seçilen mimarlar Arkitekt Dergisinde (1936) ismen açıklanmış ancak sonrasında projeleri yayınlanmamıştır. Devam eden süreçte inşa edilen bir proje olmadığı gibi bu konuda bir bilgiye de ulaşılammıştır. Çanakkale Halkevi için düzenlenen yarışma sonucunda ise, birinci belirlenememiş ve hayata geçirilen proje olmamıştır (Arkiv, 2008). Projesi elde edilen dört

yapı içerisinde de, Sivas Halkevi'nin inşa çalışmalarına başlanmış ancak sonrasında yapı tamamlanamamıştır.

Halkevi Yapılarının içerisinde projesi yarışma yolu ile elde edilen örneklerin daha farklı bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Projelerin yarışmaya açılması sırasında şartnameler yoluyla belirli ihtiyaç programlarının duyuruluyor olması ve inşa edilecek projenin mimarına ait projeyi anlatan izahat notlarının yayınlanıyor olması; bu yapıların tasarım ve kullanım amaçlarının daha detaylı olarak incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu durumun yanı sıra, yapılara ait projelerin yarışma yoluyla elde edilmesinin; söz konusu yapıların tek bir otorite elinden çıkmasının önüne geçerek özgünlük kazandırdığı ve bu durumun da dönemin mimarisini yansıtmada etkili olduğu düşünülmektedir.

Ancak 1940 yılından sonra, Halkevi yapılarının projelerinin elde edilme yönteminde bir değişikliğe gidilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Sekreterliği'ne bağlı olarak, Müşavir Mimarlık Bürosu kurulmuş ve bu tarihten sonra kurulacak olan Halkevlerinin projelerinin bu büro tarafından hazırlanması planlanmıştır. Bu durum projelerin yarışma yoluyla elde edilme sürecini sonlandırmış hatta bu sebeple dönemin mimarlarının tepkisine sebep olmuştur (Gurallar, 1999). Söz konusu Büro kurulduktan sonra - başarısız olan Çanakkale Halkevi Proje Yarışması dışında - Halkevi proje yarışması açılmamış ve bu yolla hiçbir Halkevi yapısı inşa edilmemiştir.

Müşavir Mimarlık Bürosu, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından, Halkevi binalarının ihtiyacı karşılayabilecek bir şekilde inşa edilebilmesi için kurulmuştur. Bu büronun kurulmasındaki amaçlardan bir diğeri ise, “binalara sanat ve mimari bakımdan iyi bir şekil verilebilmesi” olarak açıklanmaktadır. Büronun kurulmasından itibaren ülke genelinde inşa edilecek olan bütün Halkevi binalarının projeleri, inşaat planları ve detay çizimlerinin bu büro tarafından hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu durumun Halkevlerinin bütün amaç, ihtiyaç ve özelliklerinin anlaşılması ve sağlanmasına olanak vereceği ileri sürülmekte ve hazırlanacak bütün projelerin müşavir mimar tarafından yerine uygun şekilde ve etrafında bahçe konumlanmasına dikkat edilerek tasarlanacağını üzerinde durulmaktadır (C.H.P. Halkevleri Halkodaları, 1942).

Eminönü (1936), Konya (1940), Balıkesir (1944), Bartın (1945) ve Nallıhan (1946) Halkevleri C.H.P. Müşavirlik Bürosu tarafından hazırlanmış ancak Eminönü ve Balıkesir Halkevleri inşa edilmemiştir (Durukan, 2006). Büronun Mimarı Ahmet Sabri Oran; Balıkesir, Konya ve Eminönü Halkevi projelerinin yanı sıra, Kaza merkezleri için Küçük Tip, Büyük Tip ve En Büyük Tip olmak üzere 3 farklı tip proje tasarlamıştır. Küçük Tip proje, A Tipi olarak da adlandırılmaktadır. Bu projeler, Halkevlerinin ülke genelinde tip proje olarak inşa edilmesi için tasarlanmış olsalar da, hayata geçememişlerdir.

Demokrat Parti'nin meclise girdiği 1945 yılında çok partili döneme geçilmesi ile Halkevlerinin durumunun tartışılmaya başlandığı söylenebilmektedir. Halkevlerinin tamamen tasfiye edilmesi ile sonuçlanan bu süreci hazırlayan etkenlerin başında, bu oluşumun Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir kolu olarak görülmesinin olduğu düşünülmektedir.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile de, Halkevlerinin kapatılma sürecinin başladığını olduğunu söylemek mümkündür. 1951 yılının Ağustos Ayında, Demokrat Parti tarafından Halkevleri ile ilgili 5830 sayılı kanun yayınlanmıştır. Resmi daire ve kurumların siyasi partilere mal devredemeyeceği ve siyasi partilere terk edilen binaların sahiplerine ve hazineye iade edilmesi hakkında çıkan ve 15 maddeden oluşan bu kanun, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından eleştirilse de, yürürlüğe girmiştir (Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunu Açıklaması, 1951).

Söz konusu kanunun üçüncü maddesinde; Halkevi olarak yapılmış (ya da yapılmakta olan), kısmen ya da tamamen Halkevi olarak kullanılmış yapılar ve bir sosyal amaç için halktan toplanan bağışların katkısı ile yapıldığı halde bir siyasi parti adına tescilli yapıların; devlet adına tahsis edileceği belirtilmektedir. Halkodası olarak yapılan ya da bu amaçla kullanılan yapılar ise, bulundukları köy ya da belediyeler adına tescil edilecektir (T.C. Resmi Gazete, 1951). Bu madde, Halkevlerine ait olan bütün binaların tahliye edilmesi dolayısıyla da, Halkevlerinin varlığının sonlanması anlamına gelmektedir.

Kapatıldığı dönemde, yurt geneline yayılmış olarak, 478 Halkevi ve 4322 Halkodası bulunmaktadır. Yayınlanan kanun neticesinde, Halkevlerine ait binalar hazineye devredilmiş, bir kısmı ise yeniden açılan Türk Ocakları'na verilmiştir (Arıkan, 1999).

Hazineye devredilen bu yapılar kimi yerlerde resmi dairelere, kimi yerlerde ise okullara dönüştürülmüştür. Yapılarda bulunan demirbaşlar çeşitli kurumlara satılmış, Halkevlerinin – oldukça zengin olduğu bilinen - kütüphaneleri ise dağıtılmıştır. Kütüphanelerde bulunan dergi ve belgeler derelere atılmış ya da kese kâğıdı olarak bakkallara satılmıştır. Toplanan kitaplar ise; depolara kaldırılmış, çöpe atılmış ya da meydanlarda yakılmıştır (Çeçen, 1990; İnan, 1974). Dolayısıyla da, Halkevlerinin bu süreç sonucunda binalarını kaybetmiş olmanın çok ötesinde, çalışamaz duruma gelmiş olduklarını söylemek mümkündür. Takip eden süreçte, Halkevlerinin gerçekleştirmek istediği amaçların kırsal ayağı olan Köy Enstitüleri kapatılmış ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin mal varlığına el koyulmuştur. Sonuç olarak da, Halkevlerinin tarihsel süreci sonlanmıştır.

İlerleyen dönemlerde Halkevlerinin tekrar açılması ile ilgili girişimler bulunmaktadır ancak bu girişimlerin çalışma içerisinde bahsi geçen Halkevi yapılarının devamı olarak değerlendirilmemesi gerektiği düşünülmektedir. 1960 darbesinden sonra Atatürkçülerin öncülüğünde kurulan Türk Kültür Derneği, 1963 yılında ismen Halkevlerine dönüştürülmüştür (Çeçen, 1990). Bir dernek olarak faaliyetlerini sürdüren bu kurumun, özellikle mimari anlamda, Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları olan Halkevlerini karşılamadıkları söylenebilmektedir. 1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbe sonucunda ise, tekrar kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir. Halkevleri ile ilgili olarak yürütülen davaların 1984 yılında sonuçlanmasının ardından, 1987 yılında, bir halk örgütü olarak yeniden kurulan Halkevleri, şuanda çalışmalarına bu isim altında devam etmektedir (halkevleri internet sitesi, 2012). Ancak bu oluşumun Halkevi kurumunun devamından ziyade bir siyasi oluşum olarak ele alınmasının daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

Özetle; bu çalışmanın konusu olan Halkevleri, yalnızca 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nin bir yapı tipi olan Halkevleridir. Söz konusu döneme ait yapılardan ayakta kalanlar bugün çoğunlukla; kültür merkezi, tiyatro ya da opera olarak kullanılmaktadır. Kadıköy Halkevi örneğinde olduğu gibi, Halk Eğitim merkezi olarak, orijinal işlevine daha yakın bir şekilde kullanılan örnekleri de mevcuttur.

5. YARIŞMA YOLUYLA ELDE EDİLEN HALKEVİ ÖRNEKLERİNİN MEKÂNSAL ANALİZİ

Kamusal mekân kavramı, ilgili bölümde de tartışıldığı gibi, birçok farklı tanıma sahiptir. Ancak Halkevi Yapı Tipi üzerinden yorumlandığında, ön plana çıkan tartışmanın halkın kullanımına açıklık üzerinden şekillendiği düşünülmektedir. Tiyatro örneği için de değinildiği gibi; kamu mülkü olmamasına karşın halkın kullanımı için var olan yapılar, kamusal olarak değerlendirilebilmektedir. Bunun yanı sıra, mekân kurgusu ve mekânların birbirleri ile olan ilişkileri de kamusallığın önemli unsurları olarak ele alınmaktadır.

Bu bakış açısından yola çıkılarak; tamamıyla halkın yani kamunun kullanımı için tasarlanmış ve halkın her kesiminden, her yaş ve cinsiyetten kullanıcıya açık ve ücretsiz olan halkevi yapıları da Cumhuriyet Dönemine ait kamusal mekânlardır. Bu kamusal durum gereği yapıların işlevlerinde gerekse mimarinin kurgulanmasında ortaya konan tercihlerde kendisini göstermektedir.

Çalışmanın bu bölümü, projeleri yarışma yolu ile elde edilen Halkevi örnekleri üzerinden plan okumaları ve mekânsal analizler gerçekleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesindeki temel amaç, halkevlerinin mekânsal anlamda incelenmesi ve bir yapı tipi olarak genel özelliklerinin irdelenmesidir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda ise, halkevi yapı tipi üzerinden kamusal tartışması yürütebilmek adına gerekli verilerin üretilmesi, bölümün temel hedefidir.

Hem işlevsel hem de yapısal anlamda dönemin mimari özelliklerini oldukça etkili bir biçimde yansıttığı düşünülen ve projeleri mimari yarışmalar sonucunda belirlenen örnekler sırası ile; Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri'dir. Çalışma kapsamında incelenen Halkevi yapılarının ilki olan Zonguldak Halkevi (1933), bu amaçla tasarlanan ilk yapılardan olması ve sıfırdan inşa edilen ilk Halkevi olması sebebiyle oldukça büyük önem taşımaktadır. 1938 yılında tasarlanan diğer üç örnek olan Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri ise, dönemin en önemli şehirlerinden üçünde inşa edilmiş olmaları sebebiyle ve bu şehirlerin ideolojik anlamda da önemli merkezler olmasının bir

getirisi olarak çok fazla ihtiyaca cevap verir nitelikte ve prestijli yapılar olarak tasarlanmıştır.

Bu dört yapıya ait projelerin mimari yarışmalar sonucunda belirlenmesi, bu örneklerin seçilmesindeki belirleyici unsurlardandır. Bu durumun birden fazla nedene dayandığını söylemek mümkündür. Bu sebeplerden en önemlisi, projelerin yarışma yoluyla belirlenmesi sayesinde, doğrudan Halkevine yönelik bir program ile ve sadece bu amaç doğrultusunda tasarlanmasının sağlanmış olmasıdır. Üçü ulusal, biri uluslararası olan bu yarışmalar sonucunda belirlenmiş olmasının; yapıların tek bir otorite elinden çıkmasının önüne geçerek büyük oranda özgünlük kazandırdığı ve dönemin mimarisini yansıtmada etkili olduğu düşünülmektedir. Bir diğer önemli sebep ise, yarışma şartnameleri ve izahat notlarına ulaşmanın mümkün olması sayesinde; yapılar için istenilen ihtiyaç programı, işlevsel özellikler ve metrekare gibi verilere ulaşılabilmesidir. Bu durumun, mekân okumaları ve analiz çalışmaları sırasında, yapılan incelemelerin niteliği ve tutarlılığı açısından belirleyici olacağı düşünülmektedir.

Bu yapıların projelerinin yarışma yoluyla elde edilmek istenmesi, bulundukları dönem içerisinde gördükleri önemi ifade eden bir unsur olarak da yorumlanabilmektedir. 1933 yılında Zonguldak Halkevi'nin projesi ulusal bir yarışma ile belirlendiğinde, bu amaçla tasarlanan ve inşa edilen ilk yapı olmuştur. Bu durumun yarışma yoluyla gerçekleştirilmesi, söz konusu dönem içerisinde mimari yarışmaların oldukça önemsendiği ve prestijli bir durum olarak değerlendirildiği şeklinde yorumlanabilmektedir. 1937-1938 yıllarında diğer üç Halkevi yapısı (Bursa, Kadıköy, Sivas) için açılan yarışmaların; dönemin en önemli kentlerinden üçünde inşa edilmek üzere ve bu duruma uygun bir ölçekte tasarımlar talep ediyor olmaları da, bu anlamda değerlendirilebilmektedir. Tasarlanan bu üç yapının her biri, halkevlerinin karşılaması beklenen bütün işlevleri bünyesinde barındırmakta ve önemli kentlerde bulunmanın getirdiği koşullar sonucunda, ideolojik anlamda da halkevi tipolojisini yansıtmaktadır. Bu anlamda da, incelenen bu dört yapının, dönemin halkevi yapıları içerisinde en önemli örneklerinden olduğunu söylemek mümkündür.

Yapılardan üç tanesinde dönemin Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün çalışma ve konaklaması için ayrılmış birimlerin bulunması da bu durumu kanıtlar

niteliktedir. Aynı şekilde halkevlerinin karşılaşması beklenen programların hemen hemen hepsinin (özellikle daha geç olan üç örnekte) mevcut olması ve inşa edilen kentlerin nüfusu sebebiyle oldukça fazla kişiye aynı anda hizmet verebiliyor olmaları da bu yapıların halkevlerini incelemek adına yeterli ölçekte yapılar olduğunu düşündürmektedir.

Özetle, yapısal özellikleri birçok noktada ortaklaşan ancak tasarlanma koşulları farklılık gösteren bu yapıların 1932 – 1951 yılları arasında inşa edilen ve Türkiye’de yeni bir yapı tipi oluşturan halkevlerinin genel özelliklerinin tanımlanabilmesi ve bu bağlamda bir kamusal tartışması yürütülebilmesi adına etkili örnekler olacakları düşünülmektedir.

Bölüm içerisinde Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevlerinin; plan şemaları başta olmak üzere, maket fotoğrafları ve mimari çizimlerinden yararlanılarak, bu yapılara ait mekân kurgusu incelenmiştir. Bu inceleme sırasında, yapı tipolojisine konu olan antre, konferans salonu, kütüphane ve çalışma alanı, spor salonu ve diğer mekânların ilişkileri birbirleriyle karşılaştırmalı çalışma yapılarak, mekân okuması yapılmıştır. Yapılan okumalar sırasında önemsenen başlıca unsur, mekânların kamu kullanımına ne derece açık olduğu ve bu açıklığın plan düzleminde ne şekilde kurgulandığıdır.

Bu incelemeler doğrultusunda Halkevi yapılarının mekânsal kurgusunun, kamusal alan işlevini ne ölçüde sağladığı ve bu işlevi ortaya çıkaran mekânsal örgütlenmelerin neler olduğunun irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sırasında, söz konusu yapılara ait mimari projelerinin orijinal çizimleri ve maket fotoğraflarının yanı sıra, yapıların mimarlarının proje hakkında yazdıkları izah notları ve raporları incelenmiş sonrasında ise bu bilgiler öznel bir yorumla değerlendirilmiştir.

İncelenen yapıların haricinde, 1936 yılında Samsun, 1943 yılında ise Çanakkale Halkevi Binaları için proje yarışmaları açıldığı bilinmektedir. Dönemin mimarlık dergilerinden Arkitekt’in 1936 Yılı Mart Sayısında, Samsun Halkevi Binası Projesinin elde edilmesi için yarışma açıldığı ilan edilmiş ve yarışmanın bitiş tarihinin 10 Hazirana kadar uzatıldığı duyurulmuştur (Arkitekt, 1936a). Aynı yılın Ağustos Sayısında ise, Samsun Halkevi Proje Yarışması’nın birinciliğini Mimar Behçet Ünsal’ın, ikinciliği ise Şevki Balmumcu’nun projelerinin kazandığı ilan edilmiştir (Arkitekt, 1936b). Ancak, diğer yarışma projeleri örneklerinde olduğu gibi, sonrasında kazanan projelerin detayları

yayınlanmamış ve bu konuda başka bir bilgi verilmemiştir. Takip eden süreçte de Samsun’da bir Halkevi Binası yapımına rastlanmamaktadır.

Çanakkale Halkevi Proje Yarışmasında da benzer bir sürecin işlediğini söylemek mümkündür. Arkitekt Dergisi’nin 1943 Temmuz Sayısında, Çanakkale Halkevi Binası için açılan bir yarışmanın ödülleri duyurulmuş ve mimarlar arasında büyük ilgi uyandırıldığı ifade edilmiştir (Arkitekt, 1943a). Aynı derginin Eylül Sayısında ise, yarışmanın süresinin uzatıldığı bildirilmiştir (Arkitekt 1943b). Ancak yarışma sonlandığında herhangi bir proje birinci seçilememiş ve kimseye birincilik ödülü verilmemiştir. Yarışma sonucunda üç ödül ve beş mansiyon dağıtılmasına karşın, uygulanan bir proje olmamıştır (Arkiv, 2008). Dolayısıyla, Samsun ve Çanakkale Halkevlerinin de projelerinin yarışmaya açılmış olmasına karşın, belirli bir yapı projeleri olmadığı için çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmanın takip eden bölümünde ise, bu bölümde yapılan mekân okumaları kendi içlerinde ve birbirleri ile kıyaslama yoluyla incelenmiş ve halkevlerine dair genel bir işlev ve kamusalılık yorumlaması gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

5.1. Zonguldak Halkevi (1933)

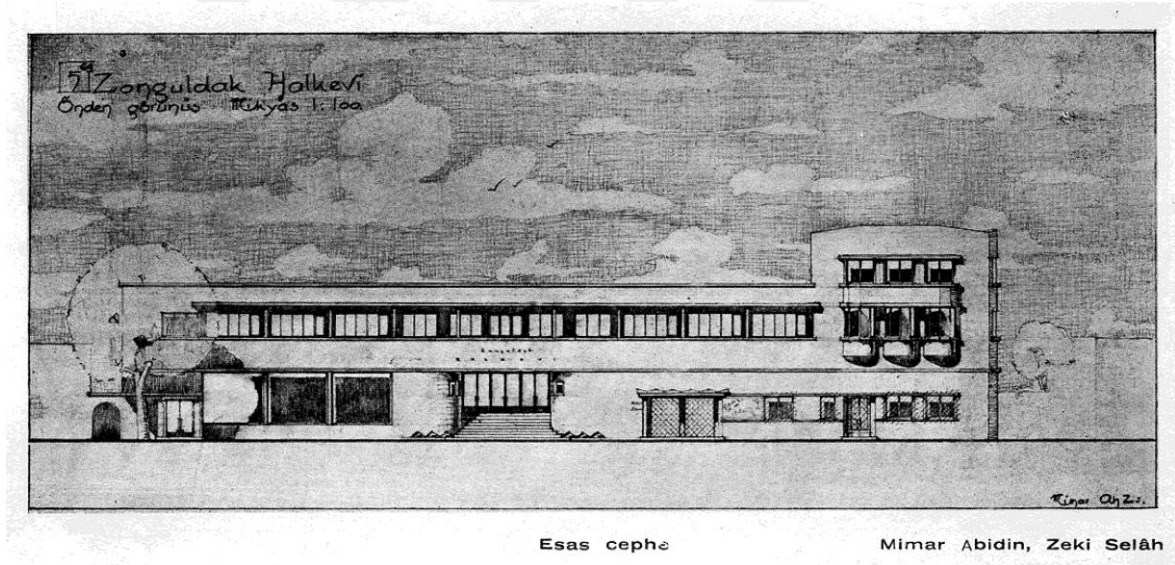
Halkevlerinin ilk kez 19 Şubat 1932 Yılında faaliyete başlamasına karşın, bu tarihte kurulan 14 Halkevi, eski binaların yeniden değerlendirilmesi ile mekân bulabilmiştir. Halkevi Yapı tipine ait yeni binaların oluşma süreci ise, 1933 yılında Halkevi işlevine uygun olarak tasarlanan yeni binaların inşa edilmesi ile başlamıştır.

Zonguldak Halkevi, açılışları 19 Şubat’a yetişmeyen 20 Halkevinden birisi olarak 24 Haziran 1932’de açılmış ve faaliyete geçmiştir. Ancak Zonguldak Halkevi’nin özel olarak inşa edilmiş bir binaya geçmesi, bu konuda açılan mimari yarışma ile sonucunda yeni bir bina inşa edilmesi ile mümkün olmuştur.

1932 yılında Antalya’da bir Halkevi yapımına başlanmış olmasına karşın bu yapının tamamlanarak, Antalya Halkevi’nin taşınabilmesi ancak 1934 yılını bulmuştur. Aynı şekilde, 1933 yılında inşaatına başlanan Elazığ Halkevi Binası da ancak 1934 Yılında

tamamlanabilmiştir. Dolayısıyla, Zonguldak Halkevi yarışma projesi ile belirlenen ilk Halkevi örneği olmakla birlikte, fiziksel olarak inşa edilen de ilk Halkevi sayılabilmektedir.

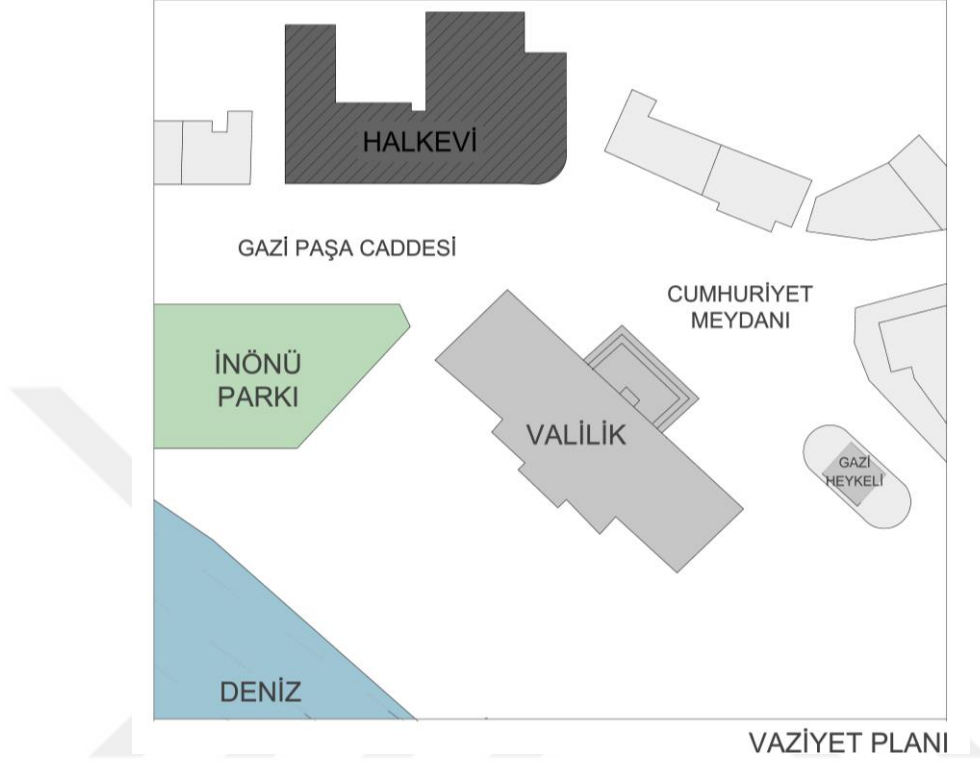
Zonguldak Halkevi çalışmalarına eski Zonguldak Türk Ocağı Binasında başlamıştır (Namal, 2014 s.87). Ancak bu binanın yeterli gelmemesi üzerine ve Zonguldak Halk Fıkrası'nın yeni bir bina ihtiyacı olduğu görüşü ile 1932 Yılında Zonguldak'ta bir Halkevi yapılması için mimari proje yarışması düzenlenmiştir. Düzenlenen bu yarışmanın jürisi; Zonguldak Halk Fıkrası ve Halkevi reisi, Zonguldak Valisi, beş mühendis ve İstanbul Halkevi'nde görevli olan iki mimardan oluşmaktadır. Yarışmaya 8 grup tarafından 12 proje ile katılmış ve gerçekleşen değerlendirmeler sonucunda, Mimar Abidin ve Zeki Selâh'ın Projesi (şekil 5.1) birinci seçilerek uygulanma kararı alınmıştır (Galip, 1933).

Şekil 5.1. Zonguldak Halkevi Ön Cephe Görünüş Çizimi, Mimar Abidin ve Zeki Selâh, 1933 (Arkitekt, 1933a).

Zonguldak Halkevinin projesinin yarışma sonucunda belirlenmesinin ilerleyen dönemde Halkevi projelerinin üretim biçimleri açısından önem taşıdığı ve bir anlamda öncü olduğu düşünülmektedir (Tekin, 2017). Zonguldak Halkevi 9 faaliyet kolunun hepsini barındırması bakımından da, önemli ve büyük ölçekte bir Halkevi yapısı olarak ele alınabilmektedir. Projesinin yarışma yoluyla elde edilmesi de –tıpkı diğer yarışma projesi örnekleri gibi- hem özgün bir projeye sahip olması hem belirli bir program doğrultusunda

tasarlanması hem de dönemin mimarlık anlayışını yansıtmaları bakımından önemli bulunmaktadır.

Şekil 5.2. Zonguldak Halkevi Vaziyet Planı.³ (Durukan, 2006).

Zonguldak Halkevi Yapısı kentteki konumu bakımından incelendiğinde; dönemin karakteristik Halkevi özelliklerini gösterdiği söylenebilmektedir. Kentin en önemli caddesi olarak görülmesi sebebiyle Gazi Paşa Caddesi'nde ve Cumhuriyet Meydanı üzerinde konumlanmış olması (şekil 5.2) yapının hem merkezi konumda olmasını sağlamakta hem de sembolik anlamlarını pekiştirmektedir. Ulus-devletin temsili olarak kurulan Cumhuriyet Meydanları ve Halkevlerinin bu meydanlarda konumlanması, siyasi erkin bir sembolü olarak değerlendirilmektedir (Gurallar, 1999). Bu meydan üzerinde bulunan, Halkevleri ile ilişki içerisinde bulunan “Gazi Heykeli” ve Valilik Binası da bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir.

Halkevi yapısının bir meydan üzerinde bulunması, sembolik olduğu kadar işlevsel anlamda da önemli bir unsurdur. Bayramlar, etkinlikler, kutlamalar Halkevi binasından

³ Yapıya ait orijinal vaziyet çizimi bulunmadığından, Ayşe Durukan'a ait vaziyet planı ve yapının kurulduğu döneme ait fotoğraflar kullanılarak yeniden üretilmiştir.

taşarak bu meydanda gerçekleşmekte ve bir anlamda Halkevi yapısının dış mekânı olarak kullanılmaktadır (şekil 5.3).

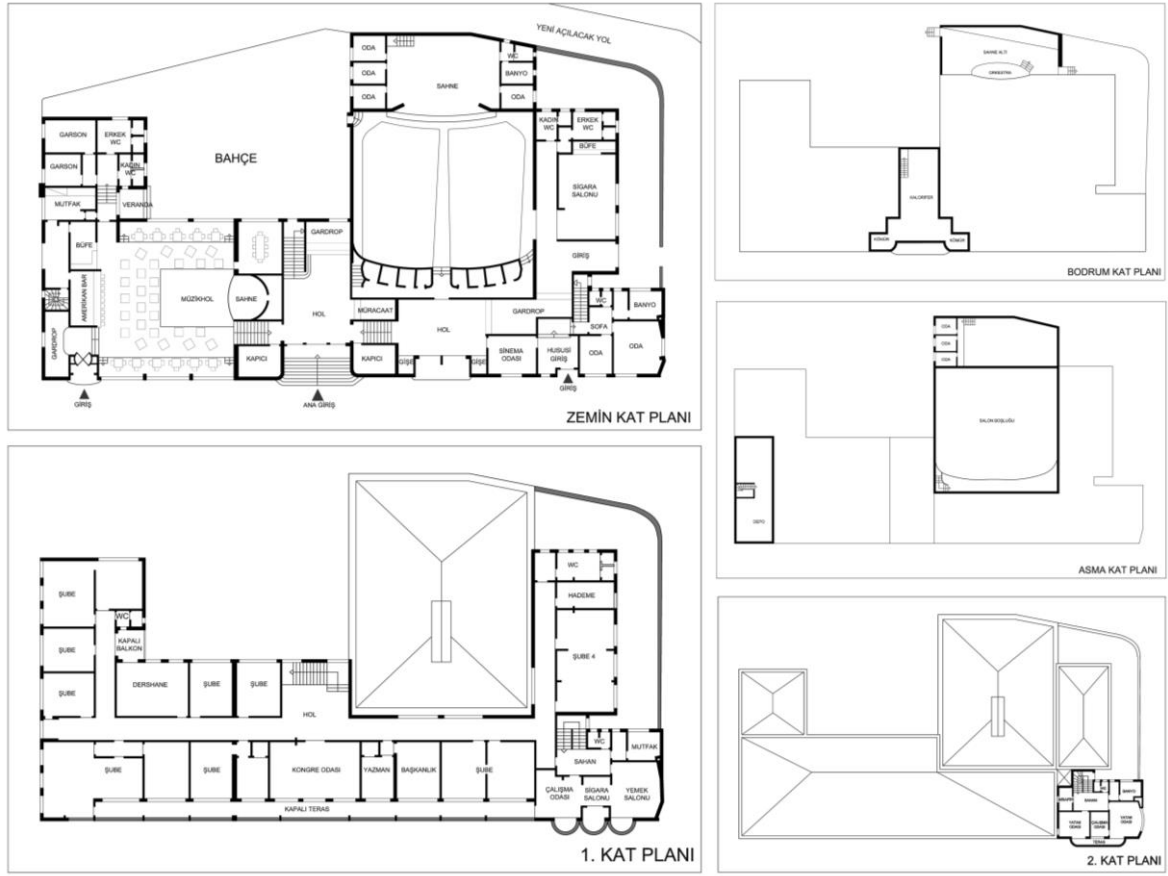

Şekil 5.3. Zonguldak Cumhuriyet Meydanı kullanımı.

a. Meydanda 10. Yıl Kutlamaları'na ait bir fotoğraf (Pusula Gazetesi, 2016).

b. 10. Yıl Kutlamaları dâhilinde Halkevi tarafından halka verilen kutlama yemeğine ait bir fotoğraf (Pusula Gazetesi, 2016).

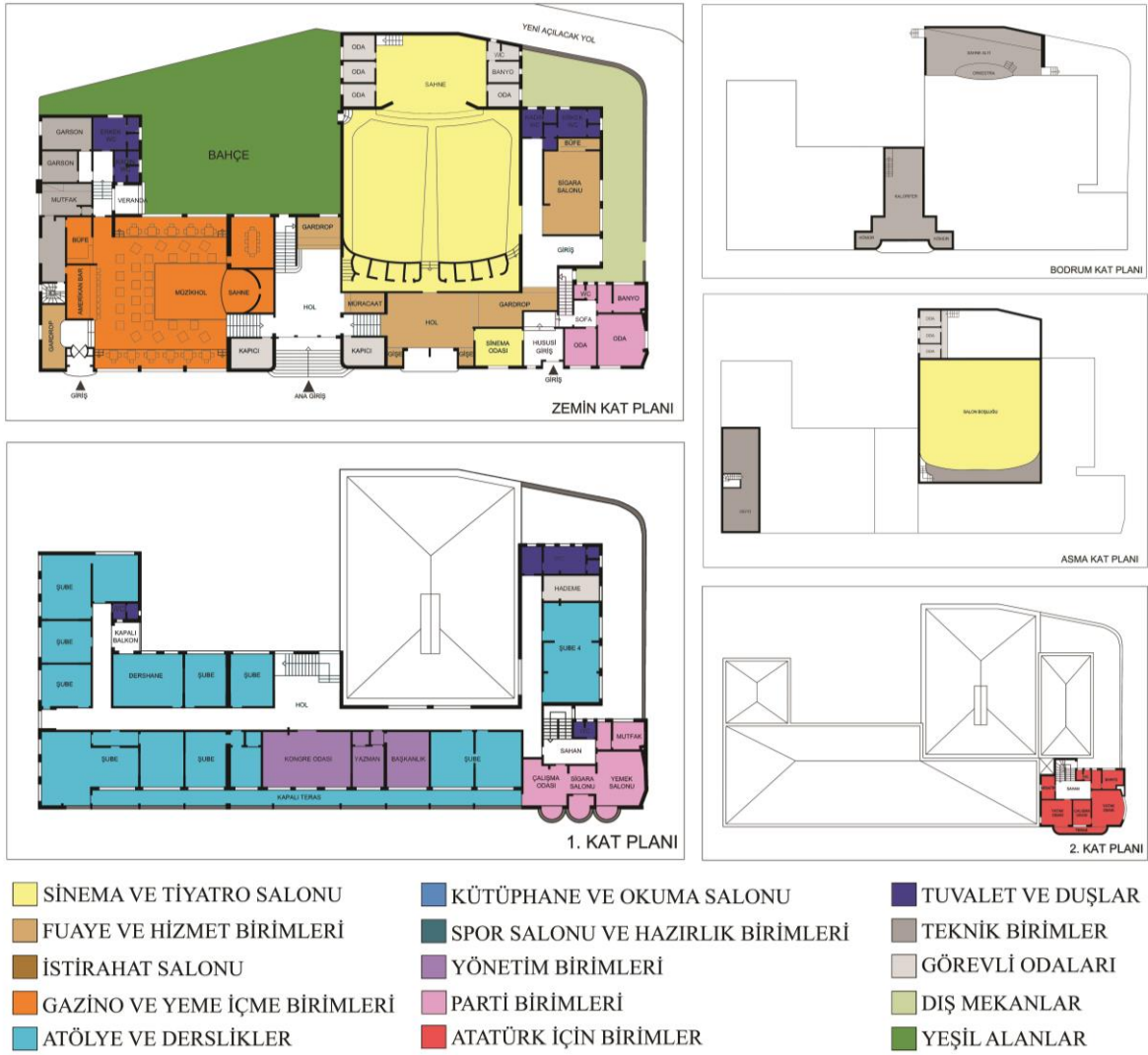
Yapıya ait vaziyet planı incelendiğinde dikkat çeken bir diğer durum ise; projeye ait izahatnamede, yapının önünde üçgen biçiminde bir bahçe bırakılarak bu bahçenin caddeden alçak bir duvar ile ayrılması öngörülmesine karşın (Arkitekt, 1933b), uygulamada binanın doğrudan cadde üzerine ve caddeye paralel olacak bir şekilde konumlandırılmış olmasıdır.

Şekil 5.4.Zonguldak Halkevi Kat Planları⁴ (Arkitekt, 1933b).

Yapıya ait planlar (Şekil 5.4) incelendiğinde; yapının bir bodrum ve bir asma kat ile birlikte zemin ve iki kattan oluştuğu görülmektedir. Yapının mimarlarına ait izahat notlarında; Halkevi binasının, birbirleri ile ilgili ancak gerekli durumlarda ilişkisi kesilip gerekli durumlarda sağlanabilecek şekilde tasarlanmış dört ana birimden oluşmakta olduğu belirtilmektedir. Bu birimler ise; Halkevi, Sinema salonu, müzikhol ve özel ikametgâhtır (Arkitekt, 1933b). Planlarda bu dört yapının girişi için dört farklı giriş kurgulandığı görülebilmektedir. Ana giriş olarak belirlenen ortadaki giriş kapısı, merdivenler ile ulaşılan ana antreye açılmaktadır. Halkevleri ile ilgili birimleri giriş de bu ana giriş ve ana antreden gerçekleşmektedir.

⁴ Mimar Abidin ve Zeki Selâh’a ait orijinal plan çizimleri kullanılarak yeniden çizilmiştir.

Şekil 5.5. Zonguldak Halkevi İşlev Şeması.⁵

Yapı içerisindeki mekânların kullanım amaçları üzerinden Zonguldak Halkevi'ne ait bir işlev şeması oluşturulmuştur (şekil 5.5). İşlev şeması incelenerek, mekânların yapı içerisinde konumlarının ve birbirleri ile olan ilişkilerinin okunması amaçlanmaktadır. Kat planları üzerinden, yapıya ait mekân kurgusu detaylı olarak incelenmiştir.

Zemin katta giriş, hol, kapıcı odaları, müracaat yeri, gardırop ve ana merdiven bulunmaktadır. Bu kottan bir merdiven ile müzikhol birimine, diğer bir merdiven ile de tiyatro ve sinema birimlerine geçilebilmektedir. Bu birimlerin de kendilerine ait, girişleri, holleri ve gardıropları mevcuttur.

⁵Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, mekânların kullanım amaçları üzerinden bir işlev şeması oluşturulmuştur.

Tiyatro salonu, Halkevi yapısının en önemli birimlerinden birisi olarak değerlendirilebilmektedir. Zonguldak Halkevi'nde bulunan salon, 370 kişilik ana salon ve 32 kişilik loncası ile birlikte toplamda 402 kişiye hizmet verebilecek kapasitededir. Sahne kısmı da salonun büyüklüğü ile orantılı olarak tasarlanmış ve sahne kısmının altında orkestra bölümü için bir alan kurgulanmıştır. Sahne kısmının arkasında, artistlerin dinlenmesi ve hazırlanması için özel birimler ayrılmıştır. İzahat notlarında vurgulanan bir diğer nokta ise, giriş kapılarının dışında çıkış ve tehlike durumları için yanlarda fuayeye ve bahçeye açılan kapılar bırakılmasıdır. Bu salonun konferans gibi başka etkinlikler için de kullanılması öngörülmektedir (Arkitekt, 1933b).

Ana antreden bir merdivenle ulaşılan ve ayrıca kendisine ait başka bir girişi de bulunan bir diğer birim olan Müzikhol ise, Zonguldak Halkevi'nin sembolü olmuş birimlerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Kendi içerisinde ayrı bir sahneye sahip olan müzikhol; mutfak, büfe ve Amerikan barının yanı sıra kullanıcıların kullanımı için ıslak hacimler ve bir gardırop barındırmaktadır.

Tamamen farklı bir giriş ile ulaşılan özel ikametgâh birimi ise, Parti'nin önemli konuklarını ağırlaması için tasarlanmış ve ikametgâh olarak çalışması beklenen ayrı bir birim olarak değerlendirilebilir. Bu birimin projede doğrudan belirtilmemesine karşın, Mustafa Kemal Atatürk için bir yatak odası barındırdığı düşünülmektedir (Aldıbaş, 2016). Gurallar; Zonguldak Halkevi'ne ait, Türkiye Cumhuriyeti'nin Onuncu Yılında Zonguldak Halkevi (1933) isimli yayında, yeni yapılan halkevi yapısının tarif edilirken; binada Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk için bir yatak odası, bir tuvalet, bir bekleme odası, bir kış bahçesi, yemek, dinlenme, sigara salonları, birçok oda ve banyo bulunduğunun açıklandığını aktarmaktadır (Gurallar, 2015). Bu sebeple de, Zonguldak Halkevi yapısı da, incelenen başka Halkevi örneklerinde de olduğu gibi, içerisinde Atatürk'e ait birimler barındıran Halkevlerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Yapının içerisinde ayrı bir girişi olan ayrı bir yapı biriminin bulunması da, yapının tamamen halka açık olma etkisini azaltan bir nitelik olarak değerlendirilebilmektedir.

Ana holden ulaşılan üst katta ise; 20 odadan oluşan çeşitli şubeler, idare ve toplantı odaları vardır. Parti ile ilgili birimlerin bu katta konumlandığı görülmektedir. Zemin katta ve birinci katta ihtiyaca yönelik olarak ıslak hacim birimleri ve görevli odaları da

bulunmaktadır. 1. Katın denize bakan, kuzey cephesinde, boydan boya bir kapalı teras tasarlanmıştır. Bu birim izahat notlarında, odaları rüzgârdan koruyarak sakin bir hale getiren ve uygun mevsimlerde deniz manzarasından yararlanmayı sağlayan bir birim olarak tarif edilmiştir (Arkitekt, 1933b). Bu yaklaşım, halkın kullanımının binanın tasarımında en çok önemsenen unsurlardan biri olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Yapının bodrum ve asma katı tamamen teknik birimler için ayrılmış ve yalnızca belirli bölgelerinde inşa edilmiştir, en üst kat olan 2. Kat ise yalnızca yönetime ait özel kullanım için tasarlanmıştır.

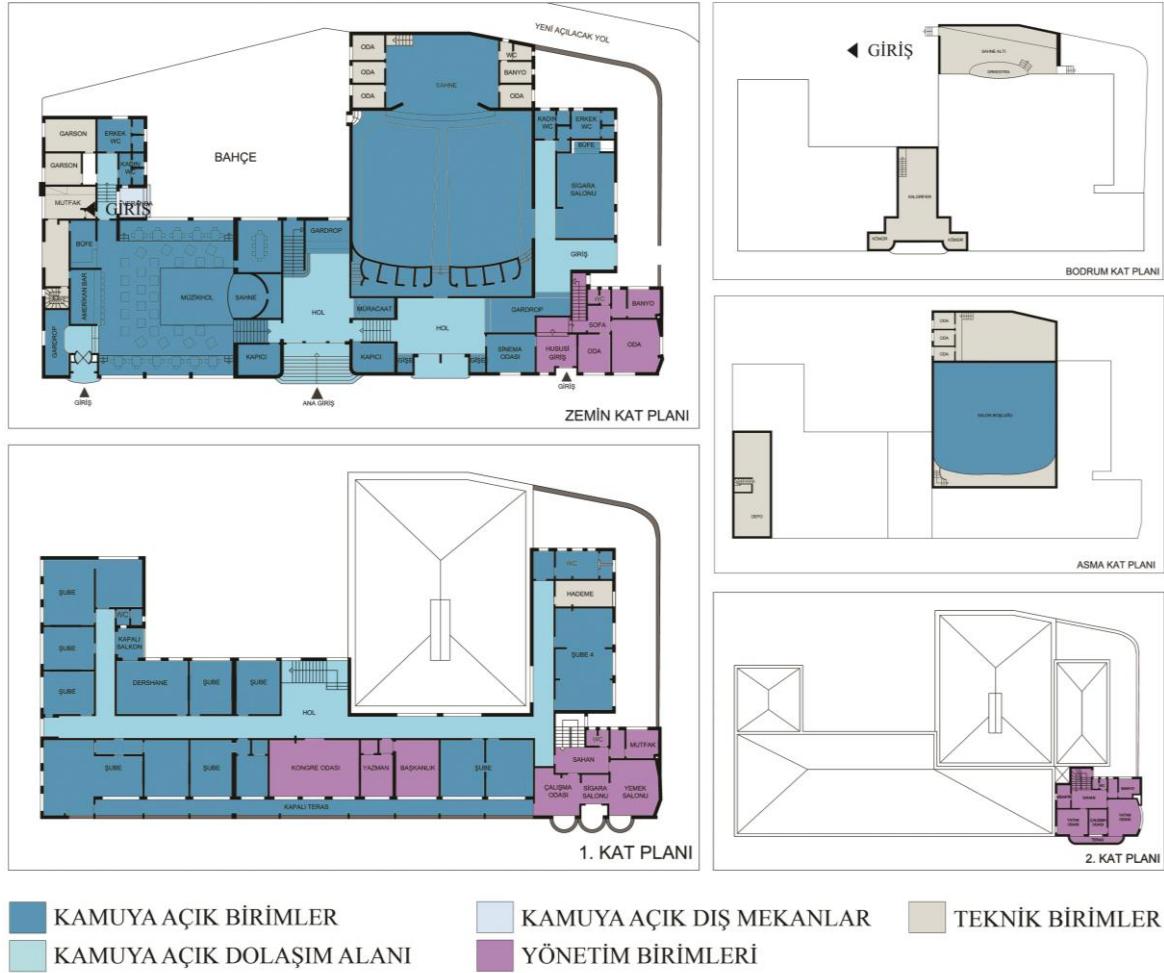
Bodrum katta kömür depoları ve kalorifer dairesi bulunurken, bu katın girişi arka bahçeden sağlanmış yani binanın kullanımından bağımsız olacak şekilde çözümlenmiştir. Asma katta ise, sahnenin arka tarafında konumlandırılan artist odalarının devamı bulunmaktadır. Zemin kat kotundan merdiven ile ulaşılan bu alan, yalnızca sahne arkasından ulaşılabilir niteliktedir. Salon kısmının girişinden bir merdivenle ulaşılan ve yine asma kat kotunda bulunan bir diğer alan ise, yalnızca görevlinin ulaşabileceği teknik bir birim olarak çözülmüştür. Bu alanda sahnenin ışık elemanları gibi teknik ekipmanların kullanılacağı düşünülmektedir.

Asma kat kotunda bulunan bir diğer birim ise, müzikhol bölümünün mutfağının da bulunduğu servis alanından bir merdivenle ulaşılan depo birimidir. Bu birim de, tıpkı diğer asma kat birimleri gibi, yalnızca görevliler tarafından ulaşılacak bir konumdadır.

Yapının en üst katı olan 2. Kat ise, yalnızca özel ikametgâh biriminin üst katından oluşmaktadır. Ulaşımı yalnızca ikametgâh birimine ait merdiven ile mümkündür ve Halkevi birimleri ile hiçbir bağlantısı bulunmamaktadır.

Yapılan bu plan okumalarından hareketle, yapının kat planları üzerinden bir kamusal okuması gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.6). Bu inceleme gerçekleştirilirken; belirleyici olan unsur hangi birimlerin kamu kullanımına açık olduğudur. Teknik birimler ve yönetime ait birimler (yönetim ve Parti birimleri) kamunun kullanımına açık birimlerden ayrılarak farklı renklerle ifade edilmiştir. Tamamen kamuya açık olan alanların

dolaşımını sağlayan koridor, antre ve hol gibi birimlerin de gösterilmesi halkın dolaşım alanının tariflenmesi açısından önemli bulunmuştur.

Şekil 5.6. Zonguldak Halkevi Kamusalılık Analizi.⁶

Yapılan bu çalışma sonucunda; Zonguldak Halkevi yapısının oldukça büyük bir kısmının halkın kullanımına açık olduğu ve bu duruma uygun bir biçimde tasarlandığı sonucuna varılmıştır. Yapıya ait farklı girişler olması, yapının yılın ve günün farklı zamanlarında ve farklı biçimlerde kullanılmasına olanak sağladı düşünülmektedir. Bu durumu sağlayan bir diğer unsurun ise, yapının kent ile olan ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Yapının kentin merkezinde konumlanıyor olması günlük hayatın içerisindeki ulaşılabilirliğini arttırdığı gibi, önemli bir toplanma mekânı olan Cumhuriyet

⁶ Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, kamuya açıklık üzerinden bir kamusalılık analizi yapılmıştır.

Meydanı üzerinde bulunması da, özellikle önemli günlerde kitlelerin bir araya gelmesi anlamında belirleyici olmaktadır.

Zonguldak Halkevi Binası'nda yönetime ait birimlerin ve teknik hacimlerin yapı içerisinde kapladığı alanın diğer birimlere oranla oldukça az yer kapladığını söylemek mümkündür. Ayrı ve özel bir ikametgâh bloğu bulundurmasına karşın, yapının çok büyük bir yüzdesinin halka açık birimlerden oluştuğunu söylemek mümkün olacaktır.

5.2 Bursa Halkevi (1938)

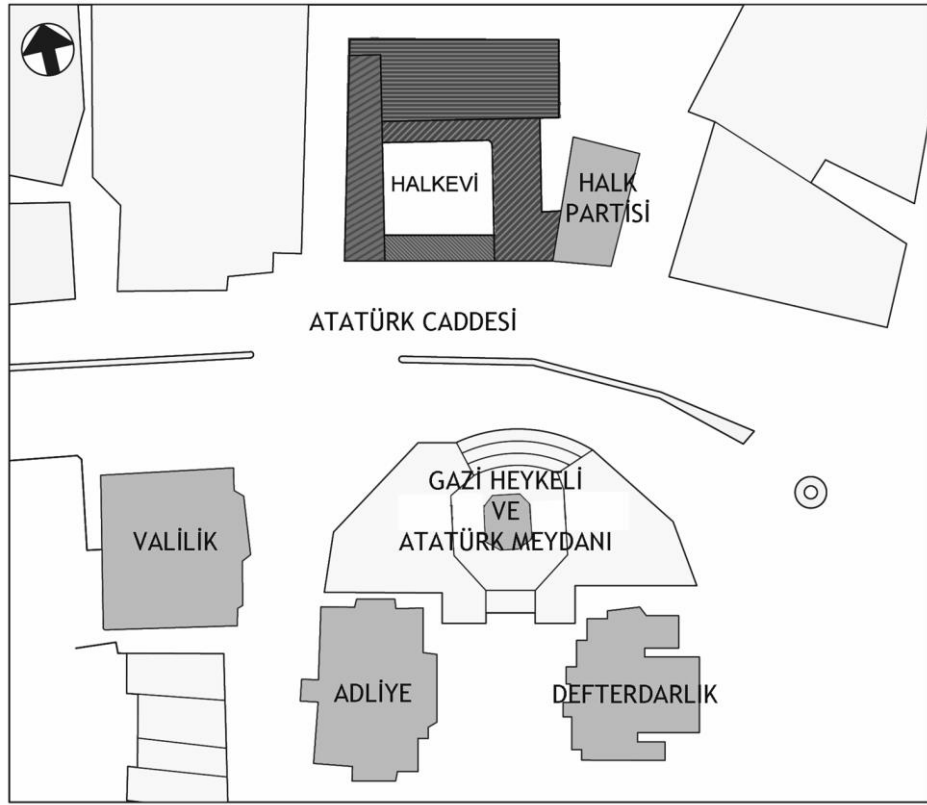
Bursa Halkevi, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte açılan ilk 14 halkevinden birisi olması ve dönemin en önemli kentlerinden birinde açılması sebebiyle oldukça önem taşımaktadır. 19 Şubat 1932 tarihinde, Türkiye'de toplumsal eğitim ve kültür yapıları olarak halkevlerinin, devlet eliyle ve sistematik bir şekilde kurulmasına başlanmış ve Bursa da dâhil olmak üzere 14 il merkezinde halkevleri açılmıştır.

Bursa Halkevi, 1932 yılında, Setbaşı'ndaki eski Türk Ocağında çalışmalarına başlamıştır. Bu yapının çalışmalar için yetersiz olmasından ötürü, o dönemde tiyatro etkinlikleri Milli Sinemadaki 450 kişilik salonda gerçekleştirilmektedir. Ancak, Halkevlerinin açılışının 6. Yıldönümünde (1938), bir toplantı düzenlenerek Bursa Halkevi için daha yeterli olacak ve modern bir yapı yapılması kararı alınmıştır. Bursa Valisi Şefik Soyer'in başkanlığında düzenlenen bir toplantıda, beş kişiden oluşan bir girişimci kurul oluşturulmuştur. Bu kurulun aralarında topladığı paralar yardımıyla, Alaca Mescit'in bulunduğu arazi kamulaştırılmış ve Bursa Halkevi'nin bu araziye yapılması için mimari proje yarışması başlatılmıştır (Bursa Gazeteciler Cemiyeti, 1999). Bu yapının mimari bir yarışma sonucunda inşa edilmesinin; hem dönemin mimari anlayışını yansıtmaması hem de özgün bir projeye sahip olması açısından etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 5.7. Bursa Halkevi Aksonometrik Çizimi, Münevver Belen, 1938 (Arkitekt, 1938a)

Düzenlenen bu mimari yarışmaya katılan sekiz proje içerisinde Mimar Münevver Belen'in projesi ve Mimar Abidin Mortaş'ın projeleri birinci seçilmiştir. Ancak Münevver Belen'e ait projenin inşa edilmesi kararı alınmıştır (Şekil 5.7). Belen'in projesinin cephe ve batı kenarını oluşturan birinci kısmı ilk önce inşa edilmiş, Temmuz 1940'ta birinci kısmın inşasının bitmesinden itibaren, binada halkevi çalışmaları başlamıştır. Daha sonra projenin doğu kenarı da yaptırılarak kullanıma açılmıştır (Bursa Gazeteciler Cemiyeti, 1999).

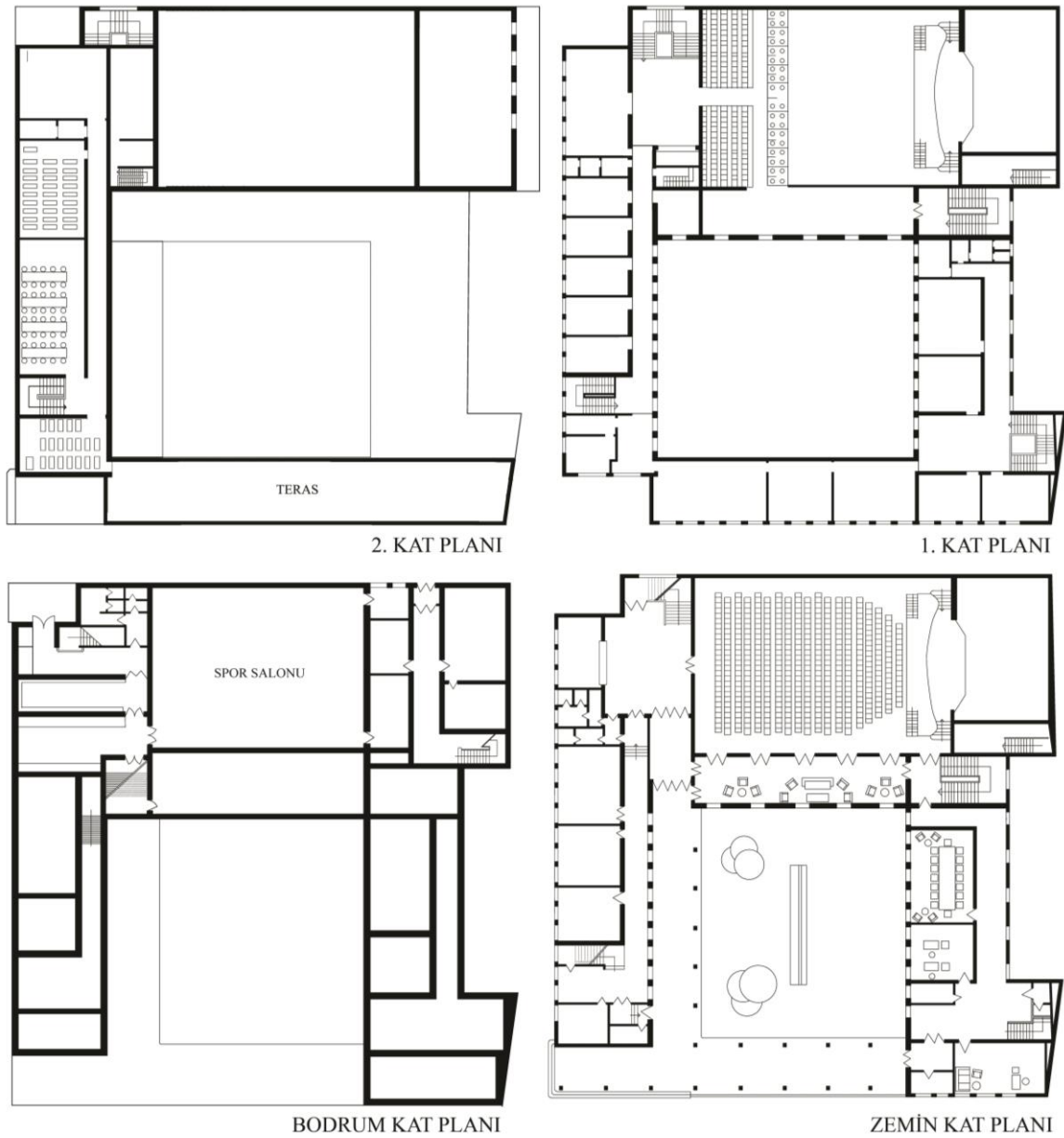
BURSA HALKEVİ VAZİYET PLANI

Şekil 5.8. Bursa Halkevi Vaziyet Planı,⁷ (Arkitekt, 1938a; Gurallar, 1999).

Bursa Halkevi, tıpkı Zonguldak Halkevi'nde olduğu gibi, şehrin en önemli meydanı üzerinde konumlandırılan ve Gazi Heykeli ile nitelenen bir yapıdır (Şekil 5.8). Atatürk Caddesi üzerinde ve Valilik, Adliye ve Defterdarlık yapıları ile ilişkili olacak bir konumda inşa edilmiş olması; bu yapının devlet yapıları ile olan ilişkisini anlamak ve kent içerisindeki konumunu değerlendirmek bakımından oldukça önemli bulunmaktadır.

Binanın cephesi, yan parselde bulunan Halk Partisi'nin cephesi ile aynı hizada tutulmuş ve önlerine geniş bir teras yapılarak iki yapının birbirine bağlanması sağlanmıştır. İzahat notlarında, bu durumun sonucunda tek bir bina etkisi yaratılmasının amaçlandığı belirtilmektedir (Arkitekt, 1938a).

⁷ Münevver Belen'e ait orijinal plan çizimleri ve Neşe Gurallar'ın Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık: kitabında yayınlanan "Bursa Halkevi ve Cumhuriyet Meydanı" çizimi kullanılarak yeniden çizilmiştir.

Şekil 5.9. Bursa Halkevi Kat Planları,⁸ Münvver Belen, 1938 (Arkitekt, 1938a).

Bursa Halkevi Projesi'nin Mimarı Münvver Belen'e ait izahat notları ve yapıya ait kat planları (Şekil 5.9) incelenmiş ve bu yolla, yapı içerisinde bulunan mekânların işlevleri ve birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bursa Halkevi yapısı, biri bodrum kat olmak üzere toplamda dört kattan oluşan bir yapıdır. Atatürk Caddesi üzerinde bulunan bu yapının girişi, antre görevi gören revaklı bir alan ile tanımlanmaktadır. Binanın ön cephesi boyunca uzanan bu yarı açık alan ile binaya

⁸ Münvver Belen'e ait orijinal plan çizimleri kullanılarak yeniden çizilmiştir.

girişte bir eşik alan oluşturulduğu ve girişin yumuşatıldığı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu alanın, kent zemininin sürekliliğinin sağlayarak, yapının kent ile olan ilişkisini de kurguladığını söylemek mümkündür.

Söz konusu revaklı alana girildikten sonra, yapıya ait birçok giriş bulunduğu görülebilmektedir. Bu girişlerin doğrudan ilgili birime ulaşılabilmesi amacıyla kurgulandığı düşünülmektedir. Yapının sol tarafında bulunan giriş, üst katlardaki yönetim birimlerine doğrudan ulaşılmasını sağlamaktadır. Sağ tarafta bulunan giriş ise, halkevi yapısının ana girişi niteliğindedir. Bu girişten kütüphane ve dersliklere doğrudan ulaşım sağlanmaktadır. Müsamere salonuna zemin kattan ulaşım için de, ayrı bir giriş kurgulanmış ve bir koridor ile müsamere salonunun holüne ulaşım sağlanmıştır.

Şekil 5.10. Bursa Halkevi İşlev Şeması.⁹

Bursa Halkevi Yapısının mekânlarının kullanım amaçları üzerinden, bir işlev şeması oluşturulmuştur (şekil 5.10). İşlev şeması incelenerek, mekânların yapı içerisinde

⁹Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, mekânların kullanım amaçları üzerinden bir işlev şeması oluşturulmuştur.

konumlarının ve birbirleri ile olan ilişkilerinin okunması amaçlanmaktadır. Kat planları üzerinden, işlev şemasının da yardımı ile, yapılarının mekânsal kurgusu detaylı olarak incelenmiştir.

Zemin katta, yalnızca Halkevine ait birimler bulunmaktadır. Tiyatro ve sinema salonu bu katta, birkaç basamak inilerek ulaşılan bir kotta bulunmaktadır. Bu birimle ilişkili olarak; gardırop, büfe, dinlenme alanları ve ıslak hacimler kurgulanmıştır. Tiyatro birimine zemin kattan ulaşılabilmesine karşın bu mekâna ait ana giriş, bir alt katta bulunmaktadır. Bu kattan bir merdiven ile zemin katta bulunan hole ulaşılmaktadır. Buradaki holün aynı zamanda sigara salonu görevi göreceği belirtilmektedir (Arkitekt, 1938a). Tiyatro salonunun girişlerinin yanı sıra, gardırop ve – bir koridor ile ayrılmış olan – ıslak hacim birimleri bu hol üzerinde bulunmaktadır. Film operatörü için salonun diğer tarafında, ayrı bir giriş ve merdiven düşünülmüştür. Tiyatro salonunun yanı sıra kütüphane ve okuma salonu da bu katta bulunmaktadır. Söz konusu mekânların giriş kotundan doğrudan ulaşılabilir nitelikte olmaları amaçlanarak bu katta kurgulandıkları düşünülmektedir.

Zemin katın bir üst kotunda bulunan Birinci Katın ise, neredeyse tamamen yönetim birimlerine ayrılmış olduğu görülmektedir. Bu katta kamuya açık bir birim olarak, yalnızca tiyatro salonun locaları bulunmaktadır. Bu katta bulunan yönetim birimleri ise; toplantı salonları, komite odaları, bürolar, başkan odası ve bu birimlere ait müştemilâttan oluşmaktadır.

En üst kat olan İkinci kat ise; yalnızca sol tarafta bulunan ince uzun kütlenin üzerine bir kat eklenmesi ile oluşmaktadır. Tiyatro salonunun bulunduğu alan yalnızca kütle olarak yükselmekte, ön cephede bulunan alanın ise tabanı teras olarak kullanılmaktadır.

İkinci kat tamamıyla Atatürk'ün ziyaret ve konaklaması için ayrılmıştır. Ön cephedeki kütlenin üst kısmı tamamen teras olarak bırakılmış ve Atatürk Dairesi ile ilişkilendirilmiştir. İzahat notlarında; kabul salonunun önündeki geniş terasın Atatürk'ün Bursa halkını selamlayabilmesine uygun olacak şekilde tasarlandığı ve bu terasın binanın hâkim köşesinde konumlandırılmış olmasının önemsendiği ifade edilmektedir (Arkitekt,

1938a). Ön cephede ve ikinci kat hizasında bulunan bu hitap balkonunun, yapının kent ile olan ilişkisini kurgulayan önemli unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir. Bu alan, ideolojik olduğu kadar mekânsal anlamda da, binanın halk ile kurduğu ilişkiyi tanımlar niteliktedir.

Zemin katın bir alt kotunda Bodrum katı bulunmaktadır. Bu kat, arazinin eğimli olması sebebiyle, yan ve arka sokaklara bakan cephelerde zemin kat olarak çalışmaktadır. Bu sayede, sinema antresi bu kata konulabilmiştir. Bu antreden giriş holüne ulaşmakta ve geniş bir merdivenle sinema sahnesinin olduğu koda çıkılmaktadır. Sinema salonunun altında spor salonu, duşlar ve alet odaları bulunmaktadır. Spor salonu, açık hava aktiviteleri yapılabilmesi amacı ile orta avlu seviyesinde ve bu alan ile ilişkili olacak şekilde tasarlanmıştır (Arkitekt, 1938a). Bodrum kat içerisinde spor alanları ve bu alanlara ait hazırlık birimlerinin yanı sıra, kalorifer dairesi ve kömürlük ile depolar bulunmaktadır. Aynı zamanda bu katta bir sığınak kurgulanmış ve bu kısım istenildiğinde verandanın altına kadar uzatılabileceği belirtilmiştir.

Tiyatro salonunun girişinin binanın ana girişinden ayrı olarak konumlandırılması, bu mekânların yapıdan bağımsız olarak çalışabilmesinin arzulandığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu durum, farklı zamanlarda sadece bu birimin kullanılmasına olanak vermesi sebebiyle, mekânsal bir zenginlik olarak yorumlanabilmekte ve özellikle kalabalık kullanımlar için avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Girişte küçük bir antre tasarlanmış olmasının da, yapının arka cephesi ile sokak arasında bir geçiş oluşturduğunu söylemek mümkündür.

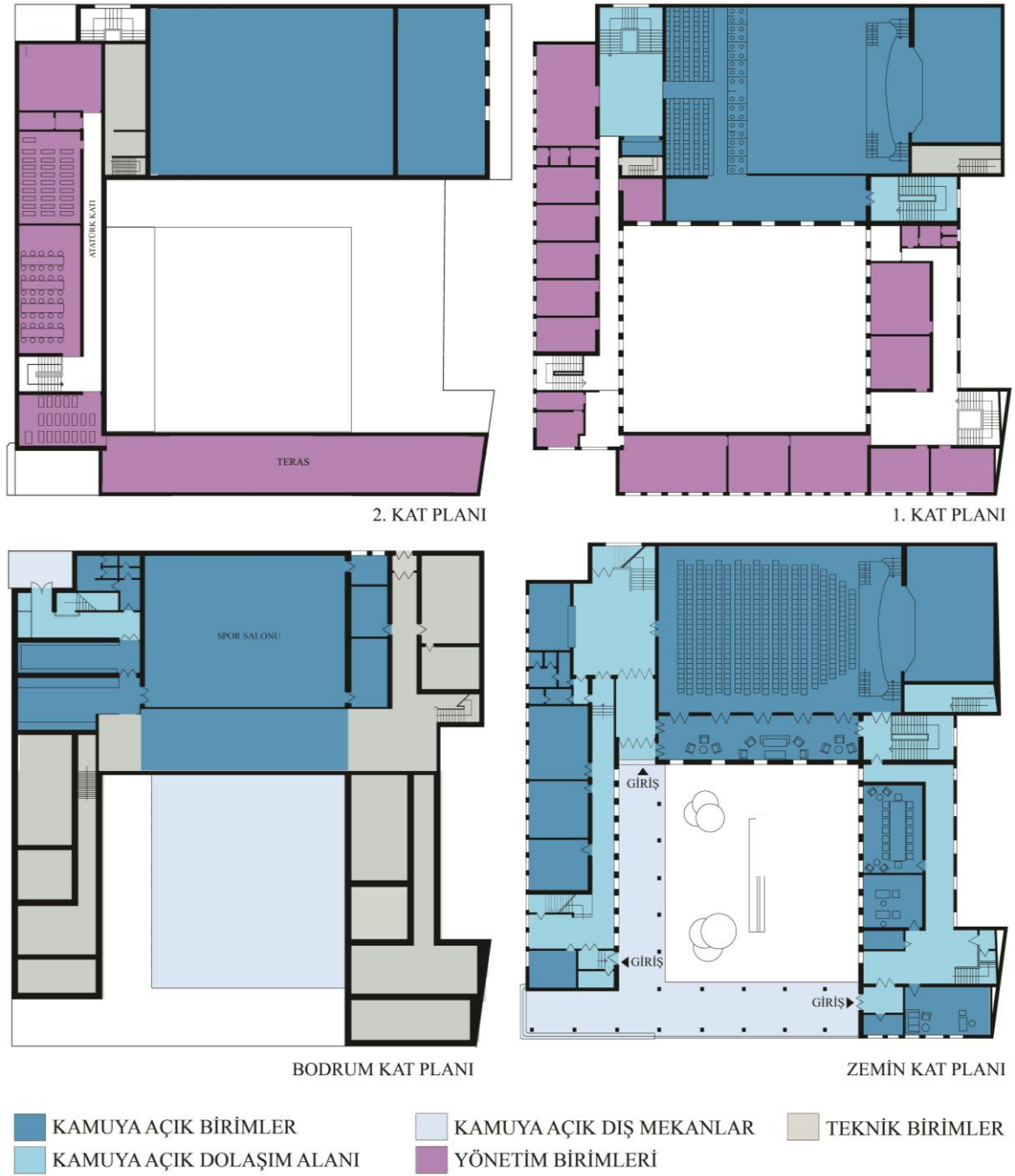
Tiyatro salonun yanı sıra bina içerisinde kurgulanan spor salonu ve ona bağlı olarak çalışan birimlere de bahsi geçen ayrı girişten ulaşılması; halkın istediği zamanda ve istediği biçimde kullanması amacıyla kurgulandığının göstergesidir. Spor salonunun devamında tasarlanmış olan tuvalet ve hazırlanma alanları gibi bölümler de, halkın bu alanlarda vakit geçirmesini kolaylaştıracak niteliktedir.

Giriş katta bulunan kütüphane, okuma salonu, tiyatro salonu ve ihtiyaca göre yerleştirilmiş ıslak hacimlerin; halkın sürekli kullanımına açık olduğu ve dolaysız olarak

ulaşılabildiği görülmektedir. Bu durum, bu yapının kamusal kullanıma uygun bulunması ve bu mekânların kamusal mekân olarak adlandırılmasında büyük önem taşımaktadır.

Bu okumalar sonucunda varılan başlıca sonuç; yapının mekânsal kurgusu oluşturulurken, halkın rahatça kullanabilmesinin büyük ölçüde gözetildiğidir. Ön cepheden ulaşılan zemin kat ve arka cepheden ulaşılan bodrum kat; halkın düzayak bir şekilde kullanımı için tasarlanmıştır. Üst katlarda ise halkın ulaşmasına gerek olmayan yönetim birimleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde, halka açık olan mekânların yönetim mekânlarından net bir biçimde ayrıldığını söylemek mümkün olacaktır.

Gerçekleştirilen plan okumalarından ve izahat notlarında belirtilen özelliklerden hareketle, yapının kat planları üzerinden bir kamusal okuması gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.11). Bu inceleme sırasında Zonguldak Halkevi'nde - ve diğer incelenen örneklerde - kullanılan yöntemler tekrarlanmış ve aynı lejant kullanılmıştır. Gerçekleştirilen bu analiz sırasında da, belirleyici olan unsur birimlerin kamuya açıklığıdır. Teknik birimler ve yönetime ait birimler kamunun kullanımına açık birimlerden ayrılarak, farklı renklerle ifade edilmiştir. Kamuya açık alanlar ise kendi içerisinde; kamuya açık birimler, kamuya açık dolaşım alanı ve kamuya açık dış mekânlar olmak üzere ayrılmıştır. Aynı rengin tonları ile ifade edilen bu mekânlar, temelde kamusal alanlar olarak değerlendirilmiş ancak, mekânsal anlamdaki farklılıkların birbirinden ayrılabilmesi adına derecelendirilerek gösterilmiştir.

Şekil 5.11.Bursa Halkevi Kamusalılık Analizi.¹⁰

Yapılan tüm incelemelerden ve kamusalılık analizinden yola çıkılarak, bu yapıya ait kullanım alanlarının mekânsal tasarımını belirleyen asli unsurun, ulaşılabilirlik ve kamuya açık bir kullanım sunabilmek olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Kamusal mekâna ait tartışmalarda değinilen, kamunun her kesimine açık olma amacını doğrudan, dolaysız ve

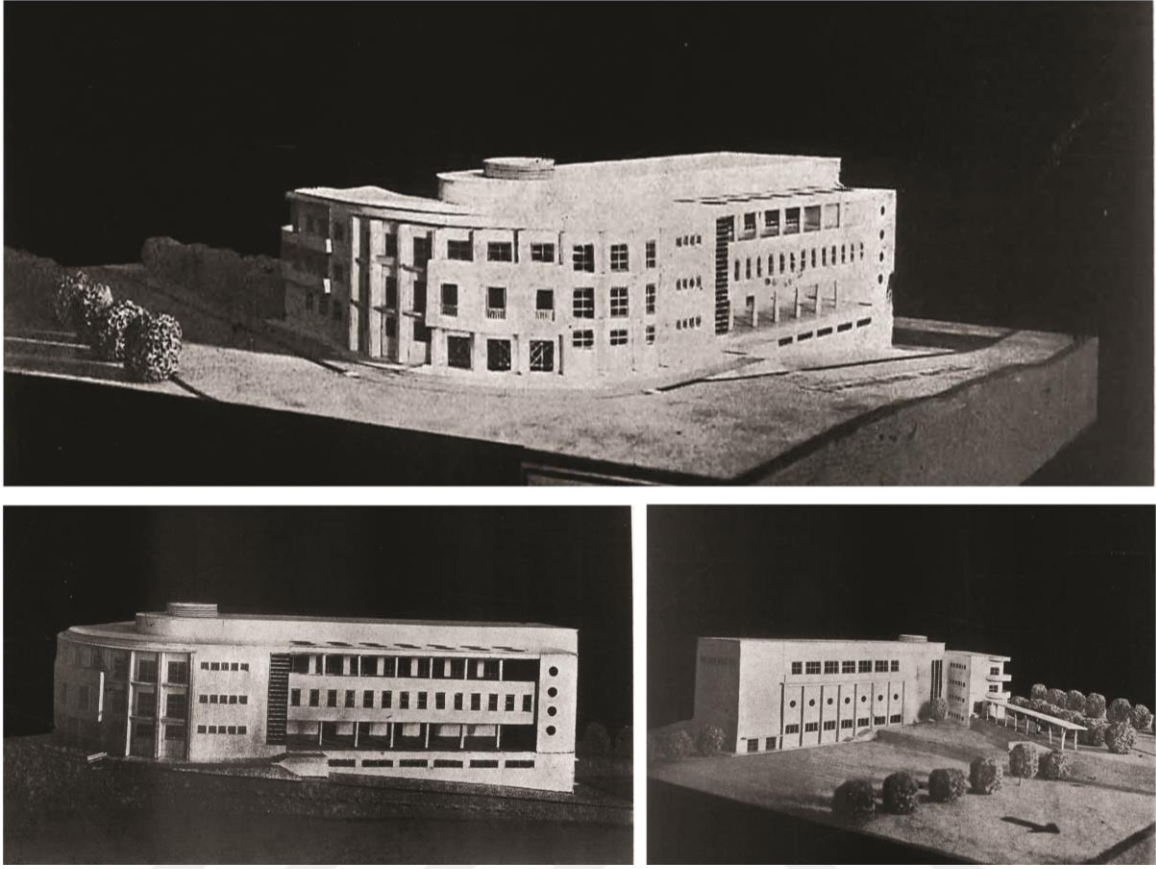
¹⁰ Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, kamuya açıklık üzerinden bir kamusalılık analizi yapılmıştır.

ücretsiz olarak gerçekleştirebilmesi ve bu açıklığın mekân kurgusu sırasında büyük ölçüde gözetilmesi, bu çalışmadaki kamusal bağlamında oldukça önemsenmektedir. Söz konusu yapının, inşa edildiği dönemin mimari ve toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda kamusal amaçlarını büyük ölçüde yerine getirdiği sonucuna varılmıştır.

5.3 Sivas Halkevi (1938)

Sivas Halkevi, 24 Şubat 1933 günü kurulmuş ve Vali, Ordu Müfettişi, Kolordu Komutanı, Fırka Kumandanı gibi isimlerin katılımı ile açılışı gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, daha sonra Selçuk Ortaokulu olarak kullanılacak olan, taş binada çalışmalarına başlamıştır. Sonrasında daha konforlu ve imkânları daha fazla olan bir binanın yapılması kararı alınmıştır (Taşdemir, 2002). Bu istek doğrultusunda da, Sivas Halkevi Yapısı için bir proje elde etmek amacıyla mimari proje yarışması açılmıştır.

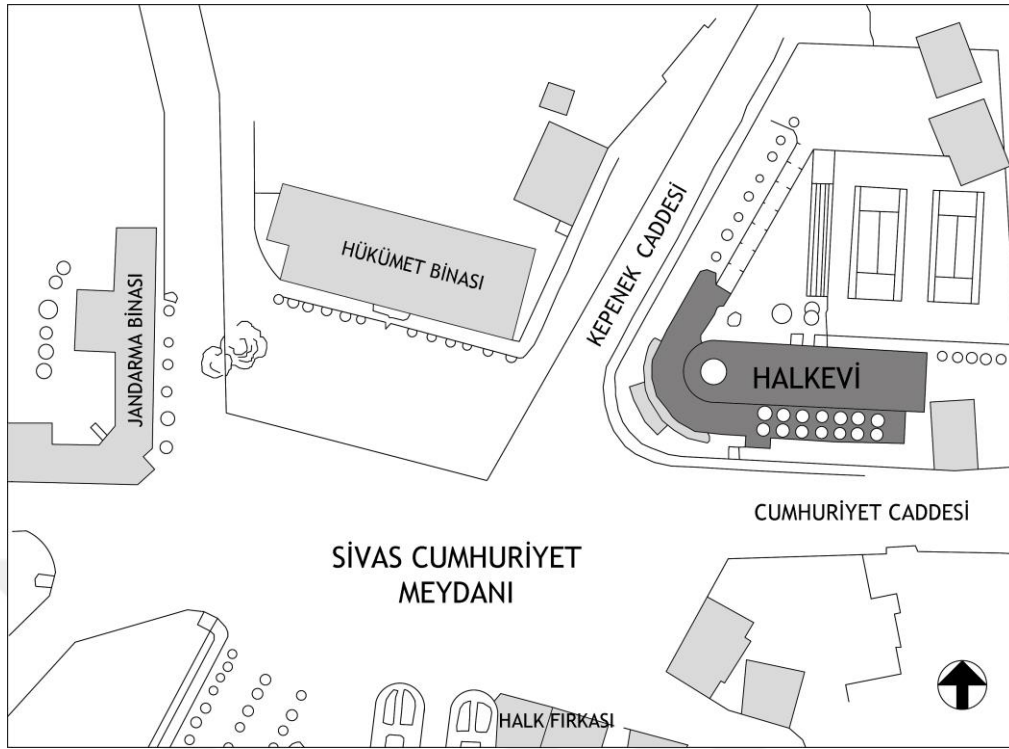
Sivas Halkevi, projesi mimari bir yarışma sonucundan belirlenen bir diğer halkevi örneğidir. 1938 yılında Sivas Cumhuriyet Halk Partisi Başkanlığı tarafından, Sivas Cumhuriyet Meydanında tahsis edilen arsa üzerine bir Halkevi inşasına karar verilmiş ve uluslararası bir mimarlık yarışması düzenlenmesi kararı alınmıştır. Dönemin birçok yapısının doğrudan yabancı mimarlara yaptırılmasına karşın, Sivas Halkevi Projesinin mimari bir yarışmaya açılması Türk mimarları oldukça memnun etmiş ve ulusal mimarlık anlayışı adına heyecanlandırmıştır (Arkitekt, 1939).

Şekil 5.12. Sivas Halkevi Maket Fotoğrafları, Nazif Asal ve Emin Necip, 1938 (Arkitekt, 1939).

Dönemin önemli kentlerinden birisi olan Sivas'ın kent merkezinde inşa edilmesi planlanan Halkevi yapısının dönemi için önemsenen projelerden olduğunu söylemek mümkündür. Tıpkı Bursa Halkevinde olduğu gibi bu yapıda da, Atatürk'ün yurt gezilerinde konaklaması için özelleşmiş bir Atatürk dairesi istenmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Ancak, birinci olarak seçilen projenin yapım kararı alınmasına karşın yapının inşa sürecinin tamamlanamamış olması; dönemin ekonomik koşulları ve yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi olarak yorumlanabilmektedir.

Yarışmaya katılan on üç Türk mimarın projeleri içerisinde birinciliği, Mimar Nazif Asal ve Emin Necip'e ait ortak proje (Şekil 5.12) kazanmıştır.

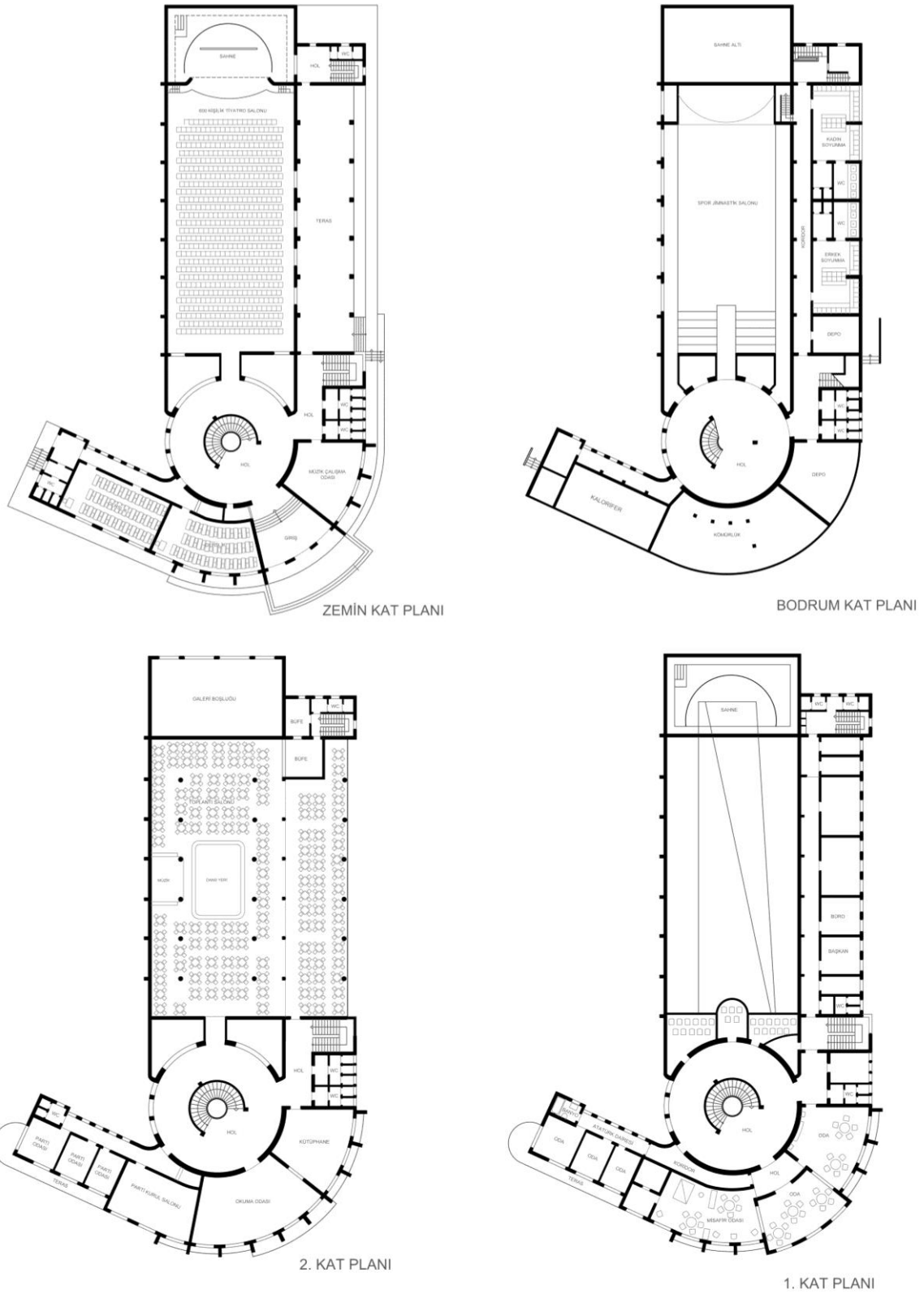

Şekil 5.13. Sivas Halkevi Vaziyet Planı, Nazif Asal ve Emin Necip, 1938 (Arkitekt, 1939).

Sivas Halkevi yapısının projesinin belirlenmesi için düzenlenen mimari yarışmaya ait müsabaka programında; yapının iki cephesinin sokağa iki cephesinin ise bahçeye bakacak şekilde konumlanmasının istendiği belirtilmektedir (Arkitekt, 1939). Nazif Asal ve Emin Necip'e ait projede de bu durumun sağlandığı görülmektedir (Şekil 5.13). Sivas Halkevi, diğer Halkevi örneklerinde de sıkça rastlandığı gibi, Cumhuriyet Caddesi ve Cumhuriyet Meydanı üzerinde konumlandırılmıştır. Yapının konumlanış biçiminden, meydan ile ilişkisi okunabilmektedir. Yapının girişinin de doğrudan meydana bakacak şekilde ve anıtsal bir yapıda olması da bu ilişkiyi vurgular niteliktedir.

Hükümet Meydanı olarak da adlandırılan bu meydana, aynı zamanda Hükümet Binası, Jandarma Binası ve C.H.F. Binası da bulunmaktadır. Bu durum da Halkevi Binasının konumunu belirleyen etkenlerdendir.

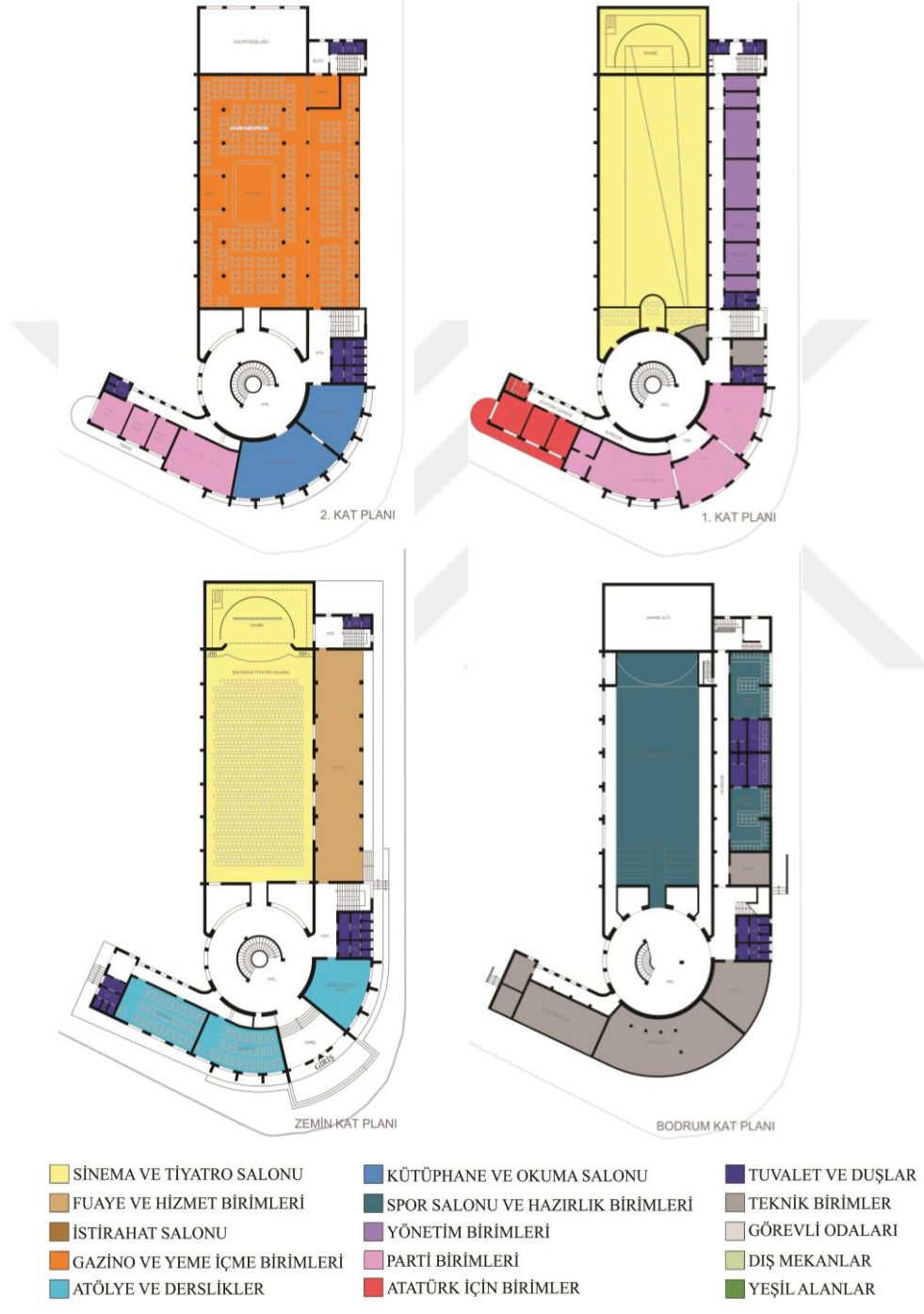
Nazif Asal ve Emin Necip'in hazırladığı projedeki yapı önerisi incelendiğinde, yapının; biri bodrum kat olmak üzere toplamda dört kattan oluştuğu görülebilmektedir (Şekil 5.14) ve bu katların hepsinde kamu kullanımı için tasarlanmış birimler bulunmaktadır.

Şekil 5.14. Sivas Halkevi Kat Planları¹¹, Nazif Asal ve Emin Necip, 1938 (Arkitekt, 1939).

¹¹ Nazif Asal ve Emin Necip'e ait orijinal plan çizimleri kullanılarak yeniden çizilmiştir.

Yapıya ait kat planları ve yarışma şartnamesinde belirtilen ihtiyaç programı incelenerek, mekânların kullanım amaçları üzerinden, bir işlev şeması oluşturulmuştur (şekil 5.15).

Şekil 5.15. Sivas Halkevi Kamusalılık Analizi¹².

¹² Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, mekânların kullanım amaçları üzerinden bir işlev şeması oluşturulmuştur.

Hazırlanan işlev şeması yoluyla, Sivas Halkevi Yapısı'na ait mekânların işlevlerinin yanı sıra konumlarının ve birbirleri ile olan ilişkilerinin de incelenmesi amaçlanmaktadır. Kat planları ve işlev şemaları üzerinden, yapının mekân kurgusu detaylı olarak incelenmiştir.

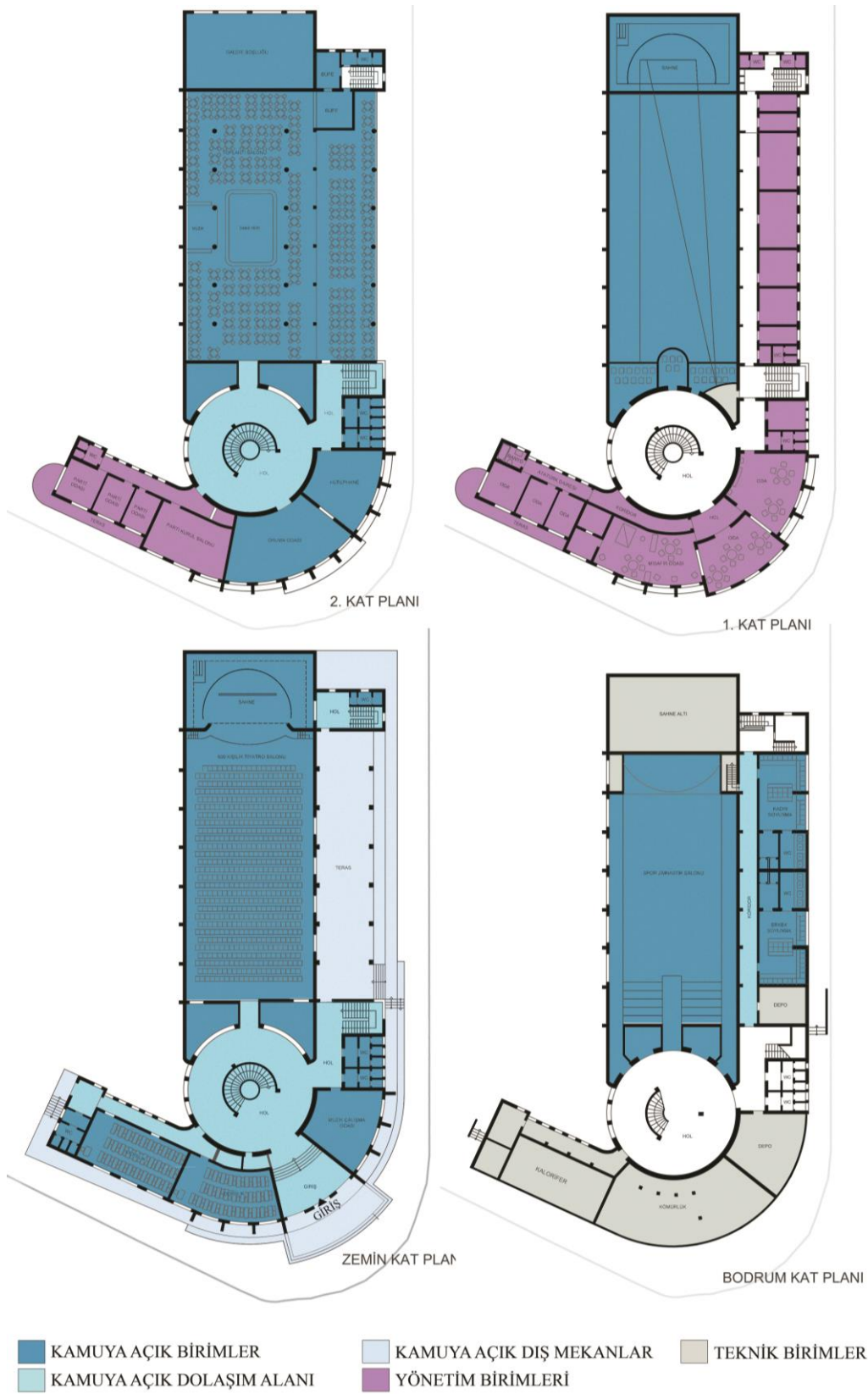
Doğrudan meydana bakan ve anıtsal bir biçimde tasarlanmış girişten, zemin katta bulunan hole ulaşıldığı görülmektedir. Holün tam karşısında tiyatro ve sinema salonu olarak kullanılması planlanan ana salon bulunmaktadır. 600 kişi kapasiteli olarak tasarlanan bu salondan yan tarafta bulunan yarı açık terasa çıkışlar bulunmaktadır. Zemin katta aynı zamanda derslikler ve müzik çalışma odası bulunmakta ve bu birimlerle ilişkili olacak şekilde, çok sayıda ıslak hacim birimine rastlanmaktadır.

Ana holde bulunan döner merdiven ile ulaşılan 1. Katta; tiyatro salonuna ait locaların girişleri bulunmaktadır. Yaklaşık 25 kişi kapasiteli olan bu localara tek girişler yalnızca bu kattan sağlanmaktadır. Localar dışında kalan alan ise, kamuya açık birimlerden ziyade parti ve yönetim birimleri olarak tasarlanmıştır. Bu katta; Atatürk'e tahsis edilmiş bir daire ve şartnamede istendiği üzere bu daire ile ilişkili olacak bir misafir odası bulunmaktadır. Bu alanın Halkevi Binası içerisinde önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Atatürk dairesinin ön kısmında bir teras bulunmaktadır. Bu teras özel olarak hitabet balkonu olarak belirtilmemiştir ancak gerekli durumlarda bu işlevi de karşılayabileceği düşünülmektedir. Halkevi'nin yönetim birimleri de bu katta ve ayrı bir koridor üzerinde konumlanmaktadır. Başlıca yönetim birimleri; Başkan ve Kurul Odası, büro, komite çalışma odaları ve misafir odaları olarak sayılabilmektedir.

En üst kat olan ikinci katta ise; Halkevi'nin önemli birimlerinden bir diğeri olan gazino bulunmaktadır. 600 kişi kapasiteli olan bu mekân kendisine ait dans yeri, sahne ve büfe barındırmaktadır. Gazinonun yanı sıra, kütüphane ve okuma odası da bu katta bulunmaktadır. Atatürk Dairesi'nin üst kısmına denk gelen alana ise, Parti odaları ve parti Kurul Salonu yerleştirilmiştir. Parti odalarının önünde de bir teras bulunmaktadır. Bu birimler ayrı bir koridor üzerinde konumlandırılmış ve bir kapı ile Halkevinin ana holünden ayrılmıştır.

Zemin katın alt kotunda bir bodrum katı bulunmaktadır. Bu kat – Zonguldak Halkevi örneğinde de olduğu gibi – zeminde oluşan meyilden faydalanılarak inşa edildiği için, tam olarak toprağın altında kalmamaktadır. Spor alanları ve teknik hacimler bu birimde konumlandırılmış olup, bu katta bir servis girişi de düşünülmüştür. Tiyatro salonunun alt kısmında kalan büyük alan, kapalı jimnastik salonu olarak tasarlanmıştır. Bu birimin kendisine ait bir merdivenli tribünü de mevcuttur. Kapalı jimnastik salonu tasarlanırken, yan tarafta kalan ve zemin kattaki terasın alt tarafına denk gelen alanda; soyunma odaları ve ıslak hacimler düşünülmüştür. Bu birimlerin boyutlarının, aynı anda çok kişinin kullanımına imkân verecek şekilde tasarlandığı söylenebilmektedir. Depo, kömürlük ve kalorifer dairesi de bu katta konumlandırılmaktadır.

Yapılan plan okumaları yoluyla mekânsal kurgunun incelenmesinin ardından; yapının kat planları üzerinden bir kamusal okuması gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.16). Bu inceleme sırasında Zonguldak ve Bursa Halkevleri'nde kullanılan yöntemler tekrarlanmış ve aynı lejant kullanılmıştır. Gerçekleştirilen bu analiz sırasında, belirleyici olan unsur birimlerin kamuya açıklığıdır. Teknik birimler ve yönetime ait birimler kamunun kullanımına açık birimlerden ayrılarak, farklı renklerle ifade edilmiştir. Kamuya açık alanlar ise kendi içerisinde; kamuya açık birimler, kamuya açık dolaşım alanı ve kamuya açık dış mekânlar olmak üzere ayrılmıştır. Aynı rengin tonları ile ifade edilen bu mekânlar, temelde kamusal alanlar olarak değerlendirilmiş ancak, mekânsal anlamdaki farklılıkların birbirinden ayrılabilmesi adına derecelendirilerek gösterilmiştir.

Şekil 5.16. Sivas Halkevi Kamusalılık Analizi¹³.

¹³ Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, kamuya açıklık üzerinden bir kamusalılık analizi yapılmıştır.

Sivas Halkevi Projesi üzerinden gerçekleştirilen plan okumaları ve kamusalılık analizi ile mekânların kamuya açıklığı incelenmiştir. Bu bağlamda, Zemin Kat'ın tamamen kamu kullanımına açık olacak şekilde tasarlanmış olması önemli bir özellik olarak yorumlanmaktadır. Yapı genelinde kamu kullanımına açık alanların çoğunlukta olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durumun yanı sıra, yönetim birimlerinin yapının kütlesi içerisinde izole edilmiş bir biçimde konumlandığını da söylemek mümkündür. Binaya ait tek bir giriş olması da, yönetim birimlerinin öncelikli mekânlar olmadığının bir göstergesi olarak okunabilmektedir. Ayrı bir yönetici girişi kurgulanmaması, yapının ana kullanıcısının halk olduğu şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın, tek bir giriş bulunması, yapının farklı zamanlarda farklı biçimlerde kullanımını kısıtlayabilecek bir faktör olarak da ele alınabilmektedir.

Söz konusu yapının inşa edilmesi planlanan konumun, kent merkezinde olmasının binanın ulaşılabilirliği ve kentlinin kullanım sıklığı açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Buna karşın, yapının kent ile olan ilişkisi, Bursa Halkevi örneğinde olduğu gibi, yapı girişi ile kurgulanmamıştır. Bursa Halkevi'nde kitleyi önce içeri çekip sonra yapıya almayı sağlayan avlulu bir giriş tasarlanmıştır (Bkz. 4.8). Bu durumun yapının kent ile olan ilişkisini yumuşatarak, günlük hayat içerisindeki kullanımını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Sivas Halkevi Projesi'nde ise, giriş çok daha tanımlı ve biçimi ile yapının kendisini vurgulayacak şekilde anıtsaldır.

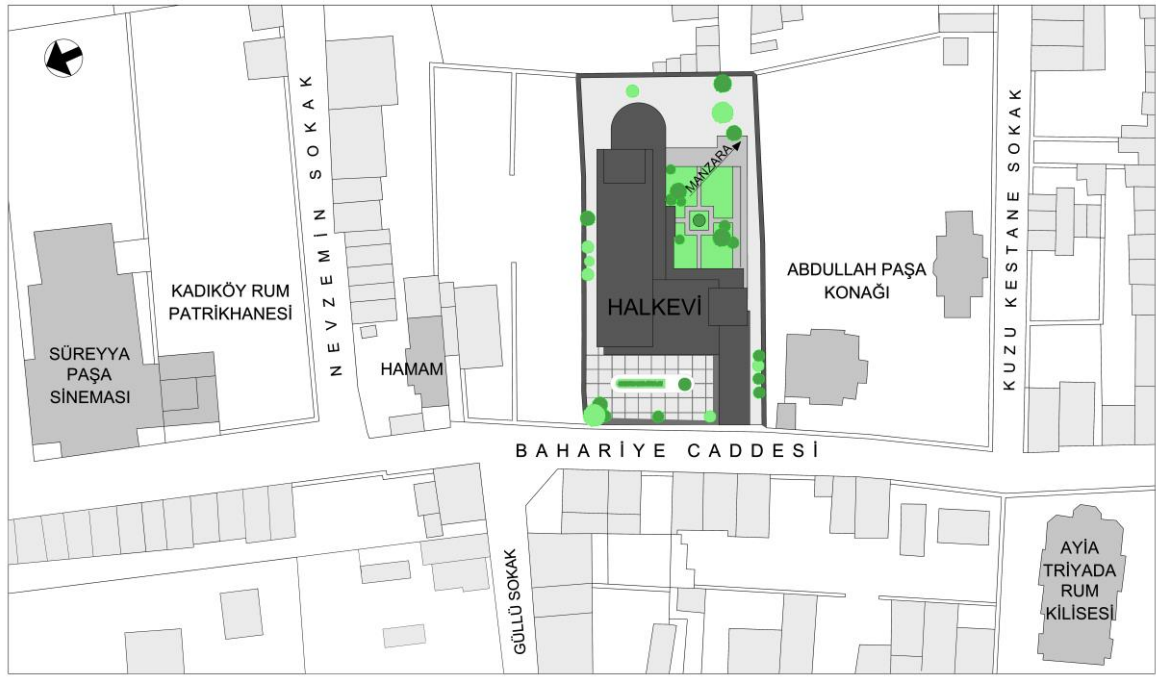
Yapı genelinde kamu kullanımına açık olacak şekilde hem kapalı hem de açık mekânların tasarlanmış olması da olumlu bulunan bir diğer unsurdur. Zemin katta teras olarak tanımlanan ve tiyatrodan ulaşarak toplu kullanıma olanak veren mekân, tamamen kamu kullanımı için tasarlanmış bir yarı açık mekân olarak ele alınabilmektedir. Aynı şekilde, 600 kişilik tiyatro salonu ve 600 kişilik bir gazino barındırması da, aynı anda büyük kalabalıklara hizmet verme amacını ifade etmektedir.

Özetle, Sivas Halkevi'nin de, tıpkı incelenen diğer örneklerde olduğu gibi, mekânsal tasarımının kamuya açıklık üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.

5.4 Kadıköy Halkevi (1938)

Kadıköy Halkevi, 1935 yılında İstanbul Halkevinin lağvedilmesi sonucunda kurulan Halkevlerinden bir tanesidir. 19 Şubat 1932 tarihinde, ilk kurulan 14 Halkevinden birisi olan İstanbul Halkevi, daha sonrasında 22 Şubat 1935 tarihinde lağvedilerek yerine; Eminönü, Şehremini, Kadıköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Üsküdar ve Şişli Halkevleri kurulmuştur (Özacun, 2002). Kadıköy Halkevi'nin açılma süreci ise, dönemin CHP İstanbul Başkanı Cemal Tunca'nın başlattığı çalışmalar sonucunda başlamıştır. Dönemin İstanbul Milletvekillerinin de içinde bulunduğu bir komite kurulmuş ve bu komite aracılığıyla bağışlar toplanarak Halkevi için finansman sağlanmıştır. Kadıköy Halkevi'nin ilk faaliyete başladığı yer olan Bahriye Gül Sokağında bir bina kiralanmış ve faaliyete başlamıştır (Malkoç ve Şahin, 2006).

1937 yılının sonunda, Bahriye'deki konağın çalışmalar için yetersiz olacağı düşünüldükçe, Halkevi Başkanı olan Celal Esat Arseven'in de katılımı ile bir komisyon oluşturulmuş ve yapılması istenilen yeni halkevi binası yarışmaya açılmıştır (Malkoç ve Şahin, 2006). Yarışmada birinciliği Yüksek Mimar Rüknettin Güney'in projesi kazanmış ve proje belirlenmiş olduğu gibi, hemen inşaatla başlamıştır.

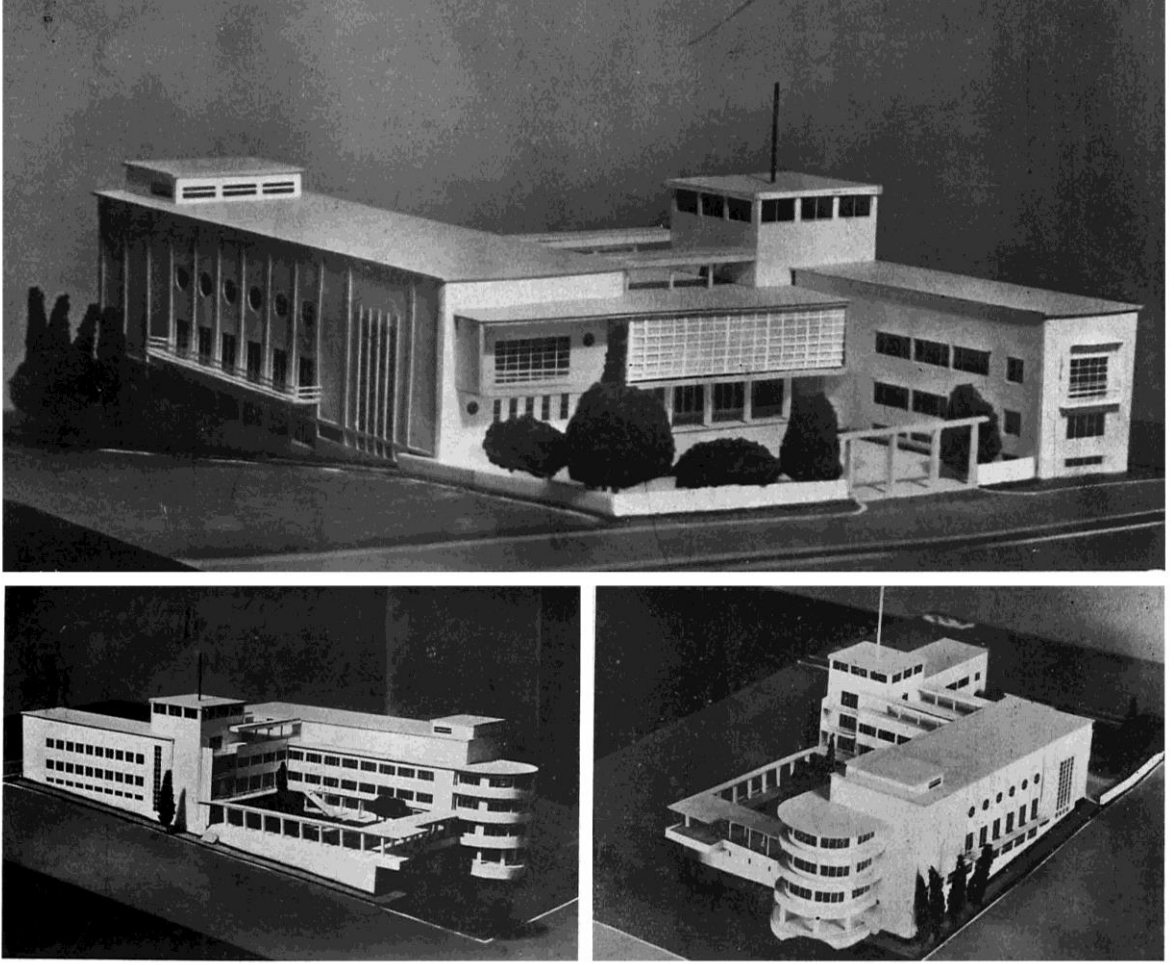

Şekil 5.17. Kadıköy Halkevi Vaziyet Planı¹⁴ (Arkitekt, 1938b; Pervitiç Haritası, 1938).

Kadıköy Halkevi Binası, kent içerisinde merkezi bir konuma sahip olmasına karşın, incelenen diğer örneklerden farklı olarak, kentin bürokratik merkezinde bulunmamaktadır. Yapıya ait Vaziyet Planı (Şekil 5.17) incelendiğinde, yapının bir kent meydanı üzerinde konumlanmadığı da görülebilmektedir.

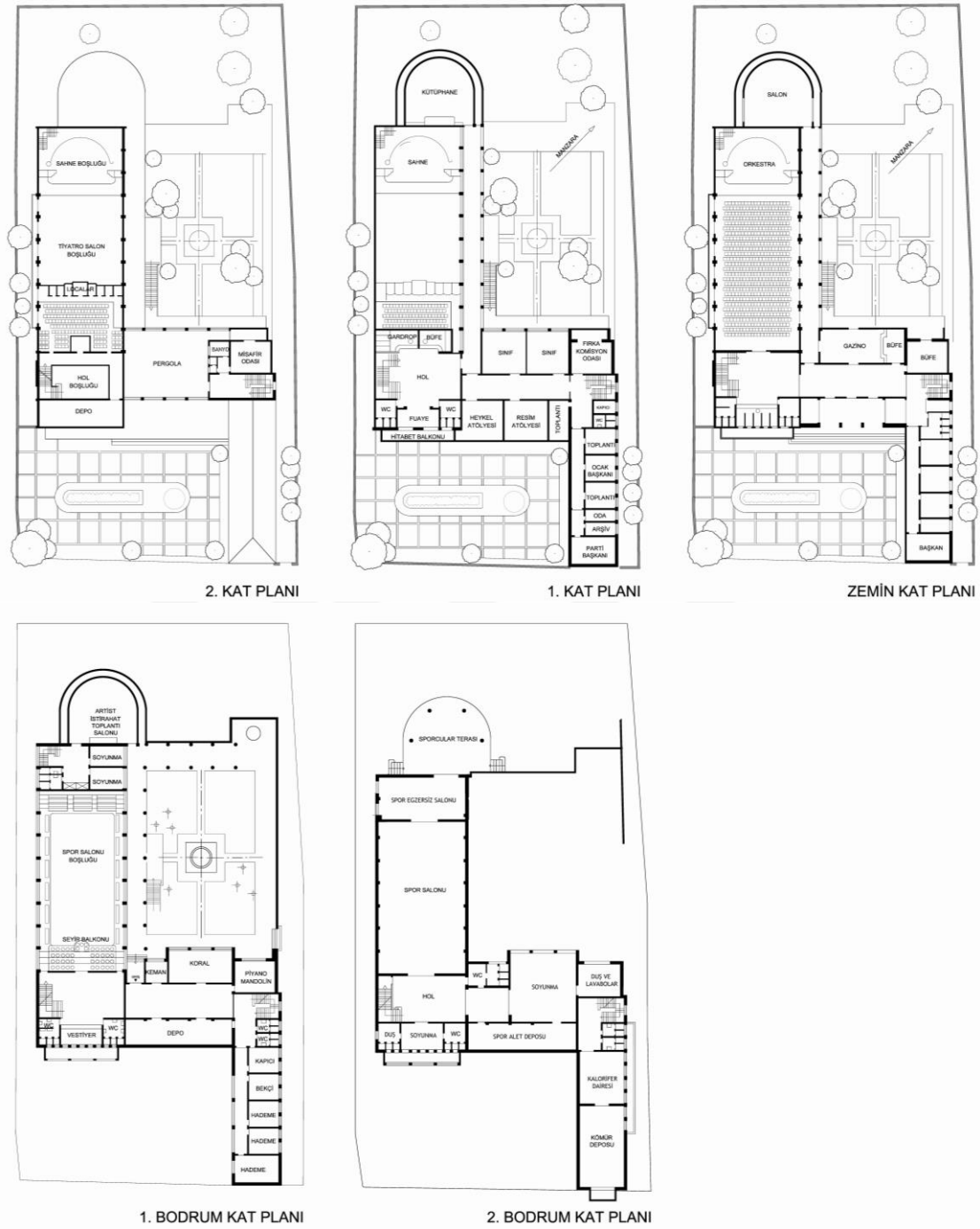
Bu durumun temel sebebinin, İstanbul'da 7 farklı noktada açılan, ilçe Halkevlerinden biri olacak şekilde tasarlanması olduğu düşünülmektedir. Ancak tanımlı bir kent merkezinde bulunmamasına karşın, kentteki konumunun oldukça merkezi olduğunu söylemek mümkündür. Süreyya Paşa Sinemasının olduğu caddede bulunması ve civarında farklı başka sinemalar ve çokça eğitim yapısının bulunması (Pervitiç Haritası, 1938) bu bölgenin aynı zamanda bir kültür merkezi olarak değerlendirilebileceği şeklinde de yorumlanabilmektedir.

¹⁴ Rüknettin Güney'e ait Vaziyet Planı ve Topograf J. Pervitiç tarafından 1938'de çizilen Kadıköy Bahariye Gayrimenkul Haritası kullanılarak yeniden çizilmiştir.

Şekil 5.18. Kadıköy Halkevi Maket Fotoğrafları, Rüknettin Güney, 1938 (Arkitekt, 1938b)

Kadıköy Halkevi Projesi'nin Mimarı Rüknettin Güney'e ait proje izahat notunda; yapı tasarlanırken Bahariye caddesinin dar olması sebebiyle, tiyatro ve müsamere salonlarından aynı zamanda çıkacak halkın yolu kapatmamaları ve otomobillerine rahatça binebilmeleri için, bina antresinin geri çekildiği ve antrenin önünde bir avlu kurgulanmış olduğu belirtilmektedir (Şekil. 5.18). Bu durumun yanı sıra, bu avluda şenlik günlerinde halkın toplanarak, fuaye balkonundan söylenecek nutukları dinleyebilmesinin amaçlandığı da vurgulanmaktadır (Arkitekt, 1938b). Dolayısıyla, yapının önünde oluşturulan bu alanın, bir kent meydanı görevi gördüğünü ve yapının kent ile olan ilişkisini kurguladığı söylemek mümkündür. Yapının girişinin bir meydan ile sağlanmış olmasının, halkın gündelik hayat içerisindeki kullanımının yanı sıra, özel günlerdeki kullanımı için de kolaylaştırıcı bir unsur olduğu sonucuna varılmaktadır.

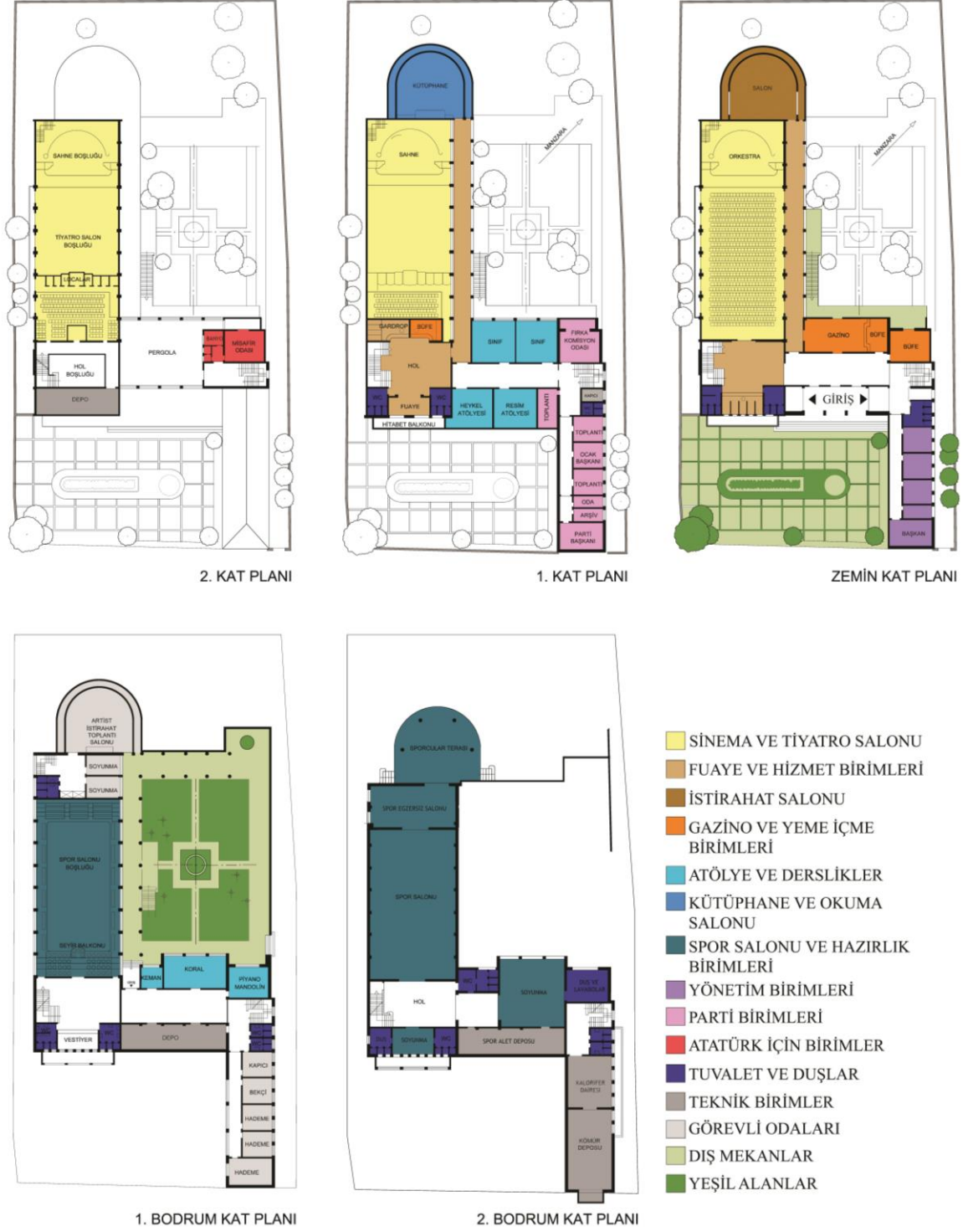

Şekil 5.19. Kadıköy Halkevi Kat Planları¹⁵, Rüknettin Güney, 1938 (Arkitekt, 1938b).

Kadıköy Halkevi Yapısı; ikisi bodrum, birisi zemin kat olmak üzere beş kattan oluşmaktadır (Şekil 5.19). Ancak binanın konumlandığı arsanın mevcut eğiminden faydalanılması sebebiyle, bütün katlar toprağın üzerinde kalmakta ve ışık almaktadır.

¹⁵ Rüknettin Güney'a ait orijinal plan çizimleri kullanılarak yeniden çizilmiştir.

Yapıya ait kat planları üzerinden, mekânların kullanım amaçları dikkate alınarak, bir işlev şeması oluşturulmuştur (şekil 5.20).

Şekil 5.20. Kadıköy Halkevi İşlev Şeması¹⁶.

¹⁶Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, mekânların kullanım amaçları üzerinden bir işlev şeması oluşturulmuştur.

Yapıya ait işlev şeması incelenerek, mekânların kullanım amaçlarının yanı sıra, yapı içerisinde konumlarının ve birbirleri ile olan ilişkilerinin okunması amaçlanmaktadır. Kat planları ve işlev şeması üzerinden, yapıya ait mekân kurgusu detaylı olarak incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda, yapının sağ bölümünde tamamen müstakil olan idare kısmı, sol bölümünde ise halk kısmının bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, diğer Halkevi yapılarında da görüldüğü gibi, yönetim birimleri ile halka açık birimlerin birbirinden mekânsal olarak ayrılması olarak yorumlanabilir.

Zemin katta kurgulanan ana giriş, yapının önündeki meydan ile tanımlanmıştır. Meydandan geçerek ulaşılan ana kapıdan, tiyatro salonu ve gazinoya geçişi sağlayan ana hole ulaşılmaktadır. Binaya girildiğinde, geniş camlardan Fenerbahçe, Marmara ve yeşillikler manzaralarıyla karşılaşılması da önemsenmekte ve bu durumun sokaktan görülerek halkı içeri çekmek için güzel bir vesile olacağı öne sürülmektedir (Arkitekt, 1938b).

Zemin katta bulunan ana holden ulaşılan Tiyatro salonunun kendisine ait büfe, gardirop ve ıslak hacimleri bulunmaktadır. Tiyatro salonuna ait fuaye alanı ise, bir üst katta ve ön cepheye bakacak şekilde konumlanmaktadır. İzahat notlarında; tiyatro salonunun aynı zamanda müsamere, dans, konferans ve sinema salonu olarak kullanılacağından meylsiz olarak yapıldığı belirtilmekte ve salonun yan kapılarından güzel manzaralı galeriye çıkıldığı tarif edilmektedir. Zemin katta 581, galeride 183 ve şeref localarında 136 olmak kişi olmak üzere tiyatro salonu 800 kişiliktir (Arkitekt, 1938b). Tiyatro salonunun farklı işlevlerde kullanılabiliyor olması, mekânsal anlamda bir zenginlik olarak yorumlanabileceği gibi, yapının farklı zaman dilimlerinde kullanılmasını kolaylaştırması açısından da olumlu bulunmaktadır. Aynı zamanda Kadıköy Halkevi'ne ait tiyatro salonu incelenen diğer örneklerin salonlar ile kıyaslandığında, hem boyutları hem de seyirci kapasitesi bakımından karşılaşılan en büyük salon olduğunu söylemek mümkündür.

Tiyatro salonunun yanı sıra, gazinodan ve ana koridordan da ulaşılabilen galerinin devamında da, dairesel formlu bir istirahat salonu bulunmaktadır. Bu salonun, gazino ile birlikte, yapının en güzel manzarasına bakacak şekilde; konumlandığı belirtilmektedir (Arkitekt, 1938b). Zemin katta ve girişin tam karşısında bulunan gazino kısmının kendisine

ait büfesi bulunmaktadır. Boydan boya bahçeyi görecektir şekilde konumlandırılan bu mekândan arka bahçeye inen terasa çıkış bulunmaktadır.

Ana girişin sağ tarafında bulunan ve inşa edildiği bütün katlarda teknik birimler ya da yönetim birimlerini karşılaması sebebiyle, izahat notlarında bağımsız yönetim bölümü olarak anılan bölüm ise; zemin katta ana holden bir kapı ile ayrılmasının yanı sıra, meydana bağımsız bir şekilde kullanılabilen bir girişe sahiptir. Bu durum binanın farklı işlevlere sahip bölümlerinin bağımsız olarak çalışabilmesi olarak yorumlanmaktadır.

Girişin bir üst kotunda bulunan, yapının 1. Katında da, aynı plan kurgusunun devam ettiği gözlemlenebilmektedir. Bu katta tiyatro salonuna ait loncalar bulunmaktadır. Merdiven ile ulaşılan geniş holün cepheye bakan kısmı fuaye olarak özelleştirilmiş ve karşısına bir büfe yapılmıştır. Bu alanda, gardırop ve ıslak hacimler de bulunmaktadır. Holden bir kapı ile ulaşılan koridorda ise; heykel atölyesi, resim atölyesi, toplantı odası ve sınıflar olmak üzere Halkevi birimleri bulunmaktadır. Bu koridora dik bir şekilde bağlanan uzun bir koridor ile ulaşılan kütüphane kısmı, tiyatro sahnesinin arka tarafında kalmaktadır. Bu uzun koridor da kütüphanenin bir bölümü olarak değerlendirilmiş; uzun duvarlar raf için kullanılırken; bahçeye bakan pencerelerin önüne oturma birimleri yerleştirilmiştir. Halkevi yapılarının en önemli birimlerinden bir tanesi olan kütüphanenin, bu yapının plan çözümlerinde de önemsenen bir unsur olduğu söylemek mümkündür.

Yönetim birimi olarak ifade edilen bölüm, bu katta Parti birimlerini barındırmaktadır. Fırka Komisyon Odası, Ocak Başkanı ve Parti Başkanlarının odaları ve toplantı odaları bulunan bu birimin kendisine ait bir ıslak hacim birimi de vardır ve binanın kalanından bağımsız olarak kullanılabilen bir merdiven ile de ulaşılabilir. Bu anlamda, Halkevi birimlerinden tamamen ayrı bir alan olarak çalıştığını söylemek mümkündür.

Yapının en son katı olan 2. Kat, yapının yalnızca belirli kısımlarının yükseltilmesi ile oluşturulmuş bir kattır. Tiyatro salonunun bulunduğu kütlede, salon boşluğu yükseklik olarak bu katta da devam ettirilmiş ancak bu kata yalnızca bir depo, küçük bir ışık ve sinema odası ve bu alanlara ulaşmayı sağlayan merdiven inşa edilmiştir. Bu katta bulunan diğer birim ise, misafir odasıdır. Yönetim kısmına ait merdiven ile ulaşılan bu birim;

misafir odası ve bu odaya ait ıslak hacimlerden oluşmaktadır. Bu birim ile tiyatro salonunun kütlesi arasında kalan alan pergola olarak düzenlenmiştir. İzahat notlarında bu birim açıklanırken; binadan tamamen ayrı en üst kata, banyosu ile birlikte bir misafir odası tasarlandığı ve terası için de bahçe düzenlemesi düşünüldüğü belirtilmiştir (Arkitekt, 1938b). Bu birimin diğer Halkevi örneklerinde rastlanan Atatürk Dairesine benzer yapıda bir mekân olduğu düşünülmektedir. Ancak bu durumun özellikle belirtilmemiş olması sebebiyle, daha genel anlamda, Parti'ye ve Halkevi'ne ait misafirler için tasarlanmış bir mekân olarak tarif edilebilmektedir.

Yapının giriş katının bir alt kotunda Bodrum Katı bulunmaktadır. Zemin katta bulunan tiyatro salonuna ait teknik birimler bu katta çözülmüştür. Artistlere ait soyunma ve dinlenme alanları sahnenin altında tasarlanmış ve büyük ölçekli dekorların girişinin bu kattan sağlanması planlanmıştır (Arkitekt, 1938b). Bu katta aynı zamanda, girişin altında büyük bir depo bulunmaktadır. Yapının sağ tarafında bulunan yönetim bloğunun alt katındaki alanda ise, hademe, bekçi ve kapıcı odaları bulunmaktadır. Ana merdiven ile ulaşılan holden, bir alt katta (2. Bodrum) bulunan spor salonunun seyir balkonuna ulaşılabilir. Bu kattaki ihtiyaç için kurgulanan vestiyer ve ıslak hacimlere de bu hol üzerindedir. Piyano, Mandolin, Keman ve Koral Atölyeleri bu katta bulunmakta ve bu kattan bir merdiven yoluyla arka bahçeye inen terasa ulaşılabilir.

2. Bodrum Katından arka bahçeye çıkış mümkündür. Bu katta bir sporcular terası kurgulanarak, açık hava spor aktivitelerinin gerçekleştirilebilmesi sağlanmıştır. Bu mekân, ana holden ulaşılan kapalı spor salonu ve onun devamında bulunan spor egzersiz salonunun devamı olarak çalışmaktadır. İzahat notlarında, spor salonunun havadar ve aydınlık olmasının önemsendiği de belirtilmektedir (Arkitekt, 1938b). Bu katta spor salonlarının dışında, ıslak hacimler ve hazırlık alanları bulunmaktadır. Kadın ve erkekler için ayrı olarak kurgulanan soyunma alanları ve ıslak hacimlerin oldukça büyük metrekarelerde olması, çok fazla kişinin kullanımı için tasarlandığını göstermektedir. Bu katta bulunan diğer birimler ise; kömür deposu, kalorifer dairesi ve spor alet deposu olmak üzere teknik birimlerdir.

Şekil 5.21. Kadıköy Halkevi Kamusalılık Analizi¹⁷.

Kadıköy Halkevi Yapısının planları üzerinden gerçekleştirilen mekân okumaları sonrasında, aynı planlar üzerinden bir kamusalılık okuması gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.21).

¹⁷ Yapıya ait plan çizimleri kullanılarak, kamuya açıklık üzerinden bir kamusalılık analizi yapılmıştır.

Yapılan bu inceleme sırasında Zonguldak, Bursa ve Sivas Halkevleri'nde kullanılan yöntemler tekrarlanmış ve aynı lejant kullanılmıştır. Analiz sürecinde belirleyici olan unsur birimlerin kamuya açıklığıdır. Teknik birimler ve yönetime ait birimler kamunun kullanımına açık birimlerden ayrılarak, farklı renklerle ifade edilmiştir. Kamuya açık alanlar ise kendi içerisinde; kamuya açık birimler, kamuya açık dolaşım alanı ve kamuya açık dış mekânlar olmak üzere ayrılmıştır. Aynı rengin tonları ile ifade edilen bu mekânlar, temelde kamusal alanlar olarak değerlendirilmiş ancak, mekânsal anlamdaki farklılıkların birbirinden ayrılabilmesi adına derecelendirilerek gösterilmiştir.

Yapının mimarına ait izah notlarındaki bilgilerden de yararlanılarak, kat planları üzerinden bir kamusal okuması yapılmıştır. Bu okuma sonucunda, Kadıköy Halkevi Yapısının, incelenen diğer örneklerde de görüldüğü gibi, oldukça büyük bir kısmının kamuya açık birimlerden oluştuğu gözlemlenmiştir.

Binanın plan kurgusu incelendiğinde; Halkevi kısmı ile yönetim kısmının birbirlerinden oldukça net bir biçimde ayrıldığı gözlemlenmesi mümkündür. Bu durum izahat notlarında; Halkevi idare kısmı, parti kısmı, okuma kısmı, tiyatro, toplantı ve spor kısımlarının hepsinin bağımsız ancak aynı zamanda da ilişkili olacak biçimde tasarlandığı şeklinde açıklanmaktadır (Arkitekt, 1938b). Bu durum kamusal analizinde de oldukça net bir biçimde okunabilmektedir. Yönetim birimleri binanın yalnızca belirli bir alanında konumlanmakta ve kamuya açık alanlardan ayrı tutulduğu gözlemlenebilmektedir. Diğer katlarda da teknik birimlerin mümkün olduğunca bu alana denk gelmesine dikkat edildiği gözlemlenebilmektedir. Bu durum, kamuya açık mekânların kesintiye uğratılmak istenmemesi olarak da yorumlanabilmektedir.

Yapı içerisinde - sadece belirli kütlelerin yükselerek oluşturduğu en üst kat hariç - bütün katlarda kamuya açık mekânların tasarlandığı görülebilmektedir. Araziye ait eğimin kullanılması sebebiyle, dış mekân ile ilişkili üç farklı kat bulunmaktadır. Yapı genelinde dış mekânların detaylı bir biçimde tasarlandığı gözlemlenebilmektedir. Yapının ön kısmında bulunan meydanın yapının en önemli unsurlarından biri olmasının yanı sıra arka bahçe de oldukça detaylı bir şekilde tasarlanmıştır. Kullanıcıların '. Bodrum kat hizasında bulunan arka bahçeyi manzaranın yanı sıra, fiziksel anlamda da kullanabilmesi adına, 1. Bodrum kattan da, bahçeye ulaşımı sağlayan bir merdivenli teras kurgulanmıştır. 2.

Bodrum katında ise, spor salonunun devamında bir açık spor alanı oluşturulmuştur. Bu durum hem mekânsal anlamda hem de kamu kullanımı açısından bir zenginlik olarak yorumlanmaktadır. Bu katta spor salonları ile ilişkili olacak şekilde tasarlanan hazırlık birimleri ve ıslak hacimlerin de aynı anda oldukça fazla kişiye hizmet verebilecek şekilde tasarlanması da, bu birimlerin oldukça önemsendiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Halkevi binasının içerisinde kurgulanan ve sosyal aktiviteleri karşılaması düşünülen tiyatro salonunun ihtiyaca göre dönüşebiliyor olması, mekânsal anlamda zenginlik katan bir diğer unsur olarak görülmektedir. Kamu kullanımı için tasarlanan en önemli birimlerden biri olan bu mekândan ulaşılan galerinin manzaralı olmasının da önemsendiği görülmektedir. Bu galeri aynı zamanda ana koridoru istirahat salonuna bağlayan bir koridor işlevi de görmektedir. Söz konusu galeri, istirahat salonu ve gazinonun yapının en güzel manzarası olarak tarif edilen alanlara konumlandırılması da kamusal bağlamında oldukça önemsenen bir durumdur. Bu alanda yönetim birimleri yerine halka açık birimlerin konumlandırılmış olması, yapı tasarlanırken asli ve en önemsenen kullanıcının halk olduğunu ortaya koyar niteliktedir.

Bahsi geçen durumun bir diğer göstergesi ise – plan okumaları sırasında da değinilen – yapıya ait tek bir giriş bulunması durumudur. Bu giriş kendi içerisinde yönetim ve Halkevi girişi olarak ayrılmasına karşın, yapı özelinde tek bir giriş tanımlamaktadır. Bu durum; birden fazla bağımsız birimden bir araya gelerek oluşan bir yapıdan ziyade, içerisinde yönetim birimi de barındırdığı ama aslen Halkevi olarak tasarlanan bir yapı olduğu şeklinde de yorumlanabilmektedir.

Söz konusu giriş kısmının bir meydan ile önünde bulunan caddeye bağlanması da yapının kent ile olan ilişkisini kurgulayan en önemli özellik olarak değerlendirilmektedir. Yapıya ait bir meydan kurgulanmış olması, bu yapının hem günlük hayat içerisinde kentli ile kurduğu ilişki açısından hem de başlı başına bir toplanma mekânı yaratıyor olması bakımından oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda, yapının kamusallığını kurgulayan en önemli unsurlardan bir tanesinin bu meydan olduğu düşünülmektedir.

Özetle, Kadıköy Halkevi Yapısı'na ait mimari proje incelendiğinde; yapının tasarımı sırasında önemsenen başlıca unsurun Halkevi kullanıcıları olduğu, birçok mekânsal durum üzerinden okunabilmektedir. Yapı genelinde halka açık mekânların çoğunlukta olduğu gözlemlenmekte ve bu mekânların ulaşılabilirliğinin önemsendiği düşünülmektedir. Sonuç olarak ise; tıpkı incelenen diğer örneklerde olduğu gibi, yapıya ait mekânsal kurgunun kamuya açıklık üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.

6. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışma sürecinde; Halkevi yapı tipine ait kamusal niteliklerin mekânsal olarak tartışılması adına, projesi mimari yarışmalar sonucunda belirlenen Halkevi Yapıları incelenmiştir. Bu incelemeler, mekân okumaları ve kamusallık analizinden oluşmaktadır. Yarışma yoluyla tasarlanan Halkevi yapıları sırasıyla; Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleridir.

Bu yapıların plan kurguları incelenerek, mekânların kullanım amaçları üzerinden işlev şemaları oluşturulmuştur. Bu şemalarda Halkevi yapılarının içerisinde bulunan birimler tanımlanmış ve kullanılması planlanan işlevlere göre ayrı ayrı renklendirilmiştir. Bu şemaların oluşturulmasındaki temel amaç, yapıların içerisinde bulunan mekânların kullanım amaçları bakımından incelenmesi ve bu mekânların birbirleri ile olan ilişkilerinin tartışılabilmesidir. Bu çalışmanın devamında, söz konusu işlev şemaları kullanılarak, yapıların içerisinde bulunan mekânların kamuya açıklığı üzerinden kamusallık analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sırasında, ele alınan Halkevi yapıları içerisinde bulunan mekânlar temel bir sınıflandırma ile kamuya açık birimler, yönetim birimleri ve teknik birimler olmak üzere üç grup altında incelenmiştir. Bu sınıflandırmanın yapılmasındaki temel amaç ise; kamudan bağımsız işlevler için tasarlanmış mekânların, kamuya açık mekânlardan ayrılabilmesi ve bu ayrımın plan düzlemindeki etkilerinin incelenebilmesidir.

Yapılan incelemeler sırasında, yapılara ait planlar ve yapıların mimarlarına ait izahat notları kullanılmış; yapıların projelerinde bulunan kesit ve görünüş gibi teknik çizimler, inşa edildikleri dönemlere ait yapı fotoğrafları ve yapıların içeriği hakkında bilgi veren belgelerden de faydalanılmıştır.

Gerçekleştirilen incelemeler sonucunda, projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapılarının ortak özelliklerinin anlaşılabilmesi adına; yapıların genel özellikleri incelenmiş ve ele alınan örnekler üzerinden karşılaştırılmıştır.

Halkevi yapılarının barındırdığı, kamu kullanımı için tasarlanmış olan ve kamuya açık birimler olarak tanımlanan mekanlar; tiyatro ve sinema salonu, fuaye, spor salonu,

kütüphane, okuma odası, derslikler, atölyeler, Halkevi şubeleri, gazinolar, büfe ve gardirop gibi hizmet birimleri ve kamunu kullanımına açık olan ıslak hacimlerdir. Kamuya açık birimler olarak tanımlanan bu mekânlara ulaşım için kullanılan dolaşım alanları da kamusal mekân kapsamında ele alınmış, analizlerde farklı renk tonu ile ifade edilmiştir. Açık hava alanlarda kamu kullanımı için düzenlenen sert zemin alanlar da kamuya açık dış mekânlar olarak taranmıştır. Bahçe düzenlemeleri ve yeşil alanlar bu düzenlemenin dışında tutulmuştur.

Yapıların içerisinde ayrı mekânlar olarak bulunan ve doğrudan kamu kullanımı için tasarlanmamış olan yönetim birimleri; Parti Başkanı odası, Parti odaları, Fırka komisyon odası, kurul salonu, kongre salonu, toplantı odaları, Halkevi Başkanı odası, yazman, sayman, arşiv, misafırhane, Atatürk birimleri ve hitap balkonu olarak sayılabilmektedir. Her yapıda bu birimlerin hepsi bulunmasa dahi mutlaka belirle sayıda yönetim birimleri bulunmaktadır. Yapılan analizler sırasında yönetim birimlerinin içerisinde ele alınan Parti birimleri ise; dönemin iktidar partisi olan CHP'ye ait yönetim mekânlarıdır. Parti birimleri bütün Halkevi yapılarında bulunmasa dahi çoğu örnekte mevcuttur.

Halkevi yapılarındaki ihtiyaçların karşılanabilmesi için uygun sayı ve metrekarede tasarlanmış olan teknik birimler ise; sahnenin altında kalan ve teknik amaçla kullanılan alanlar, tiyatro ve sinema salonlarında bulunan ışık ve film odası, kalorifer dairesi, kömürlük, hademe odaları, bekçi ve kapıcı odaları, artist hazırlık mekânları ve çeşitli depolardan oluşmaktadır. Bu mekânlar da kamu kullanımına kapalı olup, yalnızca görevlilerin kullanımı için kurgulanmaktadır.

Halkevi yapılarındaki mekânlar kamuya açıklık üzerinden sınıflandırıldıktan sonra, kamusal mekânlar olarak tanımlanan alanların metrekaresi, yapının toplam metrekaresi ile oranlanarak, yaklaşık bir, kamusalılık yüzdesi elde edilmiştir. Elde edilen bu oran rakamsal olmaktan çok niteliksel anlamda değerlendirilmektedir. Bu işlemin yapılmasındaki temel amaç, incelenen yapıların bütün bir bina ölçeğinde ne oranda kamuya açık olarak tasarlandığının okunabilmesidir. Aynı sebeple, kesintisiz bir şekilde ve tamamı ile kamuya açık bir katın olup olmaması da incelemenin kriterleri arasına alınmıştır.

Halkevi yapılarına ait mekânların tanımlanması ve projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapılarının ortak özelliklerinin anlaşılabilmesi adına, incelenen dört Halkevi örneği üzerinden bir karşılaştırma tablosu oluşturulmuştur (Çizelge 6.1). Bu tablo içerisinde; Halkevlerinin barındırdığı temel birimler olması sebebiyle, tiyatro ve sinema salonu, kütüphane, derslikler, gazino ya da müzikhol ve spor salonunun bulunması kriter olarak ele belirlenmiştir. Bu birimlerin dışında; Partiye ait birimlerin bulunması, yönetim birimlerinin bağımsız olarak kullanılabilecek şekilde tasarlanmış olması, Atatürk’e ait birimler barındırması ve özelleşmiş bir hitap balkonunun bulunması da, incelenen diğer özellikler olarak sıralanabilmektedir. Yapıların içerisinde bulunan birimlerin yanı sıra, yapıların kent ile olan ilişkisinin incelenmesi adına; kent içerisindeki konumu, kent ile ilişkili bir giriş tasarımına sahip olup olması ve toplanma meydanı içermesi de, yapılar üzerinden incelenen unsurlar arasındadır.

Çizelge 6.1. Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri Karşılaştırmalı Analizi.

	ZONGULDAK HALKEVİ	BURSA HALKEVİ	SİVAS HALKEVİ	KADIKÖY HALKEVİ
PROJE YILI	1933	1938	1938	1938
KAT ADEDİ	BODRUM + ASMA+ 3	BODRUM +3	BODRUM +3	2 BODRUM +3
KAMUYA AÇIK ALAN YÜZDESİ	%70	%65	%72	%77
YARIŞMA İLE BELİRLENME	✓	✓	✓	✓
UYGULANMA	✓	✓	✗	✓
DÖNEMSEL MİMARİ ÜSLUP	✓	✓	✓	✓
KENT İÇİ MERKEZİ KONUM	✓	✓	✓	✓
KENT İLE İLİŞKİLİ GİRİŞ	✗	✓	✗	✓
AÇIK TOPLANMA ALANI	✗	✗	✗	✓
TAMAMEN KAMUYA AÇIK BİR KAT	✗	✓	✓	✗
BAĞIMSIZ İDARİ GİRİŞ	✓	✗	✗	✓
TİYATRO VE SİNEMA SALONU	✓	✓	✓	✓
KÜTÜPHANE	✓	✓	✓	✓
DERSLİK	✓	✓	✓	✓
KAPALI SPOR SALONU	✗	✓	✓	✓
AÇIK SPOR ALANI	✗	✓	✗	✓
GAZİNO	✓	✗	✓	✓
DÜZENLENMİŞ YEŞİL ALAN	✓	✓	✗	✓
ÖZEL HİTAP BALKONU	✗	✓	✗	✓
YÖNETİM BİRİMLERİ	✓	✓	✓	✓
PARTİ BİRİMLERİ	✓	✗	✓	✓
ATATÜRK İÇİN BİRİMLER	✓	✓	✓	✗

Yapılan inceleme ve karşılaştırmalar sonucunda; projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapılarının birçok noktada ortaklaştığı gözlemlenebilmektedir. İncelenen Halkevi yapılarından; Zonguldak Halkevi (1933) biri bodrum, biri ise asma kat olmak üzere beş kattan, Bursa Halkevi (1938) biri bodrum olmak üzere dört kattan, Sivas Halkevi (1938) biri bodrum olmak üzere dört kattan ve Kadıköy Halkevi (1938) ikisi bodrum olmak üzere beş kattan oluşmaktadır. Bu yapıların bütün katları ele alınarak bir kamusalılık oranı hesaplandığında ise yapıların her birinin, fiziksel anlamda da, büyük oranda kamuya açık mekânlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. İncelenen Halkevi örneklerinde - ortalama olarak - yaklaşık %70 oranında bir kamuya açık alan yüzdesi olduğu söylenebilmektedir. Bu durum ise, söz konusu yapıların kamu kullanımı için tasarlandığı kanıtlar niteliktedir.

İncelenen yapıların her biri inşa edildikleri döneme ait mimari bir üslubun örneği olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu döneme ait mimari üslubun genel bir yaklaşımla modern mimarlıktan beslenen ancak milli değerler de barındıran bir özellikte olduğu söylenebilmektedir. İncelenen Halkevi yapılarının hepsinde bu duruma rastlamak mümkündür. Bursa Halkevi Yapısı'nın, modern bir formda ve dönemin kübist anlayışına uygun bir biçimde tasarlandığı düşünülmektedir. Bu durumun yanında, Bursa Kenti'nin mimari dokusunda sıklıkla rastlanan avlulu tasarım, bu binanın plan kurgusunda kullanılmaktadır. Aynı duruma Kadıköy Halkevi'nde de rastlanmaktadır. Yapının izahat notlarında binada bulunan avlu tarif edilirken; “eski Türk evlerinde, Medreselerinde çok sevilen etrafı kolonatl, çiçekli, ağaçlı ve ortası havuzlu bir avlu” şeklinde bir ifade kullanılmaktadır (Arkitekt, 1938b). Bu durum milli üslubun sürdürülme isteği olarak yorumlanabileceği gibi bu yapının da dönemin mimari üslubuna uygun, modern bir dili olduğunu söylemek mümkündür. Bu yapıda görülen doğrusal hatlar ve yuvarlak formu – bir anlamda plastik – balkon kütleleri, Zonguldak ve Sivas Halkevlerinde de kendisini göstermektedir.

Yapıların kent ile olan ilişkisi, çalışma sırasında önemsenen durumlardan bir diğeridir. İncelenen yapıların hepsi kentin merkezi noktalarında konumlanmaktadır. Kadıköy Halkevi, bu konuda diğer örneklerden farklı özelliklere sahip olmasına karşın, bulunduğu bölge içerisinde merkezi bir konumda yer aldığını söylemek mümkündür. Zonguldak ve Sivas Halkevleri bulundukları kentin Cumhuriyet Meydanı, Bursa Halkevi ise Atatürk Meydanı üzerinde konumlanmaktadır.

Yapılara ait giriş alanlarının da kentle kurdukları ilişki bakımından belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bursa Halkevi'nin önünde revaklı bir alan tasarlanarak girişin yumuşatılmış olmasının, yapının kent ile olan ilişkisi açısından oldukça önemli bir durum olduğu düşünülmektedir. Kadıköy Halkevi'nde de, benzer bir durum toplanma meydanı ile sağlanmıştır. Yapının önünde tasarlanan meydan ile kentten yapıya olan geçişin kademelendirildiği düşünülmektedir. İncelenen örnekler içerisinde açık bir toplanma alanına sahip olan tek örnek de, Kadıköy Halkevi olmuştur. Zonguldak ve Sivas Halkevleri ise; konumları açısından merkezi olmalarına karşın, kent ile ilişkili bir giriş kurgusuna sahip olmadıkları düşünülmektedir. Bu yapıların girişleri daha çok anıtsal ve yapıyı vurgular niteliktedir.

Yapılara ait kamu birimleri ile yönetim birimi ilişkileri incelendiğinde ise; idari birimlerin kamuya açık birimlerden ayrılarak, farklı kat ya da bölümlerde konumlandıkları gözlemlenebilmektedir. Bu ilişki plan düzleminde incelendiğinde, bir katın tamamen kamuya açık bir biçimde tasarlanmış olması önemsenmektedir. Bursa ve Sivas Halkevi örneklerinde Zemin Kat tamamen kamu kullanımına açık mekânlardan oluşmaktadır. Bu durumun, kullanıcıların bu alan içerisindeki dolaşımlarının kısıtlanmaması bakımından, yapının kamusalılığına katkı sağladığı düşünülmektedir. Özellikle girişlerin bulunduğu bu katta, tamamen kamuya açık bir tasarımın tercih edilmesi de, yapının kamu için tasarlandığını vurgulayan bir nitelik olarak yorumlanmaktadır.

Zonguldak ve Kadıköy Halkevlerinde idari bölümlerin ayrı girişlerle ulaşarak, bağımsız bir biçimde kullanılabildiği görülmektedir. Bu durum yapının kullanımı açısından zenginlik kazandırmasına karşın kamuya açıklık anlamında kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir. Zonguldak Halkevi'nde bulunan hususi ikametgâh kısmı için, yapının bulunduğu sokaktan doğrudan ayrılmış bir giriş kurgulanmıştır. Bu durumdan hareketle, söz konusu birimin Halkevi yapısından tamamen ayrı çalışan bir kütle olarak tasarlandığını söylemek mümkündür. Bu durum, kişisel bir yaklaşımla, bu yapının yalnızca halk için tasarlanmadığının bir göstergesidir. Parti'ye ait olan ve gerekli zamanlarda Atatürk'ün konaklaması için kullanılması düşünülen bu birim, Halkevi yapısının aynı zamanda Parti yapısı olarak da inşa edildiğini gösteren bir niteliktedir. Halkevi yapılarının çoğunda Parti'ye ait birimler bulunmasına karşın, bu noktada değinilen durum bu birimin

yapı içerisinde bir alt birim olarak erimiş bir biçimde değil, yapının temel unsurlarından biri olarak okunacak biçimde kurgulanmış olmasıdır.

Kadıköy Halkevi'nde de ayrı bir yönetim girişi bulunmasına karşın, bu ayrımın Zonguldak Halkevi'ndeki kadar keskin bir biçimde kurgulanmadığı gözlemlenmektedir. Bu durum, yapının girişinin meydan ile sağlanmış olmasına bağlanmaktadır. Yapıya ait girişlerin, meydana ulaşılan ana merdivenden sonra kurgulanmış olmasının, yönetim girişinin yarattığı ayrımı büyük ölçüde yumuşattığı düşünülmektedir.

İncelenen örneklerde, Halkevi yapılarının temel olarak barındırdığı birimler olarak; tiyatro ve sinema salonu, kütüphane, derslikler, gazino ve spor salonu aranmıştır.

Yapılar incelendiğinde; Zonguldak Halkevi'nin 400 kişilik, Bursa Halkevi'nin 450 kişilik, Sivas Halkevi'nin 600 kişilik ve Kadıköy Halkevi'nin 800 kişilik bir tiyatro ve sinema salonuna sahip olduğu görülmektedir. Bu mekânlar gerektiğinde konferans salonu olarak da kullanılabilir. Bu mekânlar gerektiğinde konferans salonu olarak da kullanılabilir.

Yapıların her birinde zorunlu olarak bir kütüphane bulunmaktadır. İncelenen yapıların genelinde, kütüphaneye ait mekânlara önem verildiği ve mümkün olduğunca derslikler ile bağlantılı olacak şekilde tasarlandığı gözlemlenebilmektedir. Bursa Halkevi'nde kütüphanenin doğrudan ulaşılabilir olması adına, zemin katta konumlandırıldığı görülmektedir. Sivas Halkevi'nde ikinci katta büyük bir kütüphane ve en az kütüphane kadar büyük bir de okuma odası tasarlanmıştır. Kadıköy Halkevinde kütüphane biriminin yapının en manzaralı noktasında konumlandırıldığı görülmektedir ve bu durum kütüphanenin yapı tasarımı sırasında en çok önemsenen mekân olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Zonguldak halkevinde ise, diğer örneklerden farklı bir durum söz konusudur. Yapı içerisinde tanımlı bir mekân olarak bir kütüphane alanı bulunmamasına karşın, giriş katın eğlence ve kültür birimlerine ayrıldığı, Birinci Katın ise ağırlıklı olarak derslik ve şubelerden oluştuğu gözlemlenebilmektedir. Yapının ön cephesinde bulunan teras ise izahat notlarında, çalışma alanlarının rüzgârını kesmek için tasarlanan bir alan olarak tarif

edilmektedir (Arkitekt, 1933b). Bu anlamda, ikinci katın neredeyse tamamının bir kütüphane şeklinde çalıştığı düşünülmektedir¹⁸.

Zonguldak Halkevi incelenen örnekler içerisinde spor salonu bulunmayan tek yapıdır. Bu durumun, bina boyutları açısından, diğer yapılardan daha küçük ölçekli bir yapı olmasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Sivas Halkevi'nde tiyatro salonunun alt katı kapalı spor salonu olarak tasarlanmıştır. Bu alanın zemin kotu bodrum kattan daha düşük tutularak, bodrum kattan ulaşılan bir tribün oluşturulmuştur. Bursa Halkevi'nde kapalı spor salonu bodrum katta bulunmakta ve binanın orta kısmındaki avlu ile ilişkilendirilerek açık hava aktivitelerinin bu alanda yapılması planlanmaktadır. Bu anlamda Bursa Halkevi, incelenen örnekler içerisinde, açık hava spor alanı barındıran iki örnekten bir tanesi olarak ele alınmaktadır. Açık havada bir spor alanı barındıran diğer örnek ise, Kadıköy Halkevi'dir ve bu yapı incelenen örnekler içerisinde, spor salonu konusunda en zengin örnek olarak değerlendirilebilmektedir. Kadıköy Halkevi'nde tiyatro salonunun alt kısmında bir kapalı spor salonu bulunmaktadır. Bu salonun devamında daha küçük ve yine kapalı bir egzersiz salonu tasarlanmıştır. Bu salondan da, yarı açık hava sayılabilecek nitelikteki, sporcular terasına çıkılmaktadır. Bu alandan, terasın yan taraflarında bulunan merdivenler yoluyla arka bahçeye ulaşım sağlanmaktadır.

Halkevi yapılarının en önemli birimlerinden bir diğeri ise gazinodur. Ailecek - yani hem kadın hem de erkeklere açık bir şekilde – eğlenme ve müzik dinleme imkânı sunan bu alanların, yerleştirilmek istenen yeni kültürün önemli bir unsuru olmaları sebebi ile mekânsal anlamda da önemsendiği düşünülmektedir. Gazino birimlerinin genellikle, yapı bütününden ayrı çalışabilen bir yapıda oldukları görülmektedir. Bu durumun en belirgin örneklerinden bir tanesinin, Zonguldak Halkevi'nde bulunan müzikhol birimi olduğunu söylemek mümkündür. Halkevinin ana antresinden de girişi bulunan bu alan, ayrı bir girişin yanı sıra, bir giriş holü ve özel bir gardıroba da sahiptir. Kendisine ait bir sahnesi bulunan bu birimin içerisinde bir büfe, bir Amerikan bar ve bu birime ait ıslak hacimler bulunmaktadır. Bu anlamda bu birimin tamamen ayrı bir mekân olarak çalıştığını söylemek

¹⁸ Zonguldak Halkevi yapısı içerisinde bir kütüphane olduğunun düşünülmesinin bir diğer sebebi ise, daha önce yapılan başka çalışmalarda da Zonguldak Halkevi kütüphanesine değinilmiş olmasıdır. Örneğin Tekin çalışmasında, Zonguldak'taki aydınlarının kütüphaneyi sürekli ve uzun saatler kullandıkları ifade etmektedir (Tekin, 2017). Aldıbaş ise, Zonguldak Halkevi'nin kendi bastığı ve dışarıdan aldığı kitaplar ve dergiler ile çok zengin bir koleksiyona sahip bir Halkevi kütüphanesine sahiptir olduğunu belirtmektedir (Aldıbaş, 2016).

mümkündür. Sivas Halkevi'nde gazino en üst katta konumlanmaktadır. 600 kişi kapasiteli olan bu mekânın içerisinde kendisine ait dans yeri, sahne ve bir büfe bulunmaktadır. Kadıköy Halkevi'nin gazinosunun ise, manzara yönünde ve havuzlu arka bahçeye bakacak şekilde konumlandırıldığı görülmektedir. Bursa Halkevi'nde ise gazino bulunmamaktadır.

İncelenen yapılar içerisinde düzenlenmiş bir yeşil alanı bulunmayan tek örnek ise, Sivas Halkevi'dir. Diğer örneklerin hepsinde tanımlı ve düzenlenmiş yeşil alanlar bulunmaktadır. Ancak Zonguldak Halkevi Projesi'nde bu alanın detaylı bir şekilde tasarlanmamış, yalnızca bahçe olarak ifade edilmiş olduğu görülmektedir. Tiyatro salonuna ait yangın kaçış kapılarının ve bodrum kata ulaşımı sağlayan servis kapısının bu alana açılmasına karşın, halkı doğrudan bahçeye ulaştırmak için bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Bursa ve Kadıköy Halkevleri'nde ise düzenlenmiş açık alanlar, tasarımın en önemli unsurlarından bir tanesi olarak ele alınabilmektedir. Bursa Halkevi'nin kütlelerinin ortasında bulunan avlunun hem mimari anlamda bütün yapıyı şekillendirdiği hem de iç mekân kurgusunda belirleyici bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bodrum kattan ulaşılabilen bu alan, spor salonu ile ilişkilendirilmesi sebebiyle de yeni bir işlev kazanmaktadır. Zemin katta bu avlunun etrafından dolanan revaklı bir yarı açık alan bulunmaktadır. Bu alan da – giriş görevi görmesinin yanı sıra – zemin katta avlu ile ilişkilenebilir. Kadıköy Halkevi örneğinde de benzer bir durum söz konusudur. Ön cephede tasarlanmış bir meydanın yanı sıra, arka cephede de oldukça büyük bir bahçe bulunmaktadır. Bu bahçe – tıpkı Bursa Halkevi'nde de olduğu gibi – farklı kotlardan ilişki kurulabilecek şekilde tasarlanmıştır. Bu alana ait giriş kapısı Birinci Bodrum katında bulunmaktadır. Spor salonu ve müzik atölyelerinin bulunduğu bu kattan birkaç basamaklı bir merdiven yoluyla bahçeye ulaşılabilir. Zemin kattan kurgulanan bir teras ile de arka bahçeye ulaşılması mümkündür.

İncelenen Halkevi örnekleri içerisinde değerlendirilen bir diğer unsur ise yönetim birimleri ve bu birimlerin kurgulanış biçimleridir. İncelenen yapıların hepsinde yönetim birimlerinin bulunduğu görülebilmektedir. Bu birimlerin sayısı ve boyutları ihtiyaca göre belirlenmekte, yapı içerisindeki konumu ise plan kurgusuna göre şekillenmektedir. Yönetim birimleri Bursa ve Sivas Halkevlerinde yalnızca üst katlarda konumlandırılırken; Zonguldak ve Kadıköy Halkevlerinde, her katta yapının belirli bir bölümünü kaplayacak şekilde tasarlanmıştır.

Yönetim birimleri içerisinde ele alınan bir diğer mekân, hitabet balkonudur. Hitabet balkonları; Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da Halkevi Başkanı'nın halka seslenmesi ve özel günlerde konuşmalar yapması için tasarlanan bir mekân olarak tanımlanabilmektedir. Yapı içerisinde özel bir hitabet balkonu tasarlanabildiği gibi, mevcut balkonların özel günlerde bu amaçla kullanılması da mümkündür. Bursa Halkevi'nde, en üst katta ve yapının ön cephesinde bulunan terasın hitabet balkonu işlevi görmesi planlanmaktadır (Arkitekt, 1938a). Bu katta yalnızca Atatürk Dairesi bulunmakta ve terasın, hitabet balkonu olarak bu birim ile ilişkilendirilmesinin önemsendiği düşünülmektedir. Kadıköy Halkevi'nin izahat notlarında ise, yapıda iki adet hitabet balkonu bulunduğu ve bu balkonlardan bir tanesinin Başkan odasından kullanılacak şekilde tasarlandığı belirtilmektedir (Arkitekt, 1938b). Diğer balkon ise yapının ön cephesinde ve doğrudan meydan ile ilişki kuracak bir biçimde tasarlanmıştır. Zonguldak ve Sivas Halkevlerinde ise, özellikle hitabet balkonu olarak adlandırılan bir mekân bulunmamakta ancak yapılarıdaki mevcut balkonların gerekli zamanlarda bu amaçla kullanıldıkları düşünülmektedir.

Plan düzleminde yönetim birimi olarak ele alınan mekânlardan bir diğeri olan Parti birimleri ise, Bursa Halkevi hariç incelenen bütün örneklerde bulunmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'ne ait yönetim ve çalışma birimlerini içeren bu mekânlar, Halkevi yapılarının içerisinde diğer yönetim birimleri ile ilişki olacak şekilde bulunabildiği gibi, ayrı bir katta da konumlanabilmektedir. Bu birimlerin varlığı, söz konusu yapının Parti ile olan ilişkisinin okunabileceği bir unsur olması sebebiyle önemsenmektedir.

Parti'ye ait bir birim olarak kurgulanan misafir odasının daha da özelleşerek oluşturduğu bir birim olan Atatürk Dairesi ise, dönemin Cumhurbaşkanı olan M. Kemal Atatürk'ün ziyaretleri sırasında konaklaması ve çalışmalarını gerçekleştirebilmesi için tasarlanmış bir birimdir.

Zonguldak halk evinde, binanın sağ tarafında bulunan ve yapı boyunca devam eden, hususi ikametgâh biriminin Atatürk'ün ziyaretlerinde kullanması için tasarlanmış olduğuna daha önce de değinilmiştir. Ancak, bu birimlerin diğer zamanlarda başka misafirler tarafından da kullanılabiliyor olduğu düşünülmektedir. Kendisine ait tamamen ayrı bir girişi olan bu birim, ayrı bir yapı olarak çalışabilmekte ve içerisinde iki adet yatak

odasının yanı sıra; yemek, sigara, çalışma ve misafir odaları olmak üzere yedi tane oda ile birlikte iki banyo, üç tuvalet ve bir mutfak olmak üzere altı adet ıslak hacim bulunmaktadır. Bu anlamda bu birimin kendi başına bir kompleks olarak ele alınmasının mümkün olduğu düşünülmektedir.

Bursa Halkevi'nin en üst katı Atatürk Dairesi olarak özelleştirilmiş ve bütün birimlerden ayrı olacak şekilde konumlandırılmıştır. Bu birimin içerisinde yatak odası ve banyonun haricinde çalışma odaları bulunmaktadır. Sivas Halkevi'nde ise, Atatürk Dairesi Birinci Katta konumlandırılmaktadır. Ana holden ayrı bir koridor ile ayrılan bu alanın içerisinde üç oda ve bir banyo bulunmaktadır. Bu odalardan ön cepheye bakan terasa ulaşılmaktadır. Bu sebeple bu terasın hitabet balkonu olarak da kullanılabileceği düşünülmektedir. Bu birim, yarışma şartnamesinde de belirtildiği üzere, ayrı bir misafir odası ile ilişkilendirilmektedir. Atatürk Dairesi ile içerisinde iki çalışma odası ve bir yatak odası bulunan bu misafir birimi, ana holden bağımsız bir geçiş koridoru ile bağlanmıştır.

Halkevi yapılarının mekânsal olduğu kadar ideolojik anlamda da önemli bir birimi olan Atatürk Birimleri, Kadıköy Halkevi haricinde incelenen bütün Halkevi örneklerinde bulunmaktadır. Bu durumun Kadıköy Halkevi'nin kentin merkezi Halkevi olmaktan ziyade bir ilçe Halkevi olması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda, incelenen Halkevi yapılarının birbirlerine oldukça yakın özellikler gösterdikleri ve ortaklaşan çok fazla biriminin olduğu görülmektedir. Halkevlerinin bir yapı tipi olarak ele alınmaları da bu nedene dayanmaktadır. Söz konusu yapılar kamusalılık üzerinden incelendiğinde, her bir yapının ayrı ayrı kamusal özellikler gösterdiği ancak bu kamusalılığı yaratan özelliklerin mekânsal anlamda farklılaştığı gözlemlenmiştir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

“Yarışma Yoluyla Elde Edilen Halkevlerinin Kamusal Niteliğinin Mekânsal Olarak İncelenmesi” Araştırma Metninin konusu; Erken Cumhuriyet Dönemi yapı tipi olarak Halkevlerine ait kamusal niteliklerin, projeleri yarışma yoluyla elde edilen örnekler olan Zonguldak, Bursa, Sivas ve Kadıköy Halkevleri üzerinden, mekânsal olarak incelenmesidir. Bu incelemenin gerçekleştirilebilmesi adına, söz konusu Halkevi yapıları üzerinden, plan okumaları ve mekânsal analizler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda ise, Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak ele alınmasını sağlayan mekânsal nitelikler belirlenmiştir.

1932-1951 yılları arasında inşa edilmiş yapılar olan Halkevlerinin; sahip oldukları fiziksel özellikler, programları gereğince içerdikleri mekânlar ve bu mekânların kullanım biçimleri bakımından belirli bir kurguya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu durum Halkevlerinin bir yapı tipi olarak tanımlanabilmesini sağlamaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi içerisinde inşa edilmiş bir yapı tipi olarak Halkevleri, halkın eğitimini genel kullanım amacı olarak ele alan ve bu amaç doğrultusunda halkın devamlı olarak kullanımına açıklık üzerinden şekillenen yapılardır. Bu anlamda, söz konusu yapıların tasarımında temel hedefin, kullanımın sürekliliğini sağlamak ve her kesimden insana açık bir mekân yaratmak olduğu düşünülmektedir. Bu yapıların çalışma genelinde kamusal bağlamda ele alınmaları da, bu hedefe dayanmaktadır.

Halkevleri; ülkenin her yerinden, her kesiminden, her yaş ve cinsiyetten bireylere açık olmaları ve bu açıklığın yapıların tasarımında da belirleyici unsur olarak kendisini göstermesi sebebiyle, kamusal mekânlar olarak ele alınmaktadır. Bu durum incelenen yapı örneklerinin mekân kurgusunda da kendisini göstermektedir. Projeleri yarışma yoluyla elde edilen Halkevi yapılarının her biri; kamuya açıklık üzerinden şekillenmiş ve bizzat halkın kullanımı için tasarlanmıştır. Bu durumun yanı sıra bütün Halkevi yapılarının, kullanmak isteyen herkese açık mekânlar oldukları sıklıkla dile getirilmektedir.

Toplumsal eğitim amacı ile ortaya çıkan bir yapı tipi olarak Halkevlerinin, kuruldukları dönemlerde ve sonrasında yürüttükleri faaliyetler bakımından, kamu için tasarlanmış yapılar oldukları düşünülmektedir. Temel amacı halkı eğitmek olan bu yapılar, isteyen herkesin kullanımına açıktır. Halkevi yapılarının konumlarının kent merkezinde olması da bu durumu destekler niteliktedir. İncelenen örneklerin her biri, merkezi bir konumda bulunmaktadır. Yapıların hepsi meydan üzerinde konumlanmıyor olsa dahi, bütün örneklerde halkın toplanmasına imkân veren alanlar mevcuttur. Bu durum, söz konusu yapıların halk tarafından mümkün olduğunca fazla kullanılmasının amaçlandığı şeklinde yorumlanmaktadır. İncelenen örneklerde yapının giriş kısmı, ya yumuşatılarak kent zemini ile ilişkili hale getirilmiş ya da anıtsal bir biçimde vurgulanarak caddenin bütününden ayrılması sağlanmıştır. İki durumda da, sokakla kurulan ilişkinin binanın girişini vurgular nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla bu durum da Halkevi yapılarının, faaliyetlerinin yanı sıra, mekânsal tasarımı ile de etrafındaki halkı çekmeyi amaçladığını düşündürmektedir.

Halkevi yapılarının içerdiği; spor salonu, tiyatro ve müsamere salonu, kütüphane, okuma alanları, sınıflar, atölyeler, dinlenme alanları, gazino ve büfe gibi yeme içme birimleri ve ihtiyaca yönelik sayısı belirlenen ıslak hacimlerin her biri, tamamıyla halkın kullanımına açık olarak tasarlanmaktadır. Bu birimlerin yapı içerisindeki yoğunluğunun anlaşılabilmesi adına, incelenen Halkevi örnekleri üzerinden gerçekleştirilen kamusalılık analizleri sonucunda, söz konusu Halkevi yapılarının yaklaşık olarak yüzde yetmişinin kamuya açık mekânlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu durum halkın yani kamunun yapının asıl kullanıcısı olduğunun göstergesidir. Bahsi geçen birimlerin yapının içerisindeki konumları da, bu amaç doğrultusunda, sokaktan ulaşımı kolay ve gündelik hayat içerisinde vakit geçirilebilir şekilde kurgulanmıştır.

Yapılara ait plan kurguları incelendiğinde, özellikle yapıların merkezini oluşturan tiyatro ve sinema salonlarının doğrudan ulaşılabilir şekilde tasarlandıkları gözlemlenebilmektedir. İncelenen yapıların hepsinde, kamuya açık mekânların büyük kısmının zemin katta ya da düzayak olarak ulaşılabilen bir kotta konumlandırıldığı görülmektedir. Bu durumun, halkın mekânları rahatça kullanabilmeleri ve bu yapılara günlük hayat içerisinde de sıklıkla erişebilmeleri amacı ile kurgulandığı düşünülmektedir. Bu konudaki bir diğer gösterge ise, bir atölye ya da sınıfa kayıt olunmadan dahi, herhangi

bir zamanda yapı içerisinde kitap okunabilecek, spor yapılabilecek ya da sadece vakit geçirilebilecek alanların mevcut olmasıdır. Bu durum, yapıların dışarıdan yüklenmiş bir işlev olmaksızın, bireyler tarafından kullanılabilceğini göstermektedir. Böylece, yapının günlük hayat içerisindeki kullanım imkânının arttığını da söylemek mümkündür.

Halkevi yapılarının içerisinde barındırdıkları farklılaşmış işlevler sayesinde, farklı ilgi gruplarındaki bireylerin kullanımına imkân verdiği düşünülmektedir. Dinlenme alanları, gazinolar, okuma salonları gibi halkın vakit geçirmesi için tasarlanan alanların ulaşılabilirliğinin yanı sıra ışık alan ve manzaralı konumlarda bulunmasının da önemsendiği görülmektedir. Bu durum yapıların tasarımında kullanıcıların, yani halkın, ne derecede önemsendiğini ortaya koyar niteliktedir.

Özetle, Erken Cumhuriyet Dönemine ait bir yapı tipi olan Halkevlerinin, kuruldukları döneme ait kamusal mekânlar olarak ele alınmasındaki en önemli sebeplerinden birinin; bu yapıların mekân kurgusu olduğu düşünülmektedir. Yapıların içerisinde bulunan mekânların işlevleri ve bu mekânların birbirleri ile olan ilişkileri, söz konusu yapıların kamu kullanımına ne derece açık olduğunu belirleyen nitelikler olarak değerlendirilmektedir. Belirlenen örnekler üzerinden yapılan çalışmalar sonucunda, ele alınan yapıların plan kurgusunda, mekânların kamuya açıklığının büyük oranda gözetildiği sonucuna varılmıştır. Yapılara ulaşımın bir üyelik, bir ücret ya da bir kontrol üzerinden gelişmemesinin yanı sıra mekânsal anlamda da yapıyla ilişkilenebilirliğe dair engeller bulunmamaktadır. Bu durum, söz konusu yapıların kamusal mekânlar olarak tanımlanmasındaki temel sebeplerdendir. Bahsi geçen durumun, Halkevi yapıları dışındaki, diğer kamusal mekân örnekleri için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarının içinde barındırdığı, kamuya açık olmanın ötesinde, kamu için var olma durumu Halkevi yapıları için de söz konusudur. Ancak özellikle son dönemde kamusal alan üzerinden yapılan tartışmalarda, bir alanın kamusal olarak adlandırılabilmesi için, kamuyu oluşturan bireylerin de bu alan üzerinde kullanımın ötesinde bir etkisinin bulunması gerektiği savunulmaktadır. Halkevi yapıları incelendiğinde ise, mekânların tasarımında önemsenen başlıca unsurun kullanıcılar olmasına karşın yapıyı kullanan bireylerin mekânlar üzerinde dönüştürücü bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenebilmektedir. Özellikle büyük salonda yapılacak aktiviteye göre

mekânın farklılaşması görülen bir durumdur. Bu durum mekânsal olarak olumlu bulunsa da, bireylerin bu durumda tek başlarına bir etkisi olmadığı düşünülmektedir. Bu anlamda yapının kullanıcılarının birey olmaktan ziyade halk olarak ele alınmakta olduğu ve mekânların çoğunlukla toplu kullanıma uygun biçimde tasarlandığı düşünülmektedir. Bu durumun ise, dönemin kamusal anlayışının bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

Güncel kamusal anlayışı doğrultusunda Halkevleri üzerinden gelişen bir diğer tartışma ise; bu yapıların devlet eliyle inşa ediliyor ve yürütülüyor olması ile ilgilidir. Kamusal mekânların bireysel özgürlükler üzerinden şekillenmesi gerektiği yaklaşımları açısından, Halkevleri gibi devlete ait yapılar olarak görülen ve ideolojik altyapıları olan mekânlar, kamusal bağlamında eleştirilebilmektedir. Ancak Halkevi yapıları inşa edildikleri dönem olan Erken Cumhuriyet Dönemi koşulları içerisinde değerlendirildiğinde, kamusal nitelikleri oldukça ön planda olan yapılar oldukları savunulabilir.

Cumhuriyet Dönemi Halkevi yapıları gerek dönemin mimari anlayışı gerekse toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilme amacıyla birçok işlevin bir araya toplandığı merkezler olarak tasarlanmışlardır. Halkevleri bulundukları şehrin tam merkezinde, herkesin ulaşımına açık olacak şekilde konumlanmakta ve bütün işlevleri tek bir yapıda toplayarak bir kompleks şeklinde çalışmaktadır. Bu yapı tipinin günümüz karşılığı arandığında ise; işlevsel anlamda bu yapıları birebir şekilde karşılayan bir yapı tipine rastlamak mümkün değildir. Güncel yapı tiplerinin, Halkevi yapılarında bir arada karşılanan eğitim, eğlence, sanat, spor gibi işlevler ile bütün kente hitap etmekten ziyade; kendi çevresinin kullanımı için tasarlanan yapılar olarak ve tek bir işlev üzerinde özelleşmiş biçimde kente dağıldığını gözlemlemek mümkündür.

Halkevlerinin temel işlevi olan toplumsal eğitimin, günümüzde Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki şekliyle ele alınmadığı gözlemlenebilmektedir. Belediyelere ve Milli Eğitim Bakanlığına ait, 'Halk Eğitim Merkezleri ve meslek edindirme kursları toplumsal eğitim amacıyla yola çıkılarak kurulmuş yapılar olmalarına karşın, birçok açıdan Halkevi yapı tipinin toplumsal ve mimari işlevlerini karşılamamakta, dolayısıyla da bu yapıların güncel karşılıkları olarak ele alınamamaktadır.

Halk Eğitim Merkezi gibi özelleşen yapıların, dersane ya da kurs mantığı ile çalışmakta olduğu, bu durumun bir sonucu olarak da; yalnızca belirli bir kitlenin ilgi alanına hitap etmekte olduğu ve mekânların kullanımının ders saatleri ile sınırlı kaldığı gözlemlenebilmektedir. Bu yapılar her ne kadar toplumun belirli konularda eğitilmesi amacı ile kurulmuş olsalar da, bu anlamda Halkevlerinin sahip olduğu misyonu sürdürdüklerini söylemek mümkün değildir. Bu durum, Halkevlerinin kuruldukları dönemin ideolojik yapıları olmaları ve bu sebeple de toplumun sosyal ve kültürel anlamda gelişmesinin bu yapıların sahip olduğu temel amaç olması üzerinden açıklanabilmektedir. Halkevlerinin varlığını bu temel amaçlara borçlu olmasına karşın, Halk Eğitim Merkezleri'nin toplumun sosyokültürel gelişimini sağlamaktan ziyade belirli hedef gruplar için hizmet veren yapılar olarak tasarlandıkları gözlemlenebilmektedir.

Halkevlerinin karşıladığı kültürel işlevleri sağlamayı amaçlayan diğer yapılar ise, Belediyelere, vakıflara ya da özel şahıslara ait; kültür merkezleri, sanat merkezleri, sergi salonları, tiyatrolar ve opera salonları olarak ele alınabilmektedir. Bu yapıların yanı sıra, şehir kütüphaneleri, gençlik merkezleri ve spor kompleksleri gibi yapılar da Halkevlerinin içerisinde barındırdığı diğer işlevlere karşılık gelen yapılar olarak sayılabilir. Bu yapılar da, Halkevleri üzerinden tartışılan anlamda, kamusal mekânlar olarak ele alınabilmektedir. Halkın kullanımı için tasarlanmış olan ve bu doğrultuda hizmet veren bu mekânlar da kamu için var olmaktadır. Ancak bu yapıları Halkevlerinden ayıran temel özelliğin, tek bir işlev üzerinden özelleşmeleri olduğu söylenebilir. Bu yapılar, Halkevlerinin bir kompleks olarak içerisinde barındırdığı birçok işlevden yalnızca birini ya da bir kaçını sağlamaktadır. Bu durum, Halkevi yapılarında bu birimler arasında kurgulanan ilişkilerin, kent ölçeğinde kaybolmasına sebep olmaktadır. Halkevi yapılarında, birimlerin her birinin mekânsal özellikleri önemli olduğu gibi, plan düzleminde bütün birimlerin birbirleri ile olan ilişkisi de, en az mekânların kendisi kadar, önem taşımaktadır. Bu birimlerin birbirlerinden ayrılarak farklı yapılarda mekân bulması da, kamusal bağlamında zedeleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Kent merkezinde konumlanan ve bir anlamda kent merkezini de dönüştüren yapılar olan Halkevleri ile günümüzde parçalanarak dağılmış ve kent içerisinde okunması mümkün olmayan bir hal almış olan yapılar kıyaslandığında; kentsel ölçekte de birbirlerini karşılamadıkları görülebilmektedir.

Gerçekleştirilen çalışma sonucunda, Halkevi yapılarının kamusal mekânlar olarak tanımlanması; halkın kullanımına açıklık üzerinden tasarlanmaları, bir program dâhilinde olmaksızın kullanılabilmeleri, içerisinde bulunan mekânlardan kamusal nitelikli olanların çoğunlukta olması, bu mekânlara ulaşımın herhangi bir engel ile karşılaşmadan gerçekleşebilmesi ve bütün mekânlar arasındaki ilişkinin devamlılık üzerinden kurgulanması ile açıklanmaktadır. Halkevi yapıları güncel kamusalılık anlayışları ile çelişen özellikler barındırsa da, yapılara ait mekânların nitelikleri, bu mekânların kamu kullanımına açıklığı ve bu açıklığın plan düzleminde kurgulanış biçimi, bu yapıların kendi dönemlerinin kamusal mekânları olarak tanımlanmaları için yeterlidir. Özetle, bu yapılar varoluşlarını halka ve halkın kullanımına borçludur.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Akçalı, Ş., 2017, Modernleşme ve Cumhuriyet'in Kamusal Mekanları: Bursa Atatürk Caddesi ve Bursa Halkevi Örnekleri, <http://www.seydaakcali.com/modernlesme-ve-cumhuriyetin-kamusal-mekanlari-bursa-ataturk-caddesi-ve-bursa-halkevi-ornekleri/>, erişim tarihi: 10.12.2018.
- Aldıbaş, Ö., 2016, Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951), Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Anonim, 1933, Yeni Ankara, Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1933, s. 16.
- Anonim, 2009, 570 Numaralı Fotoğraf, Tamburacı Osman Pehlivan'ın, Bursa Halkevi'nde yapılan aile toplantısında verdiği konserden bir hatıra (1938), <https://www.turkudostlari.net/foto.asp?id=570>, erişim tarihi: 15.12.2018.
- Anonim, 2011, Kadıköy Halk Eğitim Merkezi, <http://ermonom.blogspot.com/2011/02/kadkoy-halk-egitim-merkezi.html>, erişim tarihi: 15.12.2018.
- Anonim, 2014, Pervitiç Haritası, https://photos.google.com/share/AF1QipMwT4VYX6HbZrbb_-z0F_ycpdL3ahpQeiqD-dRzht-_rybABgy6iawSnrxm9ItE5g?key=NnhJUXlvX1V6RjY4eWNWR2NnY05zUzItV3FYZzJR, Erişim Tarihi: 13.12.2018.
- Anonim, 2016a, Student-Written Reading Notes for Advanced Urban Theory, Michigan Üniversitesi, Michigan.
- Anonim, 2016b, Ankara – 2. Evkaf Apartmanı, Ankara Baruthane Blogspot Sitesi, <http://ankarabaruthane.blogspot.com/2016/06/ankara-1-evkaf-apartman.html>, erişim tarihi: 12.01.2019.
- Anonim, 2017a, Mimarların Zonguldak Halkevi tescil başvurusu kabul edildi, Evrensel Gazetesi İnternet Sitesi, <https://www.evrensel.net/haber/324826/mimarlarin-zonguldak-halkevi-tescil-basvurusu-kabul-edildi>, erişim tarihi: 16.12.2018.
- Anonim, 2017b, Önce Tescillenecek Sonra Orijinalleşecek, Halkın Sesi Gazetesi İnternet Sitesi, <http://www.halkinsesi.com.tr/m/zonguldak/once-tescillenecek-sonra-orijinallesecek-h32587.html>, erişim tarihi: 16.12.2018.
- Arendt, H., 1994, İnsanlık Durumu, İletişim Yayınları, İstanbul.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Arıkan, Z., 1999, Halkevlerinin Kuruluşu Ve Tarihsel İşlevi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 6-23, s. 261-281.

Aristoteles, 2005, Fizik, (Çev. S. Babür), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Arıtan, Ö., 2008, Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Modernleşme Ve Cumhuriyet'in Kamusal Modelleri, Mimarlık, 342, s. 49-56.

Arkitekt, 1933a, Zonguldak Halkevi Projesi Jüri Heyeti Raporu, 1933, 3, s. 84.

Arkitekt, 1933b, Zonguldak Halkevi İlk Projesi, Mimar Abidin, Mimar Zeki Selâh, 1933, 3, s. 85-88.

Arkitekt, 1936a, Duyumlar, 1936, 3, s. 96.

Arkitekt, 1936b, Duyumlar, 1936, 8, s. 244.

Arkitekt, 1936c, Halkevleri Binası, 1936, 2, s. 36.

Arkitekt, 1937, Elektrik Evi – Kadıköy, Mimar Robii Gorbon, 1937, 01, s. 1-4.

Arkitekt, 1938a, Bursa Halkevi Proje Müsabakası, Mimar Münevver Belen, 1, s. 16-20.

Arkitekt, 1938b, Kadıköy Halkevi Proje Müsabakası, Mimar Rüknettin Günay, 2, s. 43-45.

Arkitekt, 1939, Sivas Halkevi Projesi Müsabakası, 1939, 03-04, s. 65-68.

Arkitekt, 1943a, Haberler, 1943, 07-08, s. 189.

Arkitekt, 1943b, Bibliografi, 1943, 09-10, s. 236.

Arkitera, 2013, Geçmişin Modern Mimarisi – 7: İzmit (Kocaeli), der. D. Yazman, <http://www.arkitera.com/haber/13803/gecmisin-modern-mimarisi---7--izmit-kocaeli>, erişim tarihi: 12.01.2019.

Arkiv, 2008, Çanakkale Halkevi Binası Proje Yarışması, <http://v2.arkiv.com.tr/y914-canakkale-halkevi-binasi-proje-yarismasi.html>, erişim tarihi: 01.12.2018.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Arslan, M., 2004, Aydınlanma, Cumhuriyet Ve Halkevleri, Düşün - Atatürkçü Düşünce Derneği Kayseri Merkez Şubesi Dergisi, 5, 36, Mart-Nisan, s. 26-27.
- Aslanoğlu, İ., 1984, Birinci Ve İkinci Milli Mimarlık Akımları Üzerine Düşünceler, Mimaride Türk Üslubu Semineri, Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, s. 41-51.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Divan Yayıncılık.
- Avar, A., 2009, Lefebvre'in Üçlü Diyalektiği – Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan – Diyalektiği, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, dosya 17, s. 7-16.
- Aytaç, K., 1984, Gazi M. Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Batuman, B., 2017, Mekan, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekanı Olarak Kızılay Meydanı, Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, G.A. Sargın (Der.), İletişim Yayınları, s.41-76.
- Berber, Ö., 2010, Erken Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Örneklerinden Kadıköy Halkevi Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Bodker, S., Klokmoose, C., Korn, M., Polli, A., 2014, Participatory IT in Semi-Public Spaces, Proceedings of the 8th Nordic Conference on Human-Computer Interaction: Fun, Fast, Foundational, s. 765-774.
- Bozdoğan, S., 2012, Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür, (Çev.Tuncay Birkan), Metis Yayınları.
- Bursa Gazeteciler Cemiyeti, 1999, Halkevleri ve Bursa Halkevi (Birinci Dönem, 1932-1951), <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/halkevleri-ve-bursa-halkevi-birinci-donem-1932-1951-.html>, erişim tarihi: 05.10.2018.
- Castells, M., 2008, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplunun Yükselişi, (Çev: E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- C.H.P. Programı, 1935, Ulus Basımevi, Ankara.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

C.H.P. Halkevleri Halkodaları (1932 – 1942), 1942, Ankara.

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tualgası, 1935, Bölüm 1, Ulus Matbaası, Ankara.

Cumhuriyet Arşivi, 2018, 20 Şubat 1932, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml>, erişim tarihi: 11.12.2018.

Çeçen, A., 1977, Türkiye’de Halk Eğitimi. Eğitim Ve Bilim, 2, 10, s. 20-25.

Çeçen, A., 1990, Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri, İstanbul Tarihçi Kitabevi Yayınları.

Dacheux, E., 2012, Kamusal Alan, E. Dacheux (Ed.), (Çev. H. Köse), Ayrıntı Yayınları, s. 13-21.

Descartes, R., 1996, Meditations On First Philosophy, (Çev. E. Haldane), Internet Encyclopedia of Philosophy.

Directorate General of Press and Information, 2015, Atatürk Boulevard, Exhibition House (Sergi Evi), 1934, <https://www.flickr.com/photos/dgpi/16826593236/>, erişim tarihi: 10.12 2018.

Durukan, A., 2006, Cumhuriyetin Çağdaşlaşma Düşüncesinin Yaşama ve Mekana Yansımaları: Halkevi Binaları Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Eflâtun, 1989, Timaios, (Çev. E. Güney ve L. Ay), İstanbul M.E.B. Yayınları.

Eldem, S. H., 1973, Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, Mimarlık, 11-12, Kasım – Aralık, s. 5-11.

Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi, 2013a, Burdur Atatürk Heykeli – Cumhuriyet Meydanı, <http://www.eskiturkiye.net/2768/burdur-ataturk-heykeli-cumhuriyet-meydani>, erişim tarihi: 08.12.2018.

Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi, 2013b, 1940’larda Bursa, <http://www.eskiturkiye.net/3298/1940larda-bursa>, erişim tarihi: 15.12.2018.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Foucault, M., 1998, Öteki Mekânlara Dair, (Çev. B. Boysan, D. Erksan), DeFTER. 4, Nisan-Mayıs, s. 7-15.
- Galip, Ö. F., 1933, Zonguldak Halkevi Proje Müsabakası Münasebetile, Arkitekt, 1933, 2, s. 64.
- Gurallar Yeşilkaya, N., 1999, Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Gurallar Yeşilkaya, N., 2009, Kamu – Kamusal Alan – Kamu Yapıları – Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası İçin Bir Terminoloji Tartışması. Mimarlık Dergisi, 350, s. 52-55.
- Gurallar Yeşilkaya, N., 2015, İki Yarışma ve İki Okuma: Meslek Alanı Mücadelesi ve Kentsel Kamusal Mekan, Zeki Sayar ve Arkitekt: Tasarlamak, Örgütlemek, Belgelemek, A. Cengizkan, A. D. İnan, N. M. Cengizkan (derl.), TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, s. 159-168.
- Güngör, A., 2014, Gezi Parkı Barikatları: Toplumsal Mekânın Üretimi; Bölüm 1, s. 1-3.
- Hilav, S., 1992, Düşünce Tarihi (1908-1980), Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980, S. Akşin (Der.), İstanbul Cem Yayınları, s. 357-390.
- İnan, R. İ., 1974, Atatürk'ün Halkçılık Ülküsü: Halkevleri Gerçeği Ve Tragedyası I, Atatürk Ve Halkevleri: Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.95-115.
- İnönü, İ., 1974, İsmet Paşa Hazretlerinin Nutku, Atatürk Ve Halkevleri: Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 42-49.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944, Güzelleşen İstanbul XX. Yıl, İstanbul Maarif Matbaası.
- Junestrand, S., Keijer, U., Tollmar, K., 2001, Private and Public Digital Domestic Spaces, International Journal of Human-Computer Studies, London Academic Press, 54, 5, s. 753-778.
- Habermas, J., 1995, Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale. Birikim Dergisi, 70 – Şubat, s. 62-66.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Habermas, J., 2003, Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, (Çev: T. Bora, M. Sincar), İstanbul: İletişim.
- Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunu Açıklaması, 1951, Mülkiye, XXV, 227, s. 293-300.
- Halkevleri İnternet Sitesi, 2012, Geçmişe Gelecekte Bakan 80 Yıllık Bir Halk Örgütü Halkevleri, <http://www.halkevleri.org.tr/basin-aciklamalari/gecmise-gelecekte-bakan-80-yillik-bir-halk-orgutu-halkevleri>, erişim tarihi: 13.01.2019.
- Hançerlioğlu, O., 1979, Felsefe Ansiklopedisi. Cilt: 4(L-O), Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Harvey, D., 2013, Asi Şehirler, Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru, İstanbul Metis Yayınları.
- Harvey, D., 2016, Sosyal Adalet ve Şehir, (Çev: A. Erendil), İstanbul, Metis Yayınları.
- Hasol, D., 1998, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınları.
- Heidegger, M., 2001, Being And Time, (Çev: J. Macquarrie, E. Robinson), Oxford, Blackwell Publishing, Cambridge.
- Kant, I., 1999, Pratik Aklın Eleştirisi, (Çev. Türkiye Felsefe Kurumu), Türkiye Felsefe Kurumu.
- Karadağ, A., 2003, Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58, 3, s. 171-195.
- Kılıç, E., 2011, Aristoteles İle Farabi'nin Mekan Anlayışlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Koçak, C., 1992, Siyasal Tarih (1923-1950), Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980, S. Akşin (Der.), İstanbul Cem Yayınları, s. 85-173.
- Koçak, F. A., 2008, Social And Spatial Production Of Atatürk Boulevard In Ankara, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Koleksiyonevi, 2018, Ankara Şehir Tarihi – 1957 Gar Gazinosu Sosyal Yaşam, <https://www.koleksiyonevi.net/urun/819241/ankara-sehir-tarihi> erişim tarihi: 02.09.2018.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Köker, L., 2007, Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yayınları.
- Kuban, D., 2002, Mimarlık Kavramları, YEM Yayınevi.
- Lefebvre, H., 2011, Kent Hakkı, (Çev. G. Aksümer, J.Strutz), Eğitim Bilim Toplum, 9, 36, s. 140-152.
- Lefebvre, H., 2014, Mekânın Üretimi, (Çev. I. Ergüden), İstanbul Sel Yayıncılık.
- Malkoç, E., Şahin, A., 2006, Kadıköy Halkevi Ve Faaliyetleri 1935-1951, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 10, s. 105-165.
- Mardin, Ş., 2006, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları.
- Massey, D., 1994, New Directions in Space, Social Relations and Spatial Structures, D. Gregory, J. Urry (eds.), s. 9-19.
- Menderes, F., 2014, Cumhuriyet Dönemi Yerel Yönetim Binalarının Kamusal Erişebilirlik Açısından Mekan Dizimi (Space Syntax) Yöntemiyle İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Nalbant, M., 2016, Türkiye’de Kentsel Mekânlarda Kamusal Alanın Konumu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi İzdüşümü Dergisi, 1, s. 12-27.
- Namal, Y., 2012, Zonguldak Halkevi’nin Faaliyetleri Ve Karaelmas Dergisi, Karedeniz Araştırmaları, 34, s. 97-134.
- Namal, Y., 2014, Zonguldak Türk Ocakları: Zonguldak, Devrek, Bartın, Kdz. Ereğli (1923-1931), Türk Yurdu Yayınları.
- Newton, I., 1998, Doğal Felsefenin Matematiksel İlkeleri, (Çev. A. Yardımlı), İstanbul İdea Yayınevi.
- Özacun, O., 2002, Halkevlerinin Kuruluşu ve Atatürk Döneminde İstanbul Halkevlerinin Faaliyetleri (1932-1951), Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özkoçak, S. A., 2010, Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri, Osmanlı Kahvehaneleri: Mekan, Sosyalleşme, İktidar, A. Yaşar (Der.), İstanbul Kitap Yayınevi, s. 17-35.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Özmen, S., 2004, Kamusal Alan Olarak Televizyonda Devlet Otoritesine Direnenler Ve Televizyon Dizilerinde Temsili, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk, S., 2005, Osmanlı'da Kamusal Alanın Dinamikleri, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 21, s. 95-124.
- Papila, A., 2011, Osmanlı'da Kamusal Alan; Osmanlı Külliyesi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, s. 64-82.
- Pervitiç, J., 1938, Kadıköy Rehber Planı, Kaatçılık ve Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- Rappa, A., 2002, Modernity And The Politics Of Public Space: An Introduction. Innovation, The European Journal of Social Science Research, 15, s. 5-10.
- Sacilioc, J., 2012, A Case Study on the Political & Economic Implications on the Closing of Quiapo as a Cinematic Public Sphere. Far Eastern Üniversitesi, Manila.
- Sargın, G., 2017, Kamu, Kent ve Polytika, Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, G.A. Sargın (Der.), İletişim Yayınları, s. 9-40.
- Saylan, S., Erdönmez Dinçer, E., 2017, Kamusal Alanların Kullanımında Mekan Kalitesi; Eminönü Mercan Mahallesi, Kent Akademisi, 10, 29, s. 1-18.
- Sennet, R., 2013, Kamusal İnsanın Çöküşü, (Çev. S. Durak, A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Slowik, E., 2017, Descartes' Physics, The Stanford Encyclopedia of Philosophy.
- Tanyeli, U., 2010, Türkiye'nin Görsellik Tarihine Giriş, Metis Yayınevi.
- Taşdemir, S., 2002, Sivas Halkevi Dergisi: Ortayayla (4 Eylül), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 53, s. 405-421.
- T.C. Resmi Gazete, 1951, Kanunlar, 11 Ağustos 1951 Cumartesi, Başbakanlık Devlet Matbaası, 7882, s. 1781-1782.
- Tekeli, İ., 2001, Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Tekin, D., 2017, Toplumsal Bellek ve Mekan: Zonguldak Halkevi Binası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

Titiz, H., 2012, Cumhuriyet Döneminde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1935, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Toplum ve Bilim, 2014, Ötekiler, Cinsiyet Roller, Kibir, 130, Kapak sayfası.

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, Güncel Türkçe Sözlük Arama Motoru, <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim tarihi, 26.03.2018.

VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, 1996, Gençlik Parkı, Envanter No: 1694.

Yalım, İ., 2017, Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşrutiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası, Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, G.A. Sargın (Der.), İletişim Yayınları, s. 157-214.

Yıldırım, B., 2015, Kamusal Mekan: Türkiye'de Devlet ve Kamusal Alan Üzerine, Mimarlık, 382, Mart-Nisan, s. 45-49.

Yıldırım, Y., 2016, Nice On-lara, Pusula Gazetesi, 25 Ekim 2016, http://www.pusulagazetesi.com.tr/m_6658/nice-on-lara%E2%80%A6/, erişim tarihi: 01.11.12.

Yıldırım, Y., 2017, Mithat Akif Bey'in Malta zindanlarından Zonguldak'a gelişi, Pusula Gazetesi, 02 Şubat 2017, http://www.pusulagazetesi.com.tr/m_6948/mithat-akif-beyin-malta-zindanlarindan-zonguldaka-gelisi/, erişim tarihi: 16.12.2018.

Yurdakul, A.K., 2018, Kültür Kurumlarının Çekirdeği: Kadıköy Halkevi, Gazete Kadıköy, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/yasam/kultur-kurumlarinin-cekirdegi-kadikoy-halkevi-h12403.html>, erişim tarihi: 15.12.2018.

Zonguldak Nostalji Arşivi, 2017a, Zonguldak Valilik Meydanı, <https://www.facebook.com/zonguldaknostalji/photos/a.260949610722472/950603528423740/?type=3&theater>, erişim tarihi: 16.12.2018.

Zonguldak Nostalji Arşivi, 2017b, Zonguldak Halkevi önünde kutlama töreni, <https://www.facebook.com/zonguldaknostalji/photos/a.260949610722472/971727856311307/?type=3&theater>, erişim tarihi: 16.12.2018.

Zonguldak Nostalji Arşivi, 2017c, Gazi Paşa Caddesi Fotoğrafı, <https://www.facebook.com/zonguldaknostalji/photos/a.260949610722472/972966859520740/?type=3&theater>, erişim tarihi: 16.12.2018.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

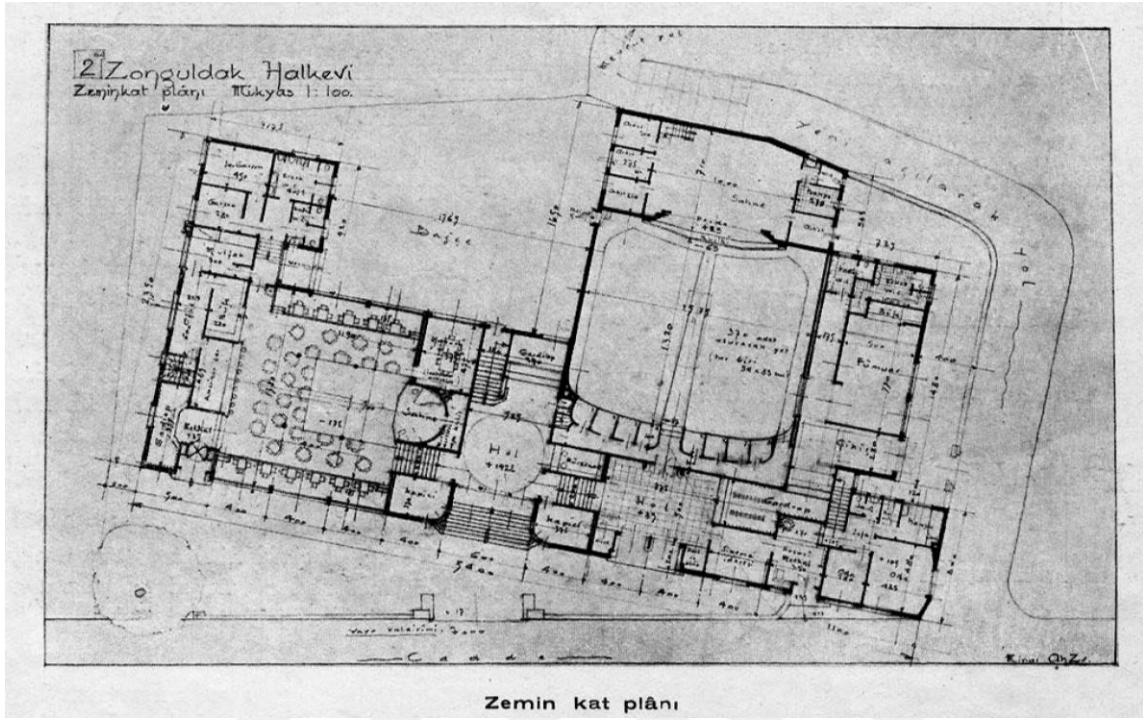
Zonguldak Nostalji Arşivi, 2018, İlk yıllarında, Zonguldak Halkevi Sinema ve Tiyatro salonu (Belediye Sineması),
<https://www.facebook.com/zonguldaknostalji/photos/ilk-y%C4%B1llar%C4%B1nda-zonguldak-halkevi-sinema-ve-tiyatro-salonu-belediye-sinemas%C4%B1/1055251364625622/>, erişim tarihi: 16.12.2018.

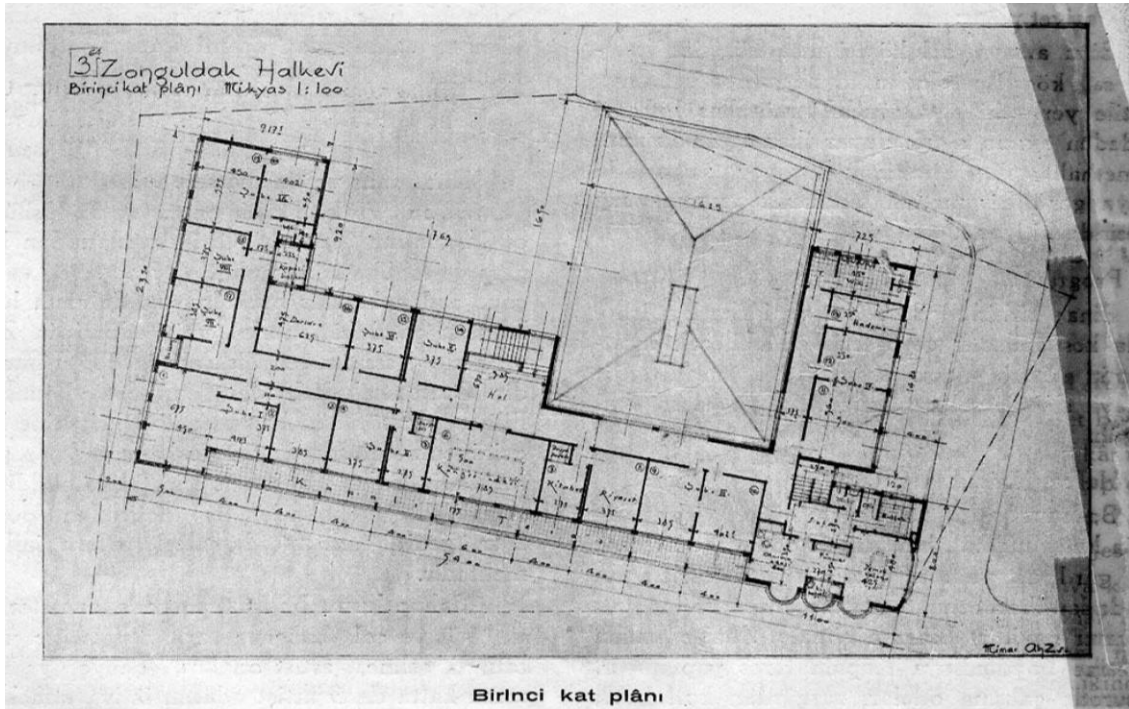
EK AÇIKLAMALAR

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
Ek Açıklama – A: Zonguldak Halkevi Orijinal Çizimleri	129
Ek Açıklama – B: Bursa Halkevi Orijinal Çizimleri	131
Ek Açıklama – C: Sivas Halkevi Orijinal Çizimleri	134
Ek Açıklama – D: Kadıköy Halkevi Orijinal Çizimleri	138
Ek Açıklama – E: Kadıköy Pervitiç Haritası	141
Ek Açıklama – F: Zonguldak Halkevi’ne Ait Görseller	142
Ek Açıklama – G: Bursa Halkevi’ne Ait Görseller	147
Ek Açıklama – H: Kadıköy Halkevi’ne Ait Görseller	149

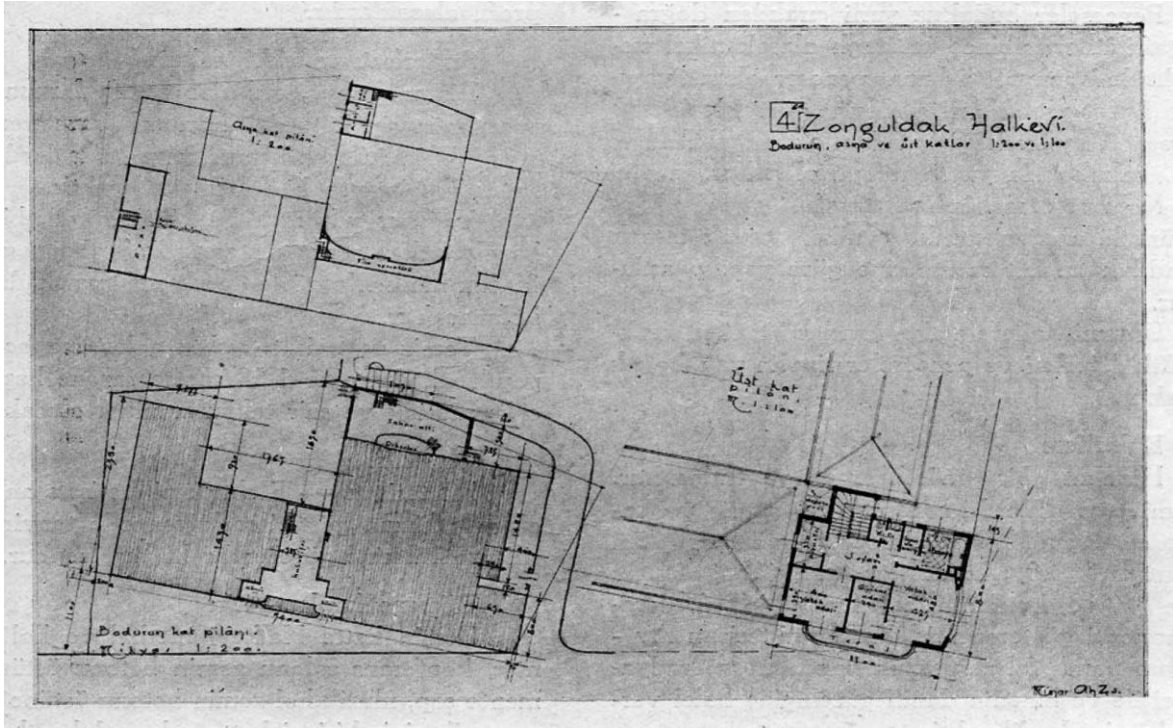
Ek Açıklama – A: Zonguldak Halkevi Orijinal Çizimleri

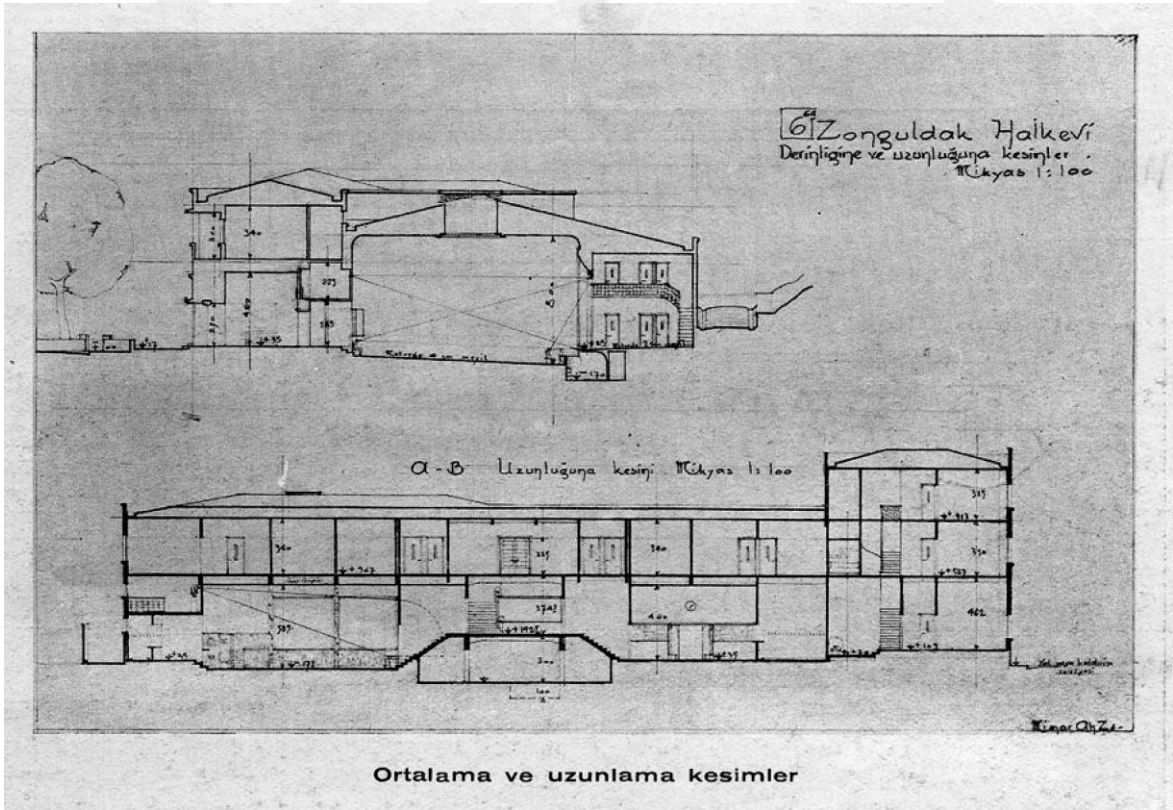
Şekil A.1. Zonguldak Halkevi Zemin Kat Planı (Arkitekt, 1933b).

Şekil A.2. Zonguldak Halkevi Birinci Kat Planı (Arkitekt, 1933b).

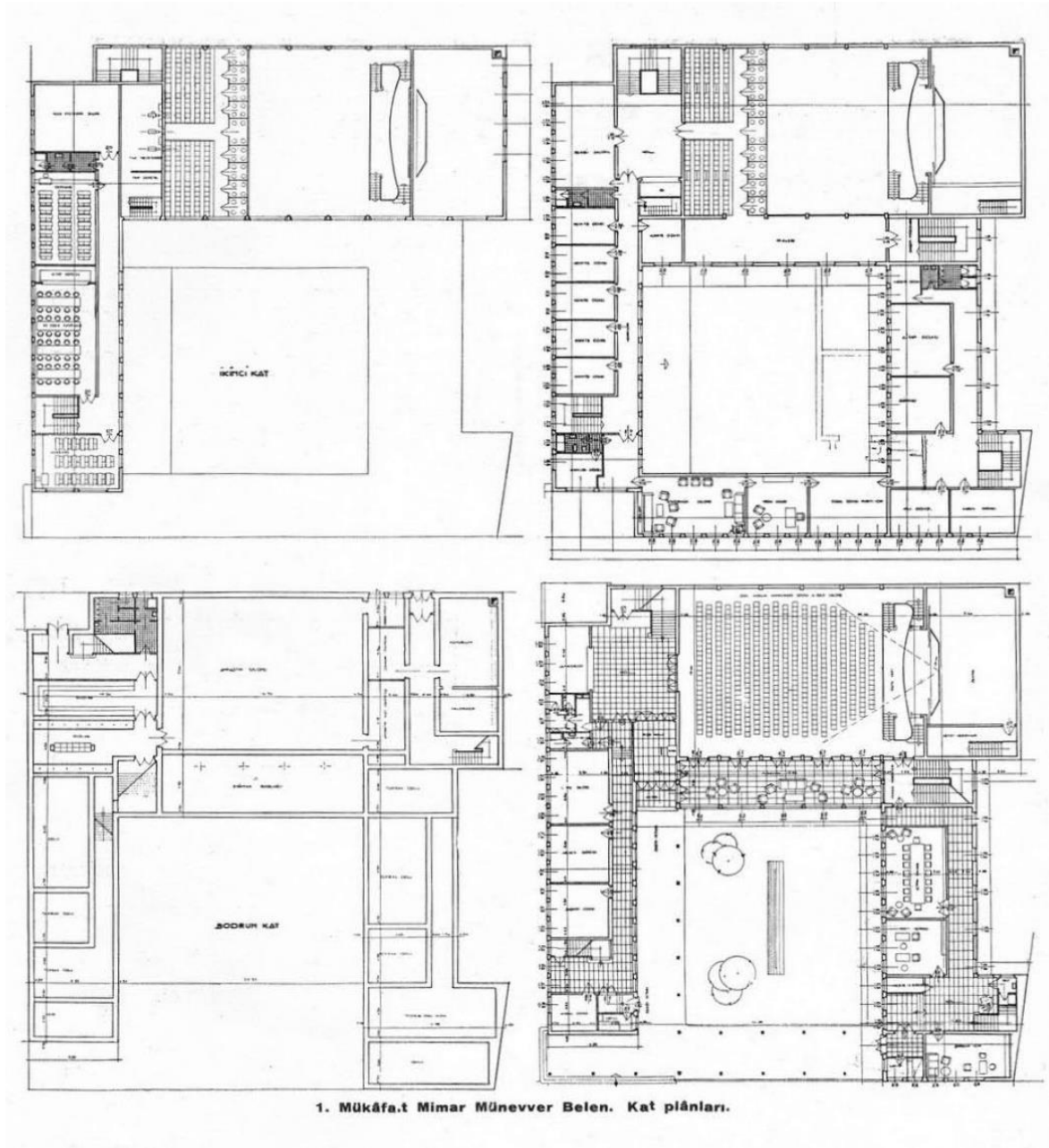

Şekil A.3. Zonguldak Halkevi Diğer Kat Planları (Arkitekt, 1933b).

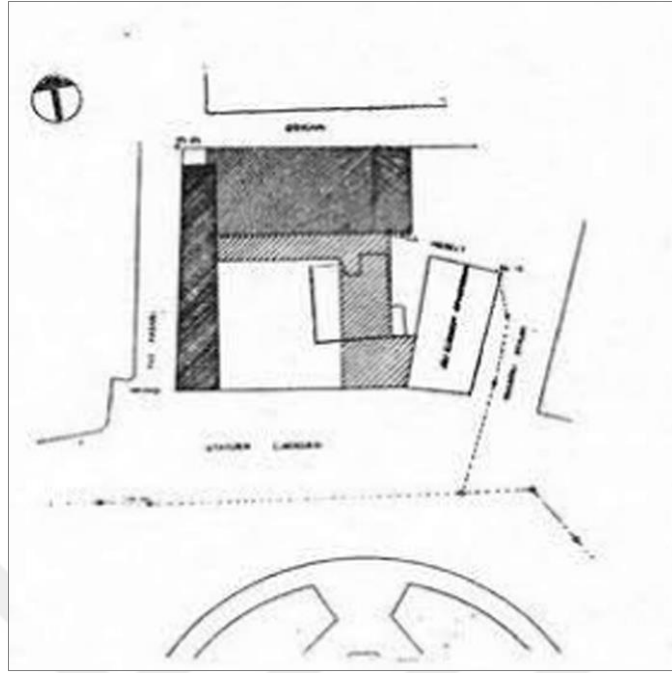

Şekil A.4. Zonguldak Halkevi Kesit Çizimleri (Arkitekt, 1933b).

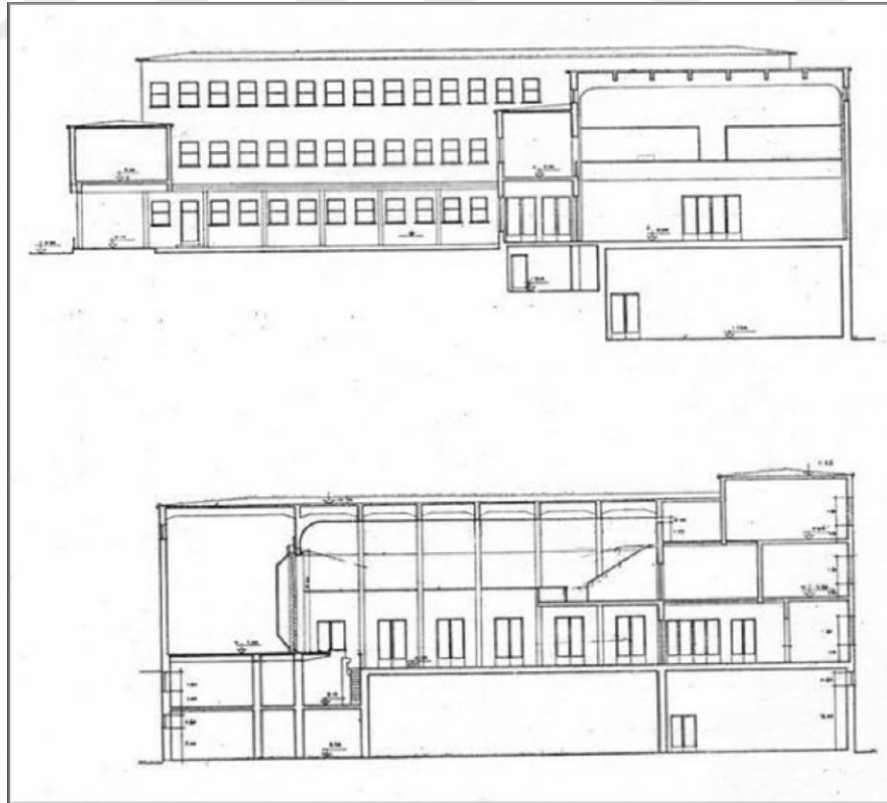
Ek Açıklama – B: Bursa Halkevi Orijinal Çizimleri

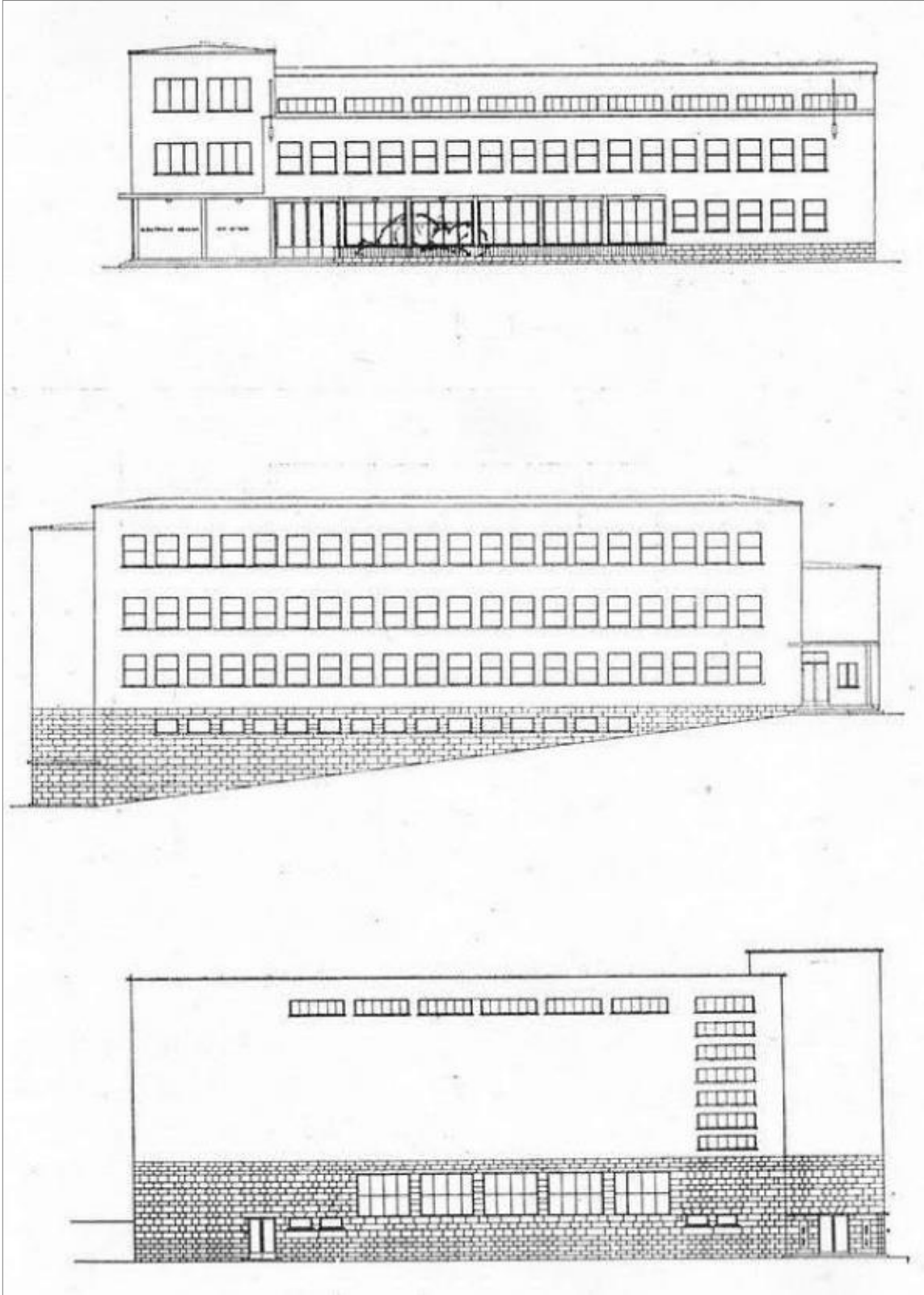
Şekil B.1. Bursa Halkevi Plan Çizimleri (Arkitekt, 1938a).

Şekil B.2. Bursa Halkevi Vaziyet Planı Çizimi (Arkitekt, 1938a).

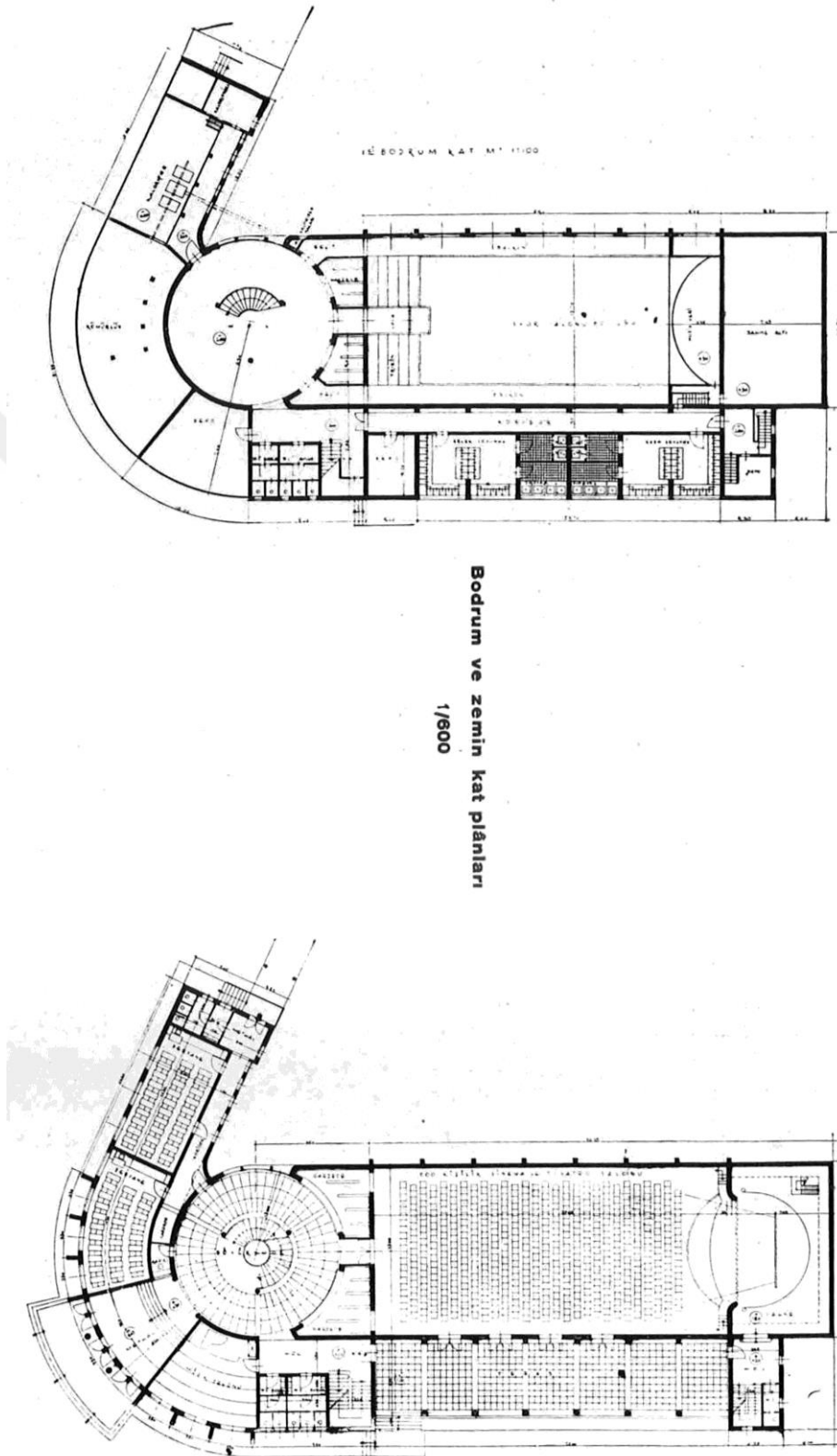

Şekil B.3. Bursa Halkevi Kesit Çizimleri (Arkitekt, 1938a).

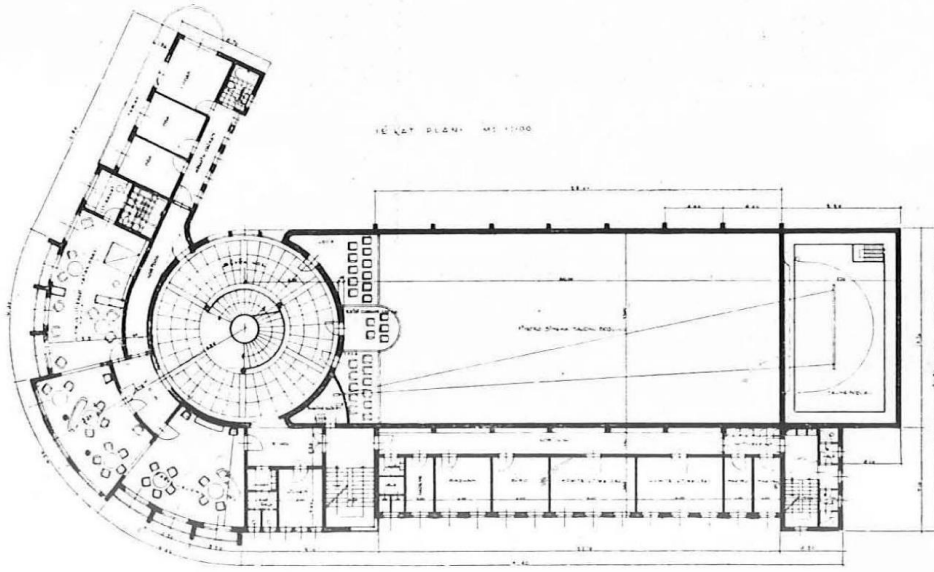

Şekil B.4. Bursa Halkevi Görünüş Çizimleri (Arkitekt, 1938a).

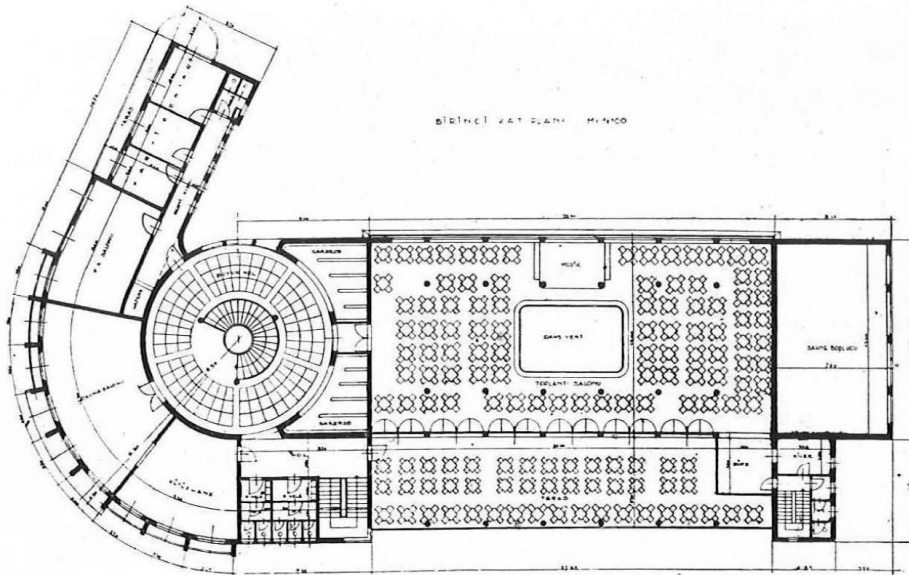
Ek Açıklama – C: Sivas Halkevi Orijinal Çizimleri

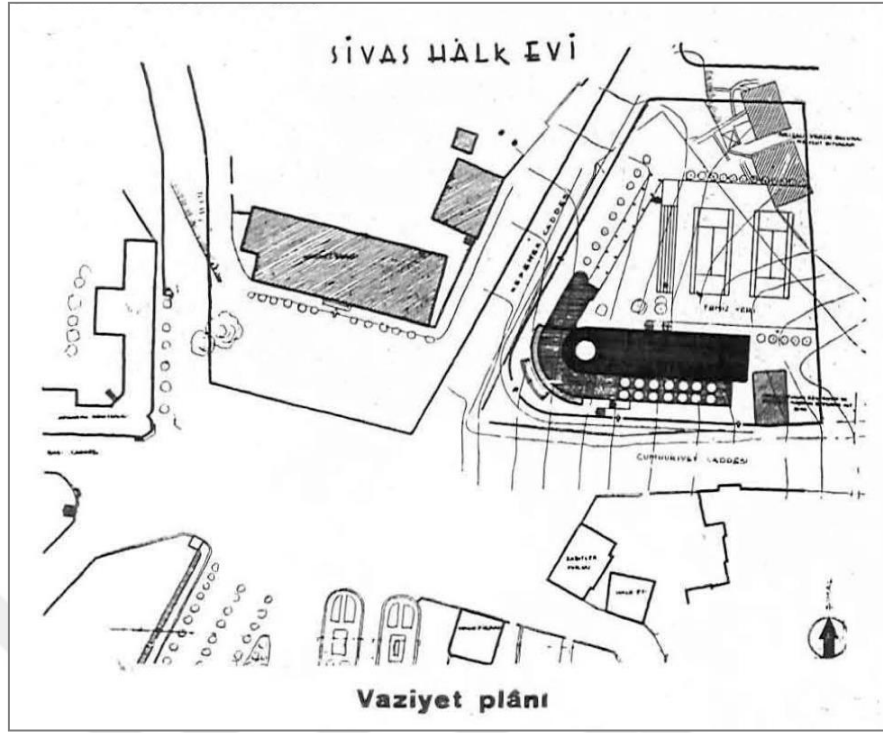
Şekil C.1. Sivas Halkevi Bodrum ve Zemin Kat Plan Çizimleri (Arkitekt, 1939).

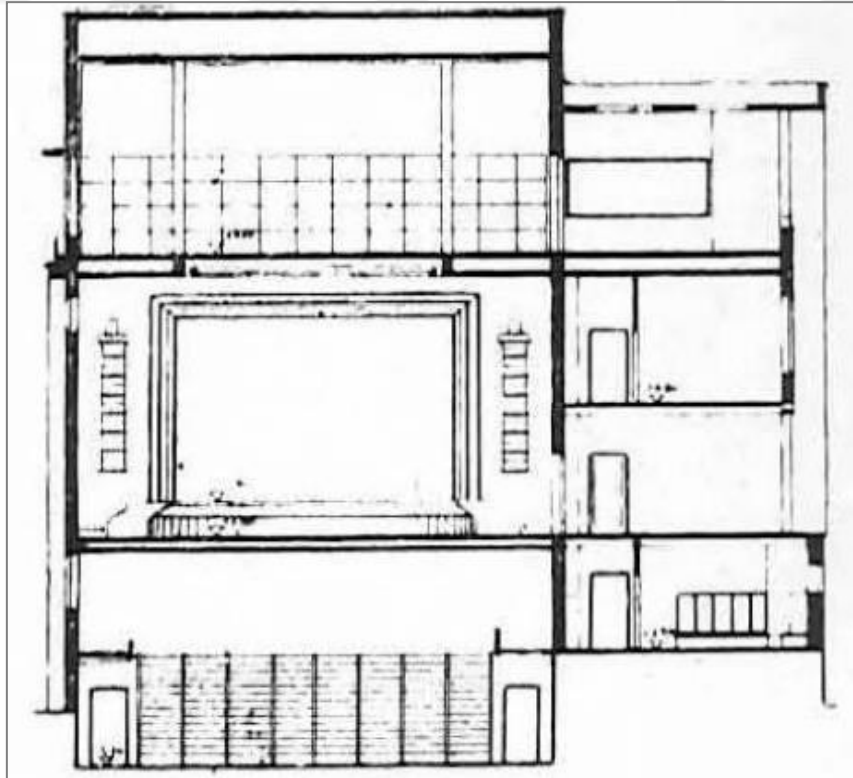
Birinci ve ikinci kat planları
1/600

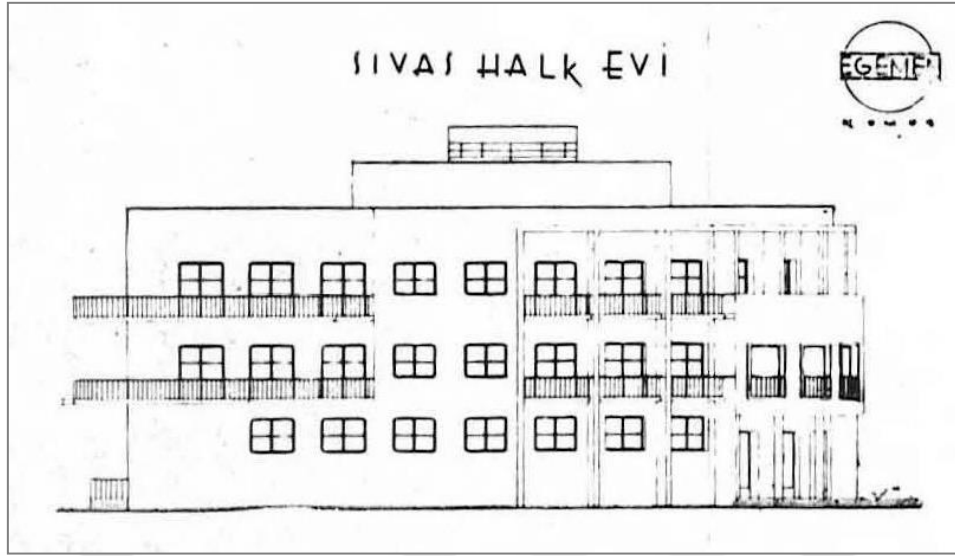
Şekil C.2. Sivas Halkevi Birinci ve İkinci Kat Plan Çizimleri (Arkitekt, 1939).

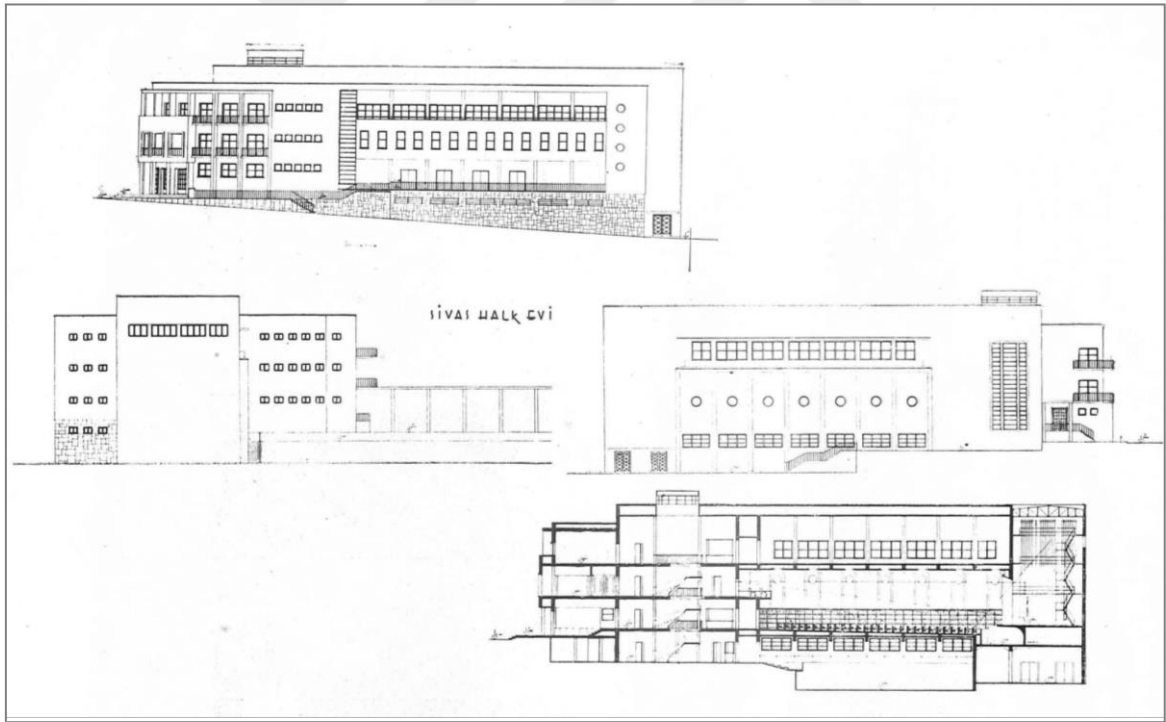
Şekil C.3. Sivas Halkevi Vaziyet Planı Çizimi (Arkitekt, 1939).

Şekil C.4. Sivas Halkevi Kesit Çizimi (Arkitekt, 1939).

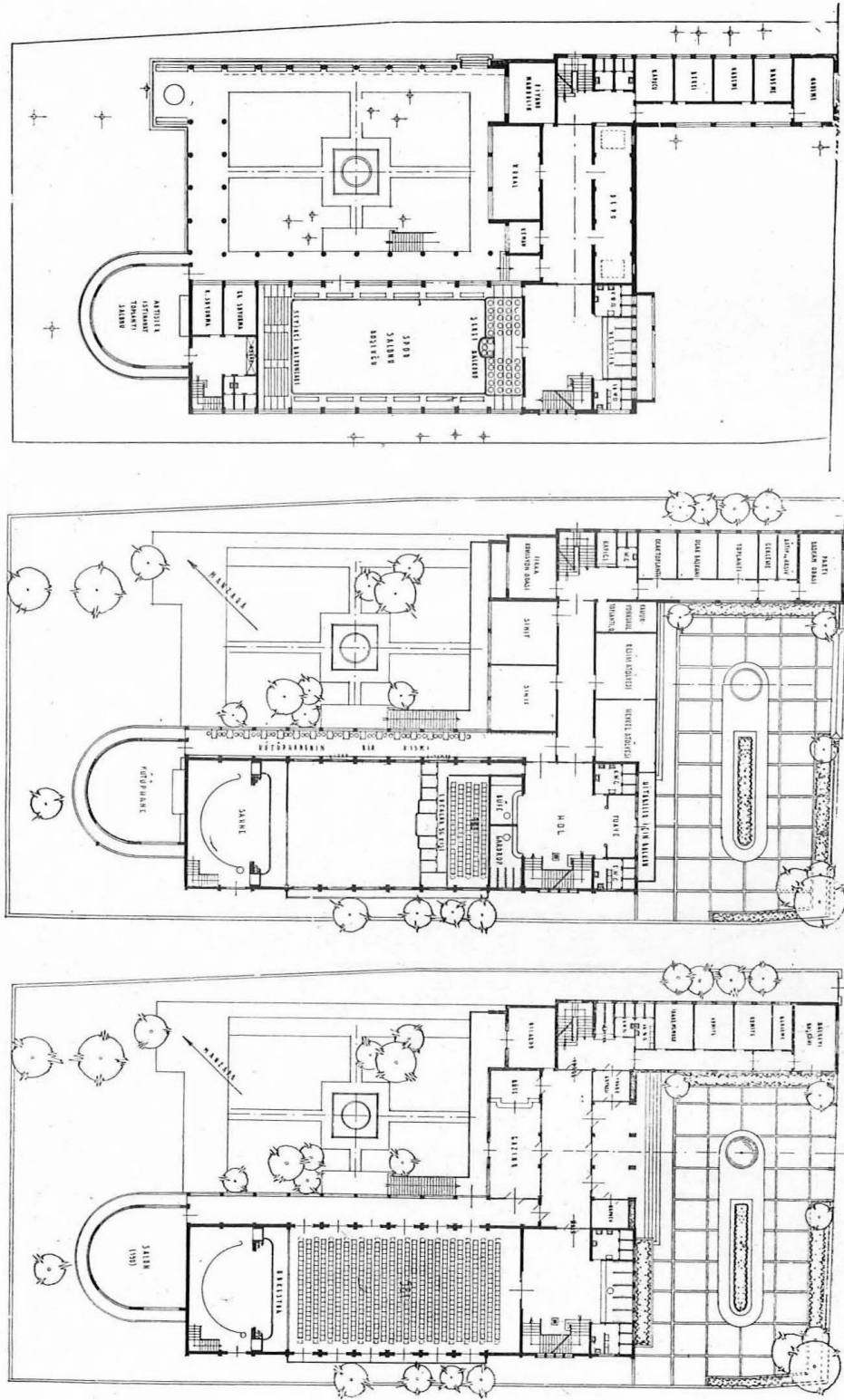

Şekil C.5. Sivas Halkevi Görünüş Çizimi (Arkitekt, 1939).

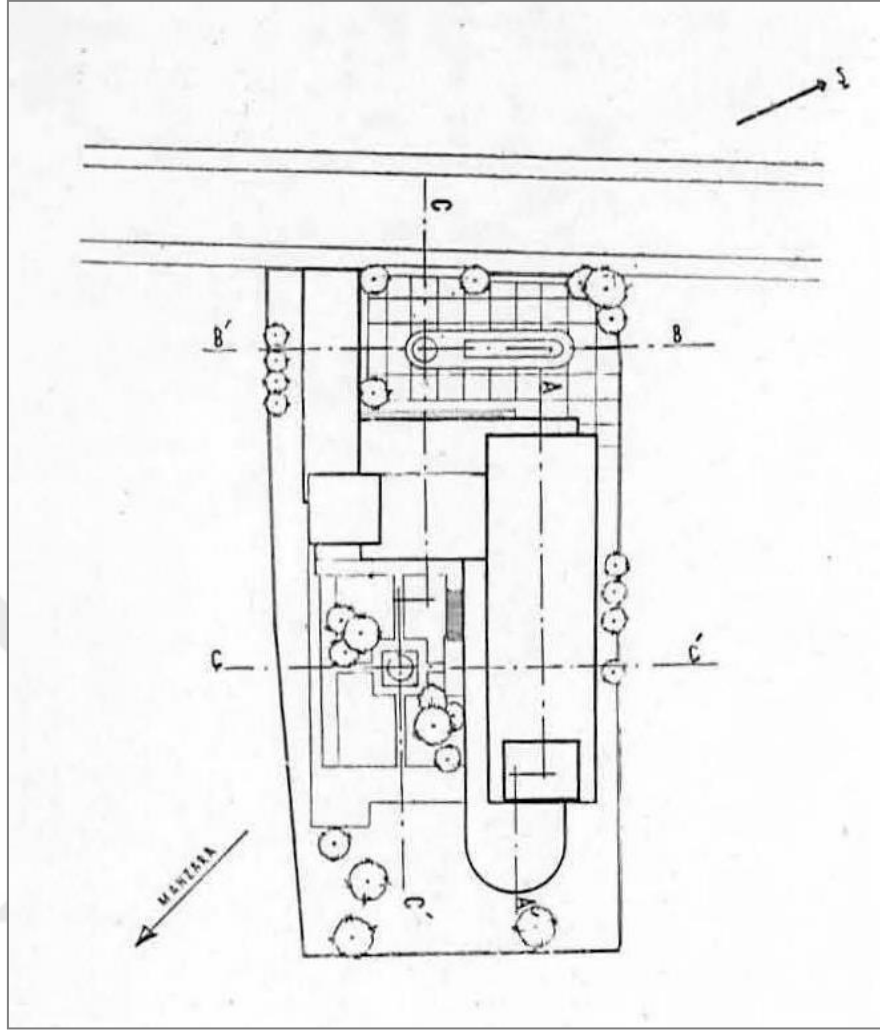

Şekil C.6. Sivas Halkevi Görünüş ve Kesit Çizimleri (Arkitekt, 1939).

Ek Açıklama – D: Kadıköy Halkevi Orijinal Çizimleri

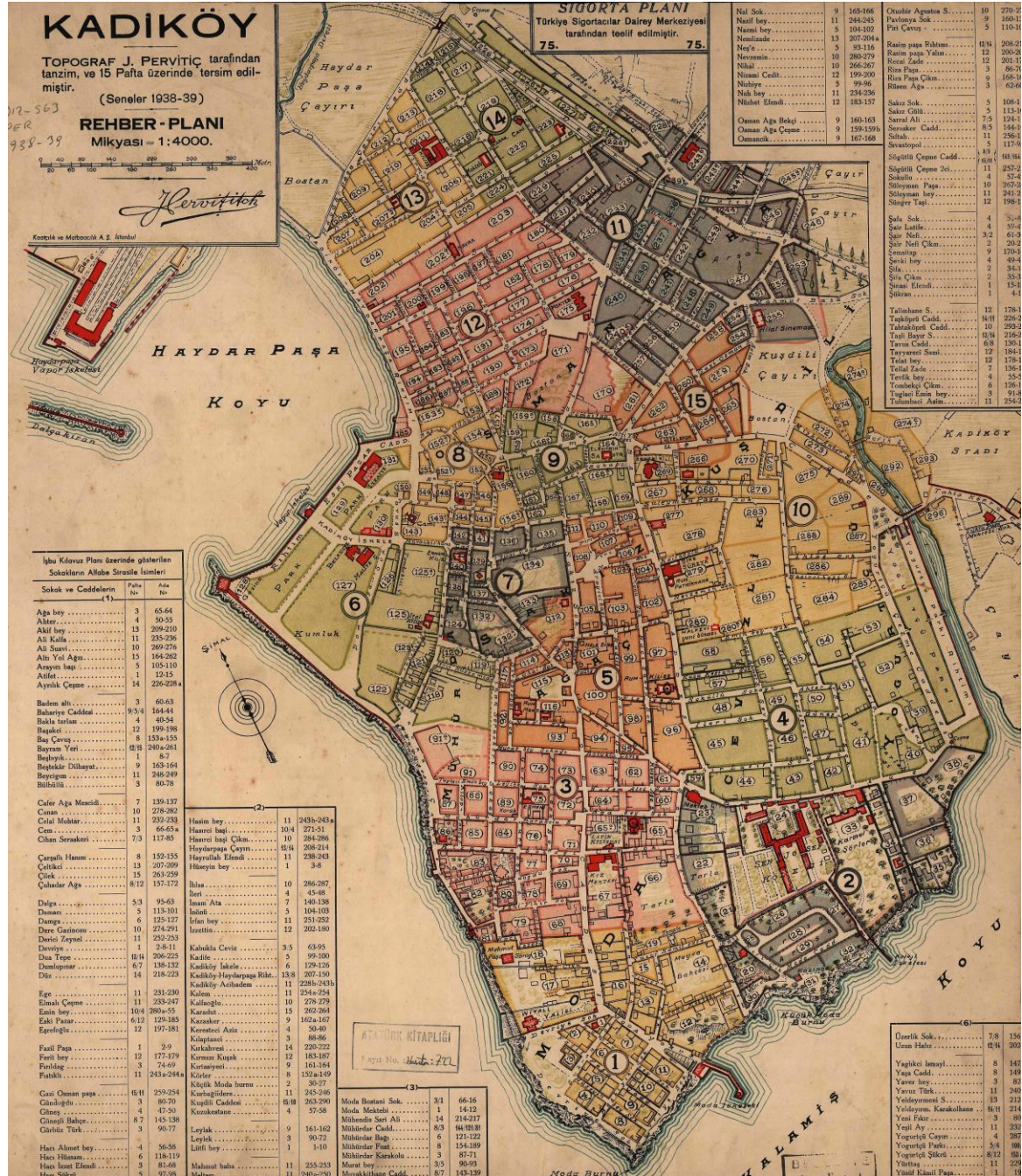

Şekil D.1. Kadıköy Halkevi Bodrum, Zemin ve Birinci Kat Plan Çizimleri (Arkitekt, 1938b).

Şekil D.3. Kadıköy Halkevi Vaziyet Planı Çizimi (Arkitekt, 1938b).

Ek Açıklama – E: Kadıköy Pervitiç Haritası

Şekil E.1. Kadıköy Pervitiç Haritası (Anonim, 2014).

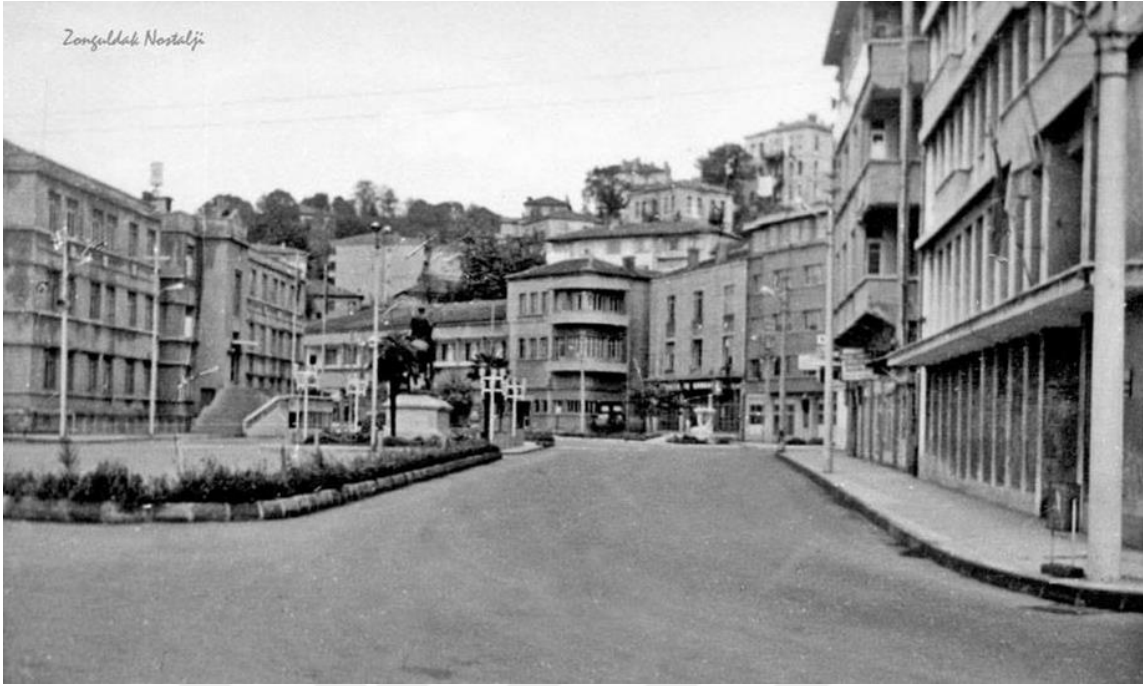
Ek Açıklama – F: Zonguldak Halkevi’ne Ait Görseller

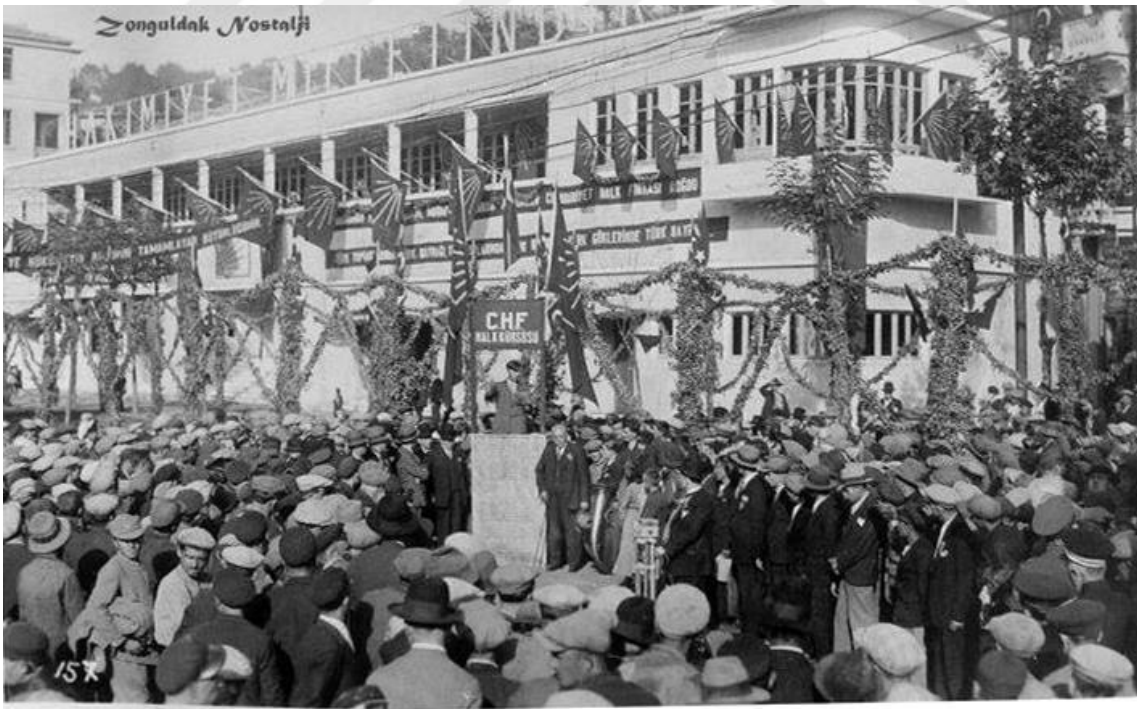
Şekil F. 1. Zonguldak Gazi Paşa Caddesi ve Halkevi Yapısı (Anonim, 2017a).

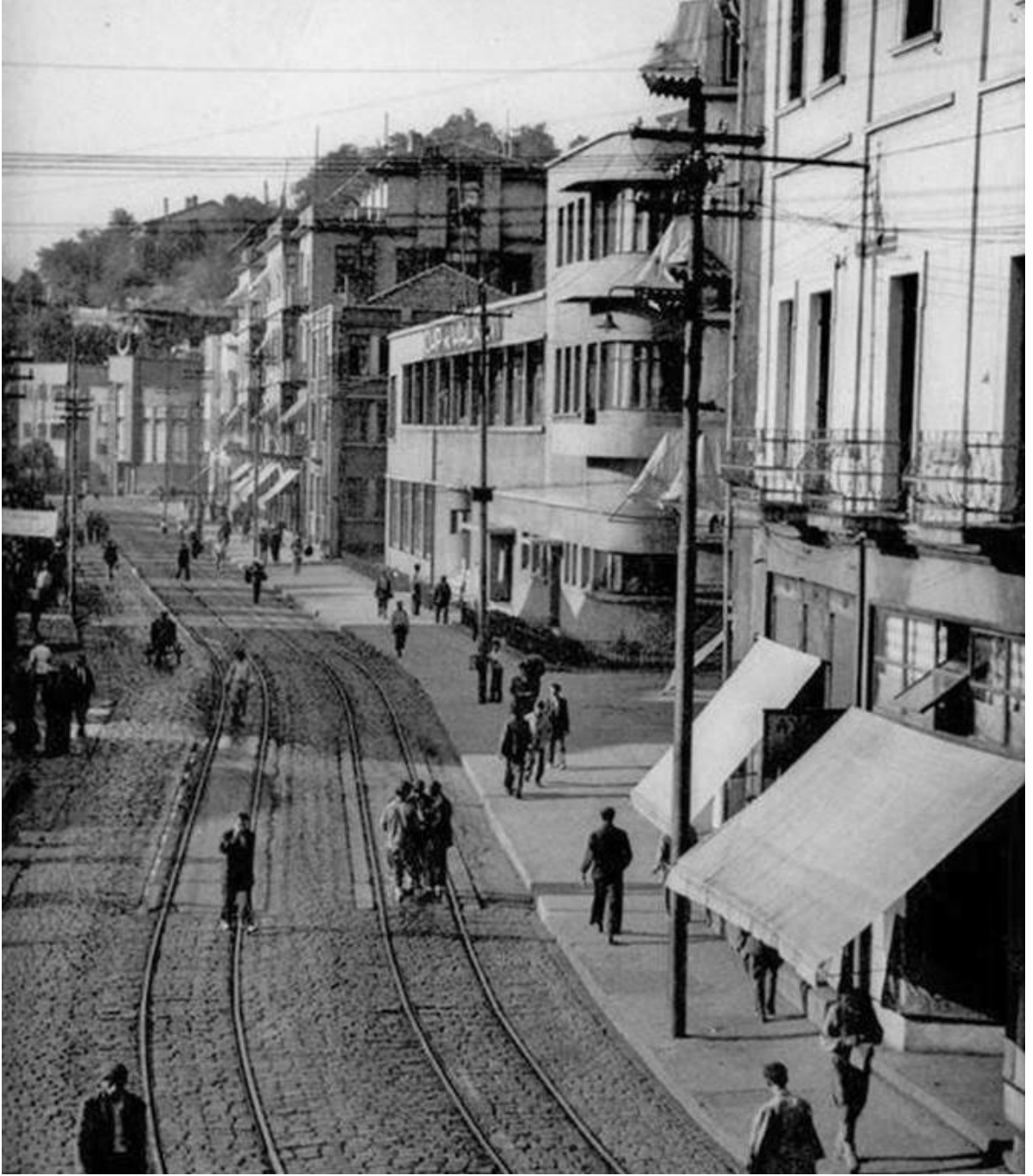
Şekil F. 2. Zonguldak Halkevi Fotoğrafi (Anonim, 2017b).

Şekil F. 3. Zonguldak Cumhuriyet Meydanı, Gazi Heykeli ve Zonguldak Halkevi (Zonguldak Nostalji Arşivi, 2017a).

Şekil F. 4. Zonguldak Halkevi (Zonguldak Nostalji Arşivi, 2017b).

Şekil F. 5. Zonguldak Gazi Paşa Caddesi ve sağ tarafta Halkevi Binası (Zonguldak Nostalji Arşivi, 2017c).

Şekil F. 6. Zonguldak Halkevi Giriş Kapısı (Yıldırım, 2017).

Şekil F. 7. Zonguldak Halkevi Müzikholü (Namel, 2012).

Şekil F. 8. Zonguldak Halkevi sinema ve tiyatro salonu (Zonguldak Nostalji Arşivi, 2018).

Ek Açıklama – G: Bursa Halkevi'ne Ait Görseller

Şekil G.1. Bursa Halkevi Fotoğrafı (Akçalı, 2017).

Şekil G.2. Bursa Gazi Heykeli ve Bursa Halkevi Fotoğrafı, 1940'lar (Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi, 2013b).

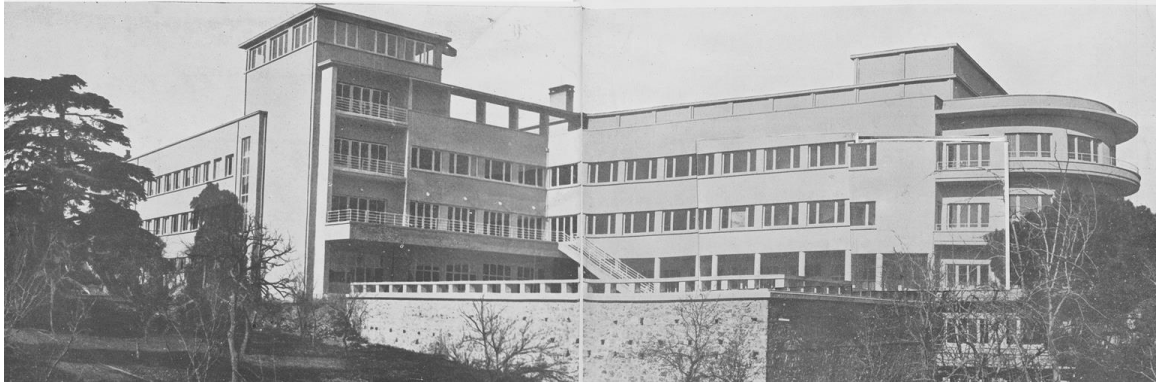

Şekil G.3. Bursa Halkevi, Tamburacı Osman Pehlivan'ın Bursa Halkevi'nde yapılan aile toplantısında verdiği konserden bir fotoğraf, 1938 (Anonim, 2009).

Ek Açıklama – H: Kadıköy Halkevi’ne Ait Görseller

Şekil H.1. Kadıköy Halkevi Ön Cephe Fotoğrafı (Yurdakul, 2018).

Şekil H.2. Kadıköy Halkevi Arka Cephe Fotoğrafı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944).

Şekil H.3. Kadıköy Halkevi Meydanı ve Girişi (Anonim, 2011).

Şekil H.4. Kadıköy Halkevi Ön Cephe Fotoğrafı (Ahmet Güney kişisel arşivi, Berber'den, (2010)).

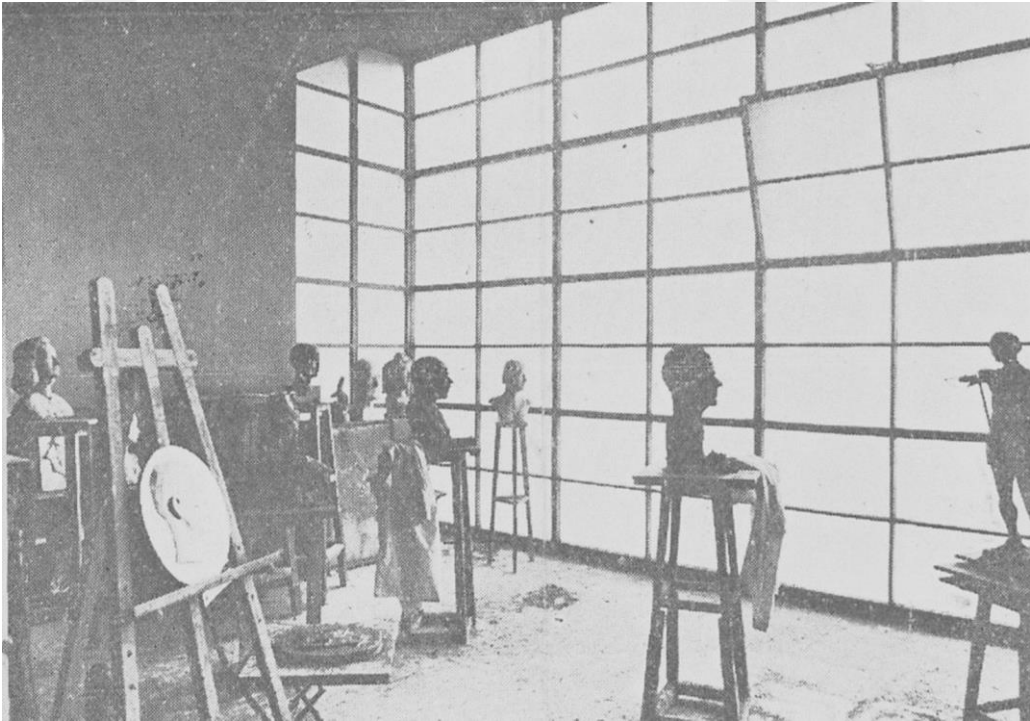
Şekil H.5. Kadıköy Halkevi spor salonu iç mekânı (Ahmet Güney kişisel arşivi, Berber'den, (2010)).

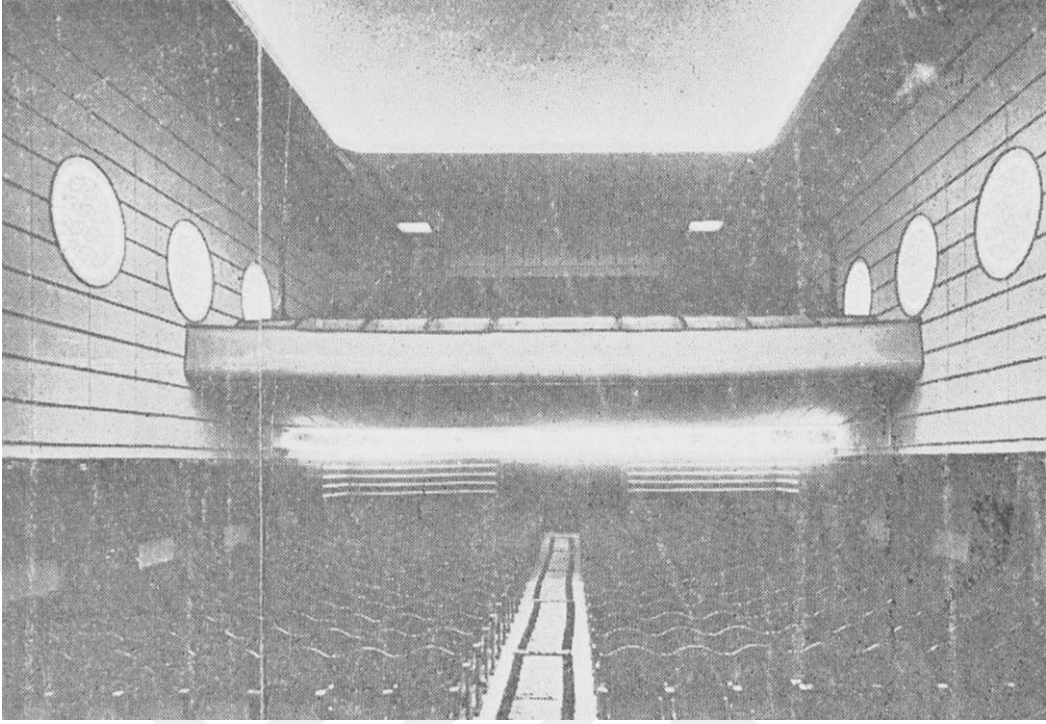
Şekil H.6. Kadıköy Halkevi spor salonu iç mekân kullanımı (Ahmet Güney kişisel arşivi, Berber'den, (2010)).

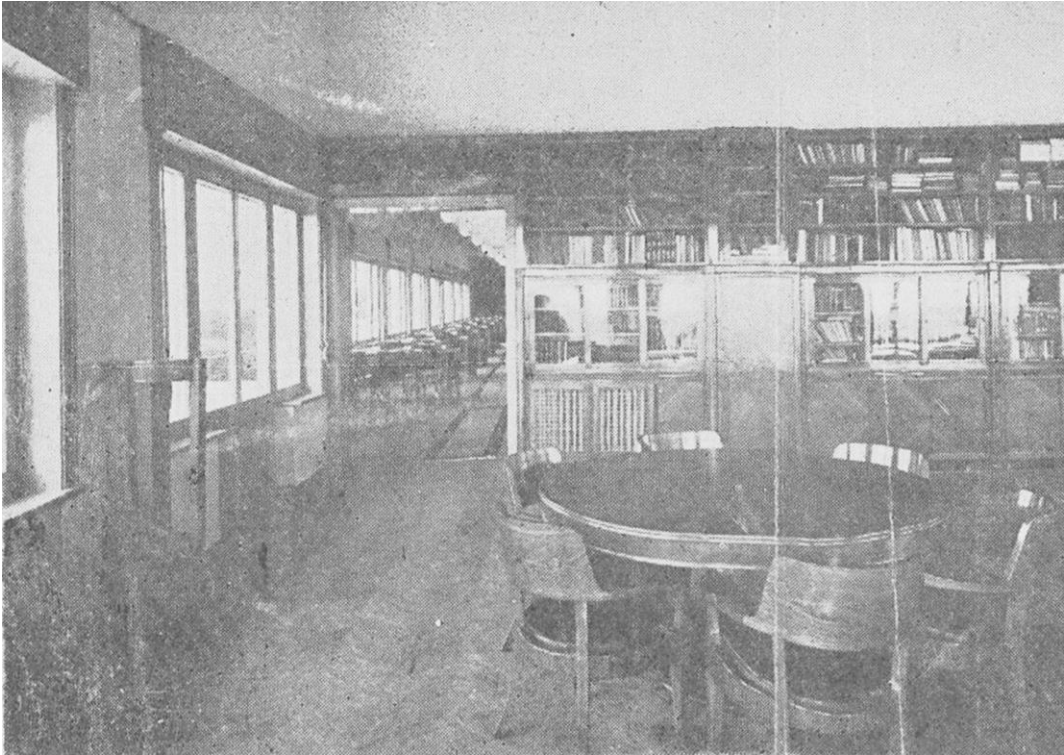
Şekil H.7. Kadıköy Halkevi Bodrum Kat soyunma odaları iç mekânı (Ahmet Güney kişisel arşivi, Berber'den, (2010)).

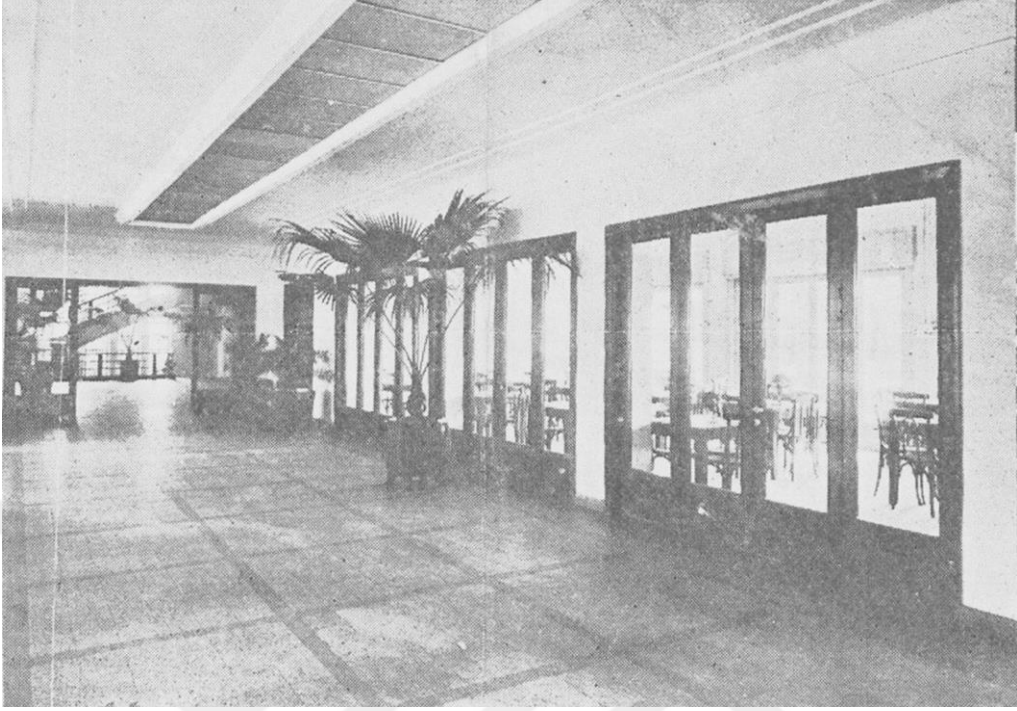
Şekil H.8. Kadıköy Halkevi atölye iç mekânı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944).

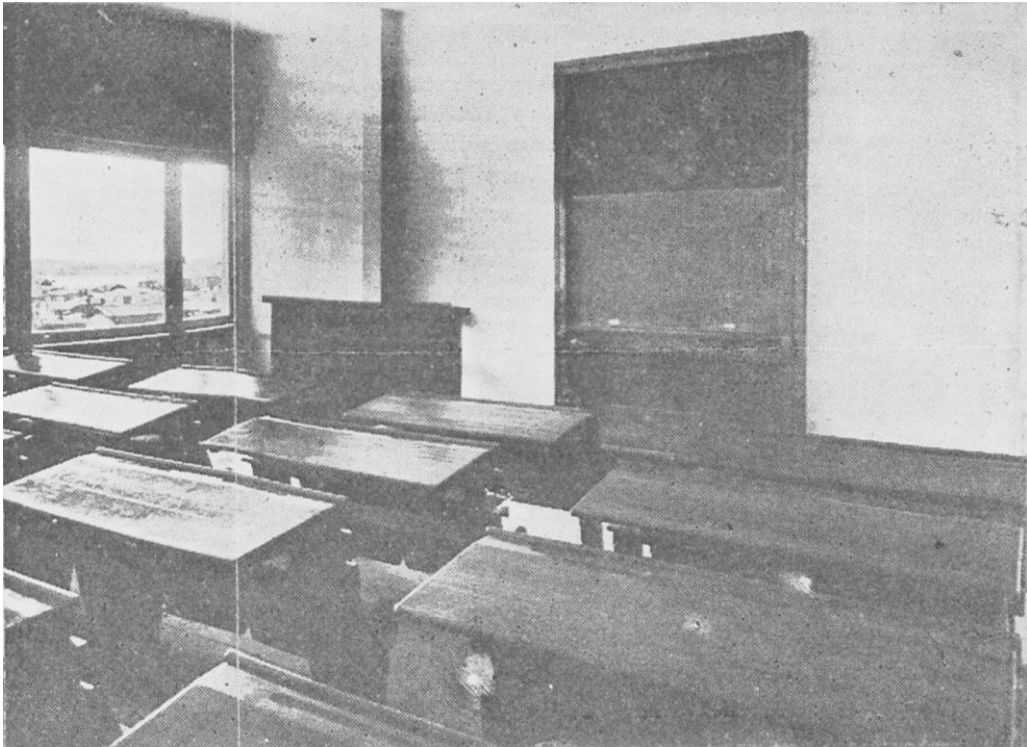
Şekil H.9. Kadıköy Halkevi konferans salonu iç mekânı ve localar (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944).

Şekil H. 10. Kadıköy Halkevi kütüphane odası iç mekânı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944).

Şekil H.11. Kadıköy Halkevi giriş holü iç mekânı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944).

Şekil H.12. Kadıköy Halkevi derslik iç mekânı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1944).